

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

**28 ŞUBAT POSTMODERN DARBE SÜRECİ VE MEDYANIN
ROLÜ**

DİLEK BİRGÜL ZEREN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ MERYEM NERGİS ATAÇAY

EYLÜL - 2022

KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

DİLEK BİRGÜL ZEREN

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****28 ŞUBAT POSTMODERN DARBE SÜRECİ VE MEDYANIN ROLÜ****DİLEK BİRGÜL ZEREN****KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN:DR. ÖĞR. ÜYESİ MERYEM NERGİS ATAÇAY**

Türk siyasi tarihine bakıldığında geçmişte askeri darbelerle demokrasi süreci birçok kez sekteye uğradığı görülmektedir. Bu tez çalışmasında Türkiye’de yaşanan darbe süreçlerine değinerek 28 Şubat Postmodern Darbesi incelenmiş ve medya olgusunun bu darbe sürecindeki rolü değerlendirilmiştir. 1990’lı yıllardan sonra gelişen teknolojik imkanlar ile darbe süreçleri de değişmiş artık mevcut hükümet silah zoruyla değil kamuoyunda oluşturulan psikolojik baskı ile istifaya zorlanmıştır. Siyasi tarihte yaşanan darbe süreçleri harmanlanarak 28 Şubat sürecinde yaşanan olaya kafa yoran siyaset bilimciler daha sonra bu süreci “Postmodern Darbe” terimi ile adlandırmışlardır. 28 Şubat sürecinde arka plandaki aktör askeriye olsa da ön planda medya olmuş ve bu süreci askeriye medya eliyle yürütmüştür. Bu süreçte medya bazı kesimler tarafından alkışlanıyor olsa da bazı kesimler tarafından da eleştirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER: Darbe, Askeriye, Medya, İslamcı Siyaset

Eylül 2022, 110 Sayfa

ABSTRACT**MSC THESIS****28 FEBRUARY POSTMODERN COUP PROCESS AND THE ROLE OF THE MEDIA****DILEK BIRGÜL ZEREN****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC AFFAIRS****SUPERVISOR:ASSIST. PROF. MERYEM NERGİS ATAÇAY**

When Turkish political history is examined, it is seen that the democracy process has been interrupted many times by military coups in the past. In this thesis, the 28 February Postmodern Coup was examined by referring to the coup processes in Turkey and the role of the media phenomenon in this coup process. The coup processes have changed with the technological opportunities that have developed after the 1990s, and the current government has been forced to resign not by force of arms, but by the psychological pressure created by the public. Combining the coup processes experienced in political history, political scientists who pondered the event that took place in the February 28 process, later named this process with new terms such as "Postmodern Coup". Even though the military was the actor in the background during the February 28 process, the media was at the forefront and the military carried out this process by the help of media. In this process, media was admired by some sections while soe sections criticized.

KEYWORDS: Coup, Military, Media, Islamic Politics

September 2022, 110 Page

TEŞEKKÜR

Çalışmam boyunca yaptığı danışmanlık, rehberlik, içten yol göstericiliği ve sağladığı çok değerli tavsiyeler için ve ayrıca, bir araştırmacı bilim insanı olma yönünde gelişimime sağladığı katkılardan dolayı Dr. Öğr. Üyesi Meryem Nergis Ataçay'a özel olarak minnettarlığımı ifade etmek istiyorum.

Çalışmam boyunca sağladıkları destek, teşvik ve gösterdikleri sabır için özellikle sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Çalışmanın alanında yapılacak çalışmalara, bilim dünyasına, ülkeme ve milletime yararlı olmasını dilerim.

DİLEK BİRGÜL ZEREN

Kastamonu, 2022

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TAAHHÜTNAME	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ.....	vii
TABLolar DİZİNİ	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. DARBE NEDİR?	5
2.1 Darbelerde Rol Oynayan Faktörler	13
2.1.1 Darbelerde Askeri Kuvvetlerin Rolü	13
2.1.2 Darbelerde Siyasi Yapının Rolü	16
2.1.3 Darbelerde Ekonominin Rolü	19
2.1.4 Darbelerde Toplumsal Huzursuzluk Ve Şiddetin Rolü	22
2.2 Türkiye’de Askeri Darbeler.....	22
3. 28 ŞUBAT POSTMODERN DARBE	38
3.1 28 Şubat Öncesinde Türkiye’nin Koşulları	38
3.2 Postmodern Darbenin Gerçekleşmesi	42
3.2.1 Yerel Seçimlerde İslamcı Siyasetin Kazanması	43
3.2.2 Necmettin Erbakan’ın İlk Yurt Dışı Gezisi	44
3.2.3 Müslüm Gündüz Olayı.....	46
3.2.4 Susurluk Olayı	46
3.2.5 Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Şükrü Karatepe Olayı.....	47
3.2.6 Basına Sansür Yasası	48
3.2.7 Başbakanlık Konutundaki Yemek	49
3.2.8 Kudüs Gecesi	49
3.2.9 Tankların Sincan’dan Geçişİ.....	50
3.2.10 28 Şubat Kararları.....	51
3.3 28 Şubat Sürecinde Rol Oynayan Aktörler	53
3.3.1 28 Şubat Sürecinde Ordunun Rolü	54
3.3.2 28 Şubat Sürecinde Diğer Aktörlerin Rolü.....	56
4. MEDYANIN 28 ŞUBAT SÜRECİNDEKİ ROLÜ	59
4.1 Refahiyol Hükümetinin Kurulması ve Basın	62
4.2 28 Şubat Sürecini Hazırlayan Gelişmeler ve Basın.....	64
4.3 28 Şubat Sürecinin Sonuçları ve Basın	76
4.4 28 Şubat’ın Dış Basına Yansımaları	92
5. SONUÇ	94
KAYNAKLAR	98

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Resim 4.1 Hürriyet Gazetesi, 19 Haziran 1997 Yılı Gazete Manşeti	63
Resim 4.2 Yeni Şafak Gazetesi, 23 Ocak 1996 Yılı Manşeti	63
Resim 4.3 Hürriyet Gazetesi, 5 Şubat 1997 Yılı Manşeti	77
Resim 4.4 Yeni Şafak Gazetesi, 6 Şubat 1997 Yılı Manşeti.....	77
Resim 4.5 Cumhuriyet Gazetesi, 8 Şubat 1997 Yılı Manşeti	80
Resim 4.6 Milliyet Gazetesi, 24 Haziran 1997 Yılı Manşeti	85
Resim 4.7 Yeni Şafak Gazetesi, 5 Mart 1997 Yılı Manşeti.....	86
Resim 4.8 Milliyet Gazetesi, 5 Mart 1997 Yılı Manşeti	87
Resim 4.9 Sabah Gazetesi, 22 Mart 1997 Yılı Manşeti	88
Resim 4.10 Yeni Şafak Gazetesi, 8 Mart 1997 Yılı Manşeti	89

TABLÖLAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 3.1 1991 yılı seçim sonuçları meclisteki milletvekili dağılımı (URL-1, 2022).....	40
Tablo 3.2 1995 yılı seçim sonuçları meclisteki milletvekili dağılımı (URL-2, 2021).....	41

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ANAP	: Anavatan Partisi
ANASOL-D	: ANAP, Demokratik Sol Parti, Demokratik Türkiye Partisi
AP	: Adalet Partisi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
ĐİSK	: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
GATA	: Gülhane Askerî Tıp Akademisi
HP	: Halkçı Parti
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KKK	: Kara Kuvvetleri Komutanlığı
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MC	: Milliyetçi Cephe
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
RP	: Refah Partisi
SHP	: Sosyaldemokrat Halkçı Parti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÖB-DER	: Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
YAŞ	: Yüksek Askeri Şura
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

1. GİRİŞ

Darbeler, Türk siyasi tarihinde önemli bir yere sahiptir. Askerlerin iktidara zaman zaman baş kaldırdığı Osmanlı döneminden itibaren ele alındığında görülmektedir ki Türk askeri kuvvetlerinin yönetim üzerinde her zaman etkisi olmuştur. Başka bir ifadeyle Türk devlet-ordu ilişkileri geçmişten süregelen bir durum ile şekillenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da askeriye'nin ülke yönetiminde sözü geçmeye devam etmiş hatta ordu ülkedeki rejimin koruyucusu olarak kendini görmüştür.

Devlet-ordu ilişkisinin geldiği bu noktanın sonucunda, Türkiye’de tecrübe edilen 1960 darbesi, 1971 askeri muhtırası, 1980 darbeleriyle demokrasi sekteye uğratılmıştır. 1997 yılında gerçekleşen 28 Şubat Postmodern Darbesi de ordunun siyasete farklı bir şekilde de olsa müdahalesi anlamına gelmektedir. 2007 yılında Genelkurmay Başkanlığı’nın laiklikle ilgili açıklamasını içeren e-muhtıra için de aynı şey geçerlidir. Türkiye, 2016 yılında da 15 Temmuz darbe girişimini tecrübe etmiştir. Söz konusu dönemlere bakıldığında askeriye her on yılda bir kendi varlığını hükümete hatırlattığı belirtilmektedir. Bu darbeler sonucunda ordu ya kendisi yönetime doğrudan el koymuş ya da çeşitli yöntemler ile hükümet yönetimden el çektirilmiştir.

1994 yılında gerçekleşen yerel seçimler ile birlikte Refah Partisi ile İslamcı siyasetin ilk defa başarı yakalaması ve 1995 genel seçimlerinde de Refah Partisi’nin en yüksek oyu olan parti olması ile 28 Şubat Postmodern Darbe sürecinin başladığını söylemek mümkündür. Refah Partisi’nin ve özellikle de genel başkanı Necmettin Erbakan’ın siyasi tutumu ve güttüğü İslami politika bazı çevrelerce irtica faaliyeti olarak değerlendirilmiştir ve başta askeriye olarak birçok kesimi rahatsız etmiştir. Buna rağmen, Erbakan’ın sürdürdüğü politikayı değiştirmemesi ve faaliyetlerine aynı şekilde devam etmesi sonucu Türk siyasi tarihindeki en kritik kararlar arasında yer alan “28 Şubat Kararları” ortaya çıkmıştır ve bu kararlar değerlendirildiğinde “sivil muhtıra” olarak nitelenmiştir.

Diğer darbeler ile karşılaştırıldığında, 28 Şubat sürecinin farkı açıkça ortadadır. 28 Şubat’ta askeriye yönetime doğrudan el koymayıp hükümete basın, yargı, yüksek

öğretim kurumuna bağlı üniversiteler, sendikalar ve bazı siyasi figürler ile gücünü göstererek yönetimden çekilmesi yönünde psikolojik baskı uygulamıştır. Sürecin Postmodern Darbe olarak adlandırılmasının nedeni de budur. Bu süreçte askeri kuvvetlerin en yoğun şekilde kullandığı organ hiç şüphesiz basın yayın organları olmuştur. Etkin bir şekilde kullanılan medya ile kamuoyunda sivil darbenin irtica tehdidine karşı yapıldığı izlenimi uyandırılmıştır ve bu yöntemle askeriye bu darbeyi meşru bir zemine oturtmayı başarmıştır. Böylece önceki darbelerden farklı olarak ordunun doğrudan yönetime el koymadığı 28 Şubat Postmodern Darbe süreci sonucunda hükümet baskılara dayanamayıp Haziran 1997’de istifa etmiştir. Bu durum, önceleri temel olarak ordunun silah gücüyle şekillenen devlet-ordu ilişkilerinde önemli bir faktörün ortaya çıktığını göstermektedir. Basın ya da bugün daha çok kullanılan ifadesiyle medya ve daha sonra yaygınlaşan sosyal medya kullanımı bu yeni faktörü oluşturmuştur.

Bu tezin temel amacı 28 Şubat Postmodern Darbe sürecinde medyanın oynadığı önemli rolü incelemektir. Bu amaca ulaşabilmek için öncelikle darbe kavramı üzerinden bir teorik çerçeve sunulmuştur. Ele alınan konunun tarihsel önemi itibarıyla hazırlayıcı tarihsel koşullar ve 28 Şubat sürecinin nasıl gerçekleştiği kısaca aktarıldıktan sonra süreçte medyanın rolü tartışılmıştır.

Bu çalışma genel olarak darbe kavramını ele alıp açıklayarak 28 şubat Postmodern Darbe sürecinde medyanın rolünü aktarmak amacıyla literatür taramasına dayandırılmıştır. Yapılan literatür taramasıyla birlikte dönemin gazete manşetleri de kullanılarak görsel olarak da karşılaştırmak adına desteklenmeye çalışılmıştır. Dönemin önemli siyasi figürlerinin, medya yazarlarının ve askeri personellerin konuşma ve açıklamalarına da yer verilerek bu sürece yaklaşımları farklı görüşlerdeki gazeteler incelenerek aktarılmaya çalışılmıştır. 28 Şubat Postmodern Darbe sürecini ve bu süreçte medyanın rolünü inceleyebilmek ve açıklayabilmek amacıyla tezde kullanılan temel yöntem literatür taramasıdır ve özellikle süreçte medyanın rolünü anlayabilmek için literatür taramasının yanında gazete taramasına başvurulmuştur. Bu yöntemlerle elde edilen sonuçlar ve veriler nitelik açısından betimsel içerik analiziyle değerlendirilmiştir.

Tezin giriş bölümünden sonra yer alan ikinci bölümünde darbe kavramının açıklanması hedeflenmiştir ve darbelerle ilgili kavramsal olgulara değinilmiş, darbelerle neden olan faktörler açıklanmıştır. Ayrıca 28 Şubat Postmodern Darbe sürecini hazırlayan koşulları gösterebilmek amacıyla Türkiye’de gerçekleşen darbeler kısaca ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, 28 Şubat Postmodern Darbenin gerçekleşmesinden önce Türkiye’nin siyasi, toplumsal ve ekonomik koşulları kısaca tartışılmaktadır ki bu koşulların darbelerde önemli rol oynadığı bilinmektedir. Bu bölümde, özellikle Refah Partisinin kuruluşundan itibaren 28 Şubat sürecinde yer alan önemli olaylar zinciri aktarılmıştır. Ordunun bu süreçte kendini, özellikle de önceki darbelerle karşılaştırarak nasıl konumlandığı açıklanmıştır..

Tezin son bölümünde, 28 Şubat Postmodern Darbenin en etkin aracı olarak kullanılan medya üzerinde durulmuştur. Konu üzerinde yazılan akademik makale ve kitapların yanında söz konusu dönemde gazetelerde çıkan haberler incelenmiştir, atılan manşetler karşılaştırılarak ve görsel olarak da desteklenerek medyanın 28 Şubat sürecindeki rolü üzerinde bir inceleme yapılmıştır. Sonuç olarak 28 Şubat Postmodern Darbe sürecinde ordunun medya aracılığı ile kamuoyu üzerinde sürecin meşruluğunun kabul edilmesi anlamında önemli bir etki yarattığı görülmüştür. Bu durum, medyanın siyasette bulunduğu konumun çok daha fazla önem kazandığını ve vatandaşların fikirleri üzerinde çok etkili olması itibariyle önemli güce sahip olduğunu göstermiştir. Medyanın bu anlamdaki rolünün ilerleyen dönemlerde, özellikle sosyal medya ile birlikte daha çok arttığı görülmektedir.

Medyanın rolünün de etkisiyle 28 Şubat sürecinin özellikle postmodern darbe olarak adlandırılmasının nedeni de tartışılmaktadır. Rönesans dönemi ile başladığı düşünülen modernizm çağının ardından, özellikle İkinci Dünya Savaşı ile birlikte gelişen teknoloji ve globalleşen dünyayla modernitenin ötesine geçen postmodern dönem başlamıştır. Postmodernite zaman olarak modernite sonrasını ve bu kapsamda teori ve uygulama alanındaki değişimi ifade etmektedir. Bu çerçevede, postmodernizmin temel özelliği modernite eleştirisidir. Türkiye’de 1997 yılında yaşanmış olan 28 Şubat sürecinin, önemli bir örneğini teşkil ettiği postmodern darbe kavramını da bu dönüşüm çerçevesinde ele almak mümkündür.

Türkiye’de postmodern olarak nitelense de askeri darbeler içinde yer alan ve etkileri günümüzde de devam eden siyasal, toplumsal ve ekonomik sonuçlar doğuran 28 Şubat 1997 askeri darbesinin oluşumu, nedenleri, sonuçları, etkileri ve süreçte medyanın rolü bakımından incelenmiştir. 28 Şubat Postmodern Darbe sürecinde medyanın rolünü incelemenin, yani bu araştırmanın birbirleriyle ilişkili olan iki önemi olduğunu söylemek mümkündür. Öncelikle 28 Şubat sürecinde medyanın üstlendiği rolü, siyasal ve askeri boyutlarıyla aktarmak ve bu anlamda söz konusu döneme ışık tutan çalışmalar arasında yer almak bu araştırmanın önemi olarak görülmektedir. Ayrıca, bu tez medyanın siyasete olan ve artan etkisini anlayabilmek ve kamuoyu oluşturma konusunda ne kadar etkin olduğunu kavrayabilmek açısından da önem arz etmektedir.

Tezin konusunun Türk siyasi tarihine ilişkin olması bazı sınırlılıklar getirmektedir. Kullanılan yönteme ek olarak özellikle kaynaklar konusunda çalışma araştırma konusu ile ilgili kitaplar, gazete haberleri, makaleler, dergiler, köşe yazıları, anılar ve konu ile ilgili yüksek lisans ve doktora tezleri gibi kaynaklar ile sınırlı tutulmuştur. Bu çerçevede YÖK Tez Merkezi, TBMM Kütüphanesi, TBMM Araştırma Komisyon Raporları ve 28 Şubat iddianameleri incelenmiştir.

2. DARBE NEDİR?

Darbe siyasi iktidarın, genellikle ülkedeki askeri güçler tarafından, anayasal olmayan bir süreçle ani ve cebri bir şekilde ele geçirilmesidir. Çoğu darbe sürecinde şiddet unsuru yer alırken darbeleri diğer bir siyasi şiddet şekli olan devrimlerden ayıran iki özellik vardır: Birincisi darbeler devlet mekanizması içerisinde yer alan sınırlı bir grup ve ordu tarafından gerçekleştirildiğinden dolayısıyla kitlesel bir eyleme dayanmamaktadır. İkincisi de yapılan darbelerdeki amaç siyasi sistemde köklü bir değişiklik yapmak yerine, hükümeti veya yönetici grubu değiştirmektir. Diğer bir ifadeyle darbeler devrimlere nazaran, değişim açısından çok daha ölçülü ve tutucudur (Aktaş, 2019:156).

Darbeler genel olarak ülke sınırlarını korumak ve huzuru sağlamakla görevli silahlı kolluk kuvvetlerinin zor kullanarak kanlı veya kansız bir şekilde iktidarı ele geçirme yöntemidir. Tüm darbeler askeriye tarafından gerçekleştirilmediği gibi ordu ya da kolluk kuvvetlerince yapılmak zorunda da değildir. Tarihsel sürece bakıldığında sivil darbeler, farklı sınıf ve gruplar tarafından organize edilen birçok darbe ve darbe girişimi örnekleri de vardır (Solak, 2019:12). Tarihçi Yavuz Özdemir’e göre Osmanlı Devleti döneminde yeniçeriler, ulema sınıfı ve lonca sınıfı da darbe ve darbe girişimlerine katılmışlardır. Cumhuriyet dönemine geçildiğinde ise bu gruplar yerini ordu, akademisyenler ve medya gruplarına devretmişlerdir (Özdemir, 2011:3).

Siyaset bilimci Edward Luttwak askeri darbeyi, “devlet aygıtının küçük ama kritik bir bölümüne sızma ve bu sayede sonrasında hükümeti, kalan kısmın kontrolünden de men etme” şeklinde tanımlamaktadır (Luttwak, 1969:12). Genel kanıya göre darbe sürecinde görevli kişilerin daha çok asker olduğu sonucuna varılsa da, askerler dışında da, fiilen darbeye katılmamış veya darbeye destek vererek sürece dâhil olan siviller ve resmi görevliler de olabilir (Sawo, 2018:19).

Devlet yapısının önemli bir parçası olarak ordunun, darbede üstlendiği kritik rolü vurgulayan Siyasi analizci Alex Thomson darbeyi, “hükümetin ani ve hukuksuz biçimde yerinden edilmesi ve bunda güvenlik güçleri mensuplarının (küçük bir kısmının) belirgin bir rol oynaması” olarak tanımlamaktadır (Thomson, 2010:134).

Darbenin gerçekleştirilmesinde güvenlik güçlerinin merkezi bir rolü varken genellikle ordudan olmak üzere güvenlik güçleri yetkililerini içerir. McGowan’na göre ise askeri darbe “devletin ordu, güvenlik güçleri veya polisten oluşan kuvvetlerinin de dâhil olduğu, görece küçük elit gruplar tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerle mevcut siyasi rejimin ani ve hukuksuz biçimde yerinden edildiği durumdur” (McGowan, 2003:370). Yani darbenin küçük bir grup güvenlik gücü tarafından ya da ordu tarafından beklenmedik şekilde düzenlenmesi gerekmektedir (Sawo, 2018:20).

Darbeler, devlet liderliğinde hızlı ve zorunlu bir değişikliğe neden olur. Bir ülkede yapılan askeri darbenin vardığı son nokta devlet liderinin görevden uzaklaştırılmasıdır. Darbe sırasında iktidardaki belirli kimseler tutuklanır, alıkonur ya da sürgün edilir. Darbeyi planlayanlar ayrıca iletişim araçlarını ve elektrik santralleri gibi fiziki altyapının da fiziksel denetimini ele alırlar (McGowan, 2003: 2). Katliam ve şiddet her zaman askeri darbelerin gereklerinden olmadığı gibi darbenin başarısı içinde olmazsa olmaz değildir. Ancak siyaset bilimci olan Natasha M. Ezrow ve Erica Frantz’ın görüşlerine göre gerektiğinde kuvvet kullanılacağıyla ilgili bir tehdit beklentisi her zaman darbenin temelini oluşturmaktadır (Ezrow & Frantz, 2011: 97).

Darbe ve ihtilal kavramları birbirleri yerine sıkça kullanılsa da aslında farklı anlamlar içermektedir. İhtilal halk tarafından mevcut düzene ya da rejime karşı olarak bir isyan şeklinde başlayan ayaklanmadır. Eğer hükümet bu ayaklanmayı bastırırsa isyan olarak kalmakla birlikte bastıramadığı durumda isyan büyüyerek en son mevcut hükümetin devrilmesiyle sonuçlanır ve ihtilal olarak adlandırılır (Bilgiç, 2019:5). Darbe ise belirli bir grup tarafından düzenli bir şekilde planlanır. Siyaset bilimci Samuel P. Huntington devrim darbesi, vesayet darbesi ve veto darbesi olmak üzere üç farklı darbe çeşidinden bahseder.

Devrim darbesi, devrimci bir grup muhalifin hükümeti devirip kendilerini yeni iktidar olarak konumlandırmasıdır. Rusya’daki Çarlık Rejimini yıkan komünistlerin Bolşevik Devrimi bunun bir örneğini oluşturmaktadır Vesayet darbesi, ordunun mevcut iktidarın ülke yönetimine zarar verdiğini söyleyerek iktidarı ele geçirme eylemidir. Bunu ülkenin iyiliği için yaptıklarına inandırırılar. 1950 ve 1960 yılları arasında Türkiye’de iktidar olan Menderes hükümetine karşı yapılan darbe vesayet darbesi

örnekleri arasındadır. Veto darbesi ise hükümetin siyasi bir değişikliğe gideceği endişesi olduğu zaman yapılan, askeriye'nin mevcut siyasal sistemi korumaya yönelik başlattığı darbedir. Örneğin, Peru Cumhurbaşkanı Alberto Fujimori, 1992 yılında yasama organını dağıtacağı gerekçesiyle askeri darbeye iktidardan indirilmiştir (Huntington, 1968:25-29).

İktidarı değiştirmek için yapılan darbeler doğrudan müdahale ve dolaylı müdahale yöntemleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Darbe girişimi ve kalkışma doğrudan müdahale yöntemleri arasında yer alırken Postmodern darbe, muhtıra ve e-muhtıra gibi kavramlar dolaylı müdahale yöntemleri arasında sayılmaktadır (Safi, 2019:143-145).

Darbe girişimi; silahlı güç olan birliklerin devlet otoritesine müdahale etmesi ve başarısızlıkla sonuçlanmasıdır. Mevcut birlikler devletin yönetim tarzından, ekonomik ve sosyal düzenden ya da meşru yönetim sisteminden rahatsız olup bu girişimi başlatmış olabilir. Fakat iktidar veya bu birliklere karşı koyan ordunun diğer üyelerinin bu isyanı bastırması sonucu yapılan isyan darbe girişimi olarak kalır. Bunun bir örneği, 2016 yılında gerçekleşen 15 Temmuz darbe girişimi ile yakın Türk siyasi tarihinde bulunmaktadır. (Safi, 2019:144).

Doğrudan müdahale yöntemleri arasında yer alan kalkışma ise demokratik olmayan yöntemler ile siyasal otoriteye karşı yapılan bir girişim olarak tanımlanabilir.. Kalkışma gerçekleştirilirken temel amacı devlet kurumlarını yasal olmayan bir şekilde ele geçirmek ve ele geçirilen bu kurumlarda karışıklık çıkarmaktır. Aslında kalkışma ile elde edilmek istenen hedef tüm ülkede karışıklık çıkarmak ve bu karışıklık sonucu ülke yönetimindeki siyasal erkin gücünün ortadan kalktığını ve eski gücünün kalmadığını kanıtlamaya çalışmaktır. Böylece ülkedeki siyasal otoriteye olan güven sarsılarak isyan başlatılması amaçlanmaktadır (Avcıbay, 2018:6).

Dolaylı müdahale yöntemlerinden biri olan Postmodern darbe; silahlı kuvvetlerin ülke yönetimine direkt el koymaktansa farklı araçlarla hükümetin istifa etmesini sağlaması olarak tanımlanabilir. Bu durum, doğrudan bir askeri müdahale olmadığı için kan dökülmeden yapılan darbe olarak da nitelenir.. Türk siyasi tarihinde 1997 yılında gerçekleşen ve sonunda hükümet değişikliğine neden olan 28 Şubat süreci Postmodern

Darbe olarak adlandırılmaktadır. (Safi, 2019:144). 2000 yılında Sırbistan’da yapılan eylemler, 2001 yılında Belarus’ta yapılan fakat başarısız olan eylemler, 2003 yılında Gürcistan’da yaşanan Gül Devrimi ile Kasım 2004 ile Ocak 2005 arasında Ukrayna’da gelişen Turuncu Devrim, 2006 yılında Venezuela’da Hugo Chavez karşıtları tarafından yapılan eylemler yabancı basında ‘Postmodern Darbe’ olarak adlandırılmıştır.

Muhtıra; kelimesi genel olarak ihtar, uyarma ve hatırlatma anlamlarını taşımaktadır Siyaset alanında kazandığı anlama bakıldığında ise muhtıra askeriyenin cumhurbaşkanı aracılığı ile hükümeti uyaran bir metin göndermesidir. Başka bir ifadeyle, muhtıra devletin bir kurumunun devletin yönetim mekanizmasına verdiği bir uyarı yazısıdır ve bir müdahale mekanizması olarak kullanılmaktadır (Devran, Yusuf ve Özcan, 2017:7-20). Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihinde 1971 yılında gerçekleşen darbe ile birlikte radyodan okunan 12 Mart Muhtırası ilk muhtıra özelliğini taşımaktadır. Dönemin cumhurbaşkanına gönderilen bu muhtıra aracılığıyla askeriye, hükümetin yetersizliğini vurgulamış ve partiler üstü bir reform hükümetinin kurulmasını istemiştir. Aksi takdirde yönetimi ele alacağını bildirmiştir (Bilgiç, 2019:33)

E-muhtırayı muhtıradan ayıran özellik internet aracılığı ile doğrudan halka duyurulmasıdır. E-muhtıranın bir örneği, Türkiye’de 27 Nisan 2007 tarihinde gözlemlenmiştir. Türk Silahlı Kuvvetlerine (TSK) ait resmi internet sitesinde, yurdun birçok yerinde laiklik karşıtlığı olarak nitelendirilen olayların mevcut rejime karşı tehlike olarak görüldüğü ve TSK’nın bu durumda yasaların verdiği yetkiyi kullanacağını içeren bir metin paylaşılmıştır (Safi, 2019:145).

Bir darbenin yürütülmesi sırasında bürokraside bir o kadar önemlidir. Bürokrasi darbe ilişkisine bakıldığında, bürokrasinin belirli bir hiyerarşi içinde olması, darbenin işleyişini kolaylaştırmaktadır. Darbenin esas yürütüldüğü kanal profesyonel ve devamlı görev yapan kamu görevlileri, polis ve silahlı kuvvetleriyle birlikte belirli bir şekil almış devlet alanıdır. Ordu, polis ve istihbarat örgütleri, devletin kritik kademeleridir ve bunlar bürokrasideki hiyerarşi ve disiplinin en uç rol modelini oluştururlar. Bu özellik aslında devletin bir düzen içerisinde işlediğinin kanıtıdır.

Darbe, bu makine gibi işleyen sistemden avantaj sağlayarak gelişir ve kontrolü sağlayan kademelerin ele geçirilmesi içinde devlet aygıtının parçalarını kullanır (Luttwak, 1996:18-20).

Yapılan hiçbir darbe hukuki olmamasına karşın, genelde ülkenin silahlı kuvvetleri o gün ki olanaklarla ekonomik yapı, toplumsal hareketler, siyasi istikrarsızlık gibi mevcut yönetim ve iktidarı sarsacak durum ve şartlar meydana geldiğinde ortaya çıkar ve demokrasiye müdahale eder. Darbeyi gerçekleştirenler meşruiyet kazanmak için kendisine kanuni dayanaklar bulur ya da oluşturur ve bu dayanakları öne sürerek kendi siyasal sistemini, demokrasi anlayışını oluşturur. Tüm plan ve programların düzgün ve çabuk ilerlemesi için önceki kurumlar lav edilerek bunların yerine yeni kurumlar oluştururlar (Solak, 2019:13).

Askeri darbelerin ortaya çıkış şekline bakıldığında genellikle istikrarsızlığın ve belirsizliğin hâkim olduğu zamanlardır. Devlet yönetimine yapılan darbeler ya doğrudan asker tarafından ya da askerin yardımıyla yapılmıştır. Yani bir ülkede darbe yaşanmışsa o ülkede siyasi düzensizlik veya disiplinsizlik hâkimdir. Disiplinsizlik ve siyasi düzensizliğin boyutu yapılan darbenin başarılı ya da başarısız olup olmamasında önemli bir etkiye sahiptir. Disiplinsizlik ve siyasi düzensizlik ne kadar çoksa ülkedeki darbenin başarılı olma olasılığı o kadar artmaktadır (Robertson, 2004:125). Genel olarak darbeyi ordunun gerçekleştirdiği görülse de darbeyi gerçekleştirenlerin birincil hedefi yönetiminden memnun olmadıkları iktidarı devirip yerine işbirliği yapacakları yöneticileri atamak olmuştur. Bu şekilde siyasi yönetimi istikrara kavuşturarak düzeni sağlayacaklarını düşünmektedirler (Kürel, 2007:1). Askeri darbelerin çoğunluğu sömürgeci yeni kurtulmuş, demokrasinin gelişmediği ve demokratikleşme evresi henüz ikinci veya üçüncü sınıf olarak tabir edilen dünya ülkelerinde yaşanmaktadır (Özdemir, 1994:22).

Ordu, darbeyi yönetecek lideri darbe gerçekleşmeden önce veya darbenin başarılı sonuçlanmasının ardından kendi içerisinde belirleyip, alt rütbedeki subayları da ülkenin yönetim kademelerine yerleştirerek yönetimi kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Yaşanan darbe serüveninden sonra darbeciler için iki seçenek vardır; ya darbe sonrası ülkede sürekli bir otoriter rejim kurulacak ya da üst rütbedeki darbeciler

dış kuvvetlerin veya sivil otoritenin baskısıyla bir an önce demokratik sürecine geçmek için mevcut koşulları oluşturma yoluna gideceklerdir. Daha alt görevlerde bulunan düşük rütbeli subaylar ise mevcut sistemin devam etmesi yönünde baskı yapacaklardır. Sonuç olarak ülkenin demokratik koşullara geçme sürecine girmesiyle birlikte darbeyi gerçekleştiren kişilerin olası bir yargılanma sürecinin önüne geçmek için yerine gelecek olan sivil yönetime intikam alma hırsına kapılmaması için sürekli olarak darbe serüveninin tekrarlanabileceği düşüncesini telkin etmektedir (Özdemir, 1994:20).

Siyasi, toplumsal ve ekonomik açıdan önemli sonuçları olan darbelerin tarihine bakıldığında M.Ö. 2500 yıllarına kadar gitmektedir. Tarihte eli silah tutan kişilerin kılıçlarını çekerek kralları devirip yerine kendileri arasından birinin geçmesi çokça yaşanmıştır (Dilipak, 1991:11). Bir ülkede darbe meydana gelmesi her şeyden önce bir kültür meselesidir. Bununda iki nedeni vardır. İlki orduya darbe kültürünü ve darbeci zihniyeti nüfuz ettirmiş olmak, İkincisi de toplumun siyasal kültüründe darbelere herhangi bir karşılık gösterilmesini sağlayacak öğelerin yeterince bulunmamasıdır. Bu tarz bir siyasal kültüre sahip bir ülkede her an darbe olması mümkündür (Yayla, 2015:366).

Demokrasiyle yönetilmesine rağmen demokratik kültürün tam olarak yerleşmediği ülkelerde birçok siyasal konuda seçilmiş siyasal iktidarlar belirleyici olamamaktadırlar (Baharççek, Tuncel, 2011:7). Seçilmiş siyasal iktidarların belirleyici olamadıkları durumlarda ise yönetsel zayıflıklardan kaynaklanan boşluklarda çoğunlukla askerler tarafından doldurulmaktadır. Bu konuda askerler istediklerini yaptırabilmek için ya doğrudan yönetimi ele almakta, ya da yeni göreve getirdikleri sivil yöneticiler eliyle siyasal konularda belirleyici rol oynayabilmektedirler (Ağır, 2018:4).

Darbeler içerisinde çeşitli yoğunlukta hem şiddet hem de tehdit barındırır. Yaşanan darbe sonucu iktidardaki yönetici sınıfın yetkileri ellerinden alınır. Ordu ülkedeki iktidarı ya doğrudan ele alır ya da onların emrinde olacak kişilere devreder. Yapılan darbedeki amaç ülkede bir devrim gerçekleştirmek değilse genellikle yeni bir sistem yaratmaktan ziyade mevcut sistemi düzeltmeyi amaçlarlar (Yayla, 2015:365). Darbelerin insanların ilk ordulara sahip oldukları dönemden itibaren gerçekleştirilmiş olabilecekleri düşünülmektedir (Ağır, 2018:4). Türk siyasal tarihine bakıldığında ise

devlet-ordu ilişkilerinin Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren dönemsel olarak çeşitli çatışmaları içerdiği ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde de doğrudan ve dolaylı darbe tecrübeleri bulunmaktadır.

1923 yılında Türkiye Cumhuriyetinin kurulması ve demokrasiye geçişin 1946'da başladığı Türkiye, 1950'de demokratik ve barışçıl bir biçimde iktidarını değiştirebilmiş, demokrasiye geçişin zorlukları ve acemiliklerine rağmen büyük krizler yaşanmamıştır. 1950 yılının Türkiye'sinde iktidar olan çok partili hayatın Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) dışında bir partisinin (Demokrat Parti) 1954 ve 1957 seçimlerini kazanması, demokrasinin iyice yerleşmesi için atılan bir adım olduğu halde, demokratik kurumların demokrasi anlayışını yeteri kadar benimseyememiş olması nedeniyle en başta iktidar muhalefet ilişkileri bu kurumsallaşmada yetersiz kalmış ve Türk siyasal kültüründe muhalefete olumlu bir tavır geliştirilememiştir. Bu yüzden çok partili dönemden itibaren iktidarın muhalefete olan tahammülsüzlüğü askeri darbeler konusunda önemli bir faktör olarak ortaya çıkmıştır (Dursun, 2005:182-183). 1950-1960 arasındaki Demokrat Parti (DP) iktidarı dönemi Türk siyasi hayatında sivil otoritenin üstünlüğü ilkesinin hayata geçirildiği bir dönem olmuş olsa da bu dönemin sonuna doğru demokrasinin yeterince içselleştirilememesinden dolayı askeriye mevcut iktidara müdahale etme gereksinimi içerisine girmiştir (Erdem, 2005, 756).

Darbeler çoğu zaman mevcut kadroların yerinden edilmesi ve devirdikleri hükümetin politikalarının değiştirilmesiyle son bulur. Müdahalenin ardından, yapılan darbenin meşrulaştırma arayışı içinde çeşitli sebepler geliştirilir. Darbe liderleri müdahalelerini açıklamak için farklı sebepler öne sürse de, bunlar genellikle birbirine benzemektedir ve şu olgularla bağlantılıdır: yolsuzluğun ve nepotizmin kökünün kazınması, kötü yönetimin ve kabileciliğin önüne geçilmesi veya ülkenin kaosa sürüklenmesinin engellenmesi. Sonuç olarak görünüşte darbeciler anayasal bütünlüğü, ulusal egemenliği, dürüst ve etkili bir hükümeti yeniden tesis etmek ve garanti altına almak üzere gelirler (Meredith, 2013: 219).

Türk siyasi tarihindeki darbe süreçlerinde, darbeyi gerçekleştiren kesimin sebeplerinde mevcut iktidarın ekonomik ya da sosyal sorunlardaki uyguladıkları başarısız

politikalar olarak görülüyor. Türk siyasi tarihinin hemen hemen her aşamasında ordu ile iktidar yakın ilişki içerisinde olmuştur. Darbe süreci bu yüzden olacak ki Osmanlıdan sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde de devam etmiştir.

Türkiye'de 1990'lı yıllarda Postmodern darbe sürecine giden yolda gelişen teknoloji ve değişen dünya ile geniş kitlelere hitap eden basın, mevcut iktidara karşı bazı güç odaklarının sözcüsü konumuna gelmiştir. Bu süreç içerisinde ülkedeki tirajı yüksek Sabah, Hürriyet ve Milliyet gazeteleri kullandıkları muhalif dille ön plana çıkmışlar, yine bu gazeteler kendilerini ana akım medya olarak konumlandırmışlar ve Postmodern darbenin ana aktörlerinden biri olmuşlardır (İnce, 2014:68).

Demokrasilerde basın, her ne kadar zaman zaman belli zaman bir ideolojiyi savunsa da, genel olarak rengi çok belli olmayan, daha çok ortada nitelendirilen merkez medya olarak tanımlanan grupların taşeronu pozisyonunu alması bu durumun tartışmasını devam ettirmektedir. Postmodern darbe dönemine yön veren en etkili üç gazete olan ve merkez medya görünümündeki Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazeteleri ilk günlerden itibaren Necmettin Erbakan hükümetine karşı irtica, laiklik ve şeriat kavramlarına neredeyse her gün manşetlerinde yer vererek kamuoyunu yönlendirmişlerdir. Akabinde bu gazete sayfalarında adı açıklanmayan 'Üst düzey askeri yetkililere' dayandırılan haberlerle orduyu defalarca göreve yani askerî darbeye davet eden bir haber dili kullanmışlardır (Bilgiç, 2019:110).

Postmodern darbe sürecinde, iç güçler ve dış güçlerin etkisi siyasal alanda kendini gösterirken, basında bu güçlerin etkinlik aracını oluşturmuştur. Bu dönemde askeriye, irtica tehdidinde karşı laik cumhuriyet ideolojisini koruma amacı hissetmiştir. Bu bağlamda ordu verdiği brifinglerle bilim çevreleri, sivil toplum kuruluşları yargı ve basın gibi güç odaklarını organize etmiştir. Askeriyenin organize ettiği bu güç odakları arasında basın, diğer kurumlardan ziyade farklı bir konumda bulunmaktadır. Nitekim basının elinde bulundurduğu gündem oluşturma, kamuoyunu belirleyebilme gibi hükümete ve halka dönük yapısıyla diğer güç gruplarından ayrılmaktadır. Basın elindeki bu gücüyle Postmodern darbe sürecinde, kamu adına ortak bir düşünce ya da suni bir gündem oluşturarak bu süreci kendi lehine çevirip demokratik yollarla seçilmiş siyasal hükümet aleyhine bir yol izleyebilmiştir (Temel, Çelebi, 2016:219).

2.1 Darbelerde Rol Oynayan Faktörler

Darbe kavramını daha iyi anlamak ve açıklamak için darbelerin nedenlerinin ve darbelere etki eden faktörlerin gözden geçirilmesi önem kazanmaktadır. Darbelerin çok çeşitli nedenleri bulunmakla birlikte genel olarak, askerlerin siyasi yaşamdaki ağırlıkları, ülkedeki siyasi kültür ve ekonomik nedenler darbelerin ortaya çıkmasında ön plana çıkmaktadır (Gezgüç,2017:34).

Daha çok az gelişmiş ülkelerde askeri kuvvetlerin sivil politikaya sık sık müdahalede bulunduğu görülürken, gelişmiş ülkelerde ise silahlı kuvvetlerin kendi sınırlarının dışına çıkmadığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde silahlı kuvvetler kendisine yasa ile verilen görevleri yerine getirirken sivil politikayı, politikacılara bırakmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde politik sistemin yeterince kurumsallaşamaması ve bu durumun berberinde getirdiği toplumsal, siyasi ve ekonomik sorunlar, sivil yönetimin meşruiyetini kaybetmesine yol açar. Sivil yönetimin meşruiyetini kaybetmesi demek mevcut iktidarın idari etkisinde azalma, sivil düzenin bozulması, ekonomik gelişmenin durmasına yol açar. Bu sorunlar, askeri müdahaleleri kolaylaştıran başlıca nedenler arasında yer almaktadır (Örs, 1996:95).

Bu tür sorunları pek çok ülke tecrübe ederken siyasi tarihi darbelerle dolu olan ülkeleri diğerlerinden ayıran temel özellik sivil siyasetin bu sorunlarla mücadele etmekte güçsüz kalması ve askeri kuvvetlerin müdahale etmesidir. Her ülkede ve her darbe örneğinde belirli farklılıklar içerse de darbelerde rol oynayan bu faktörleri kısacada olsa ele almak darbenin ve dolayısıyla Postmodern darbenin anlaşılması açısından gereklidir.

2.1.1 Darbelerde Askeri Kuvvetlerin Rolü

Her devlet milli bağımsızlığının korunması ve savunmanın sağlanması amacıyla silahlı bir kurum oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle silahlı kuvvetler, milli savunma hizmetinin örgütlendirilmesi ve teknik bir örgütün kurulması amacıyla oluşturulmuştur. Silahlı kuvvetlerin amacı, devletin bağımsızlığını ve anayasal düzenini dış tehdit ve tehlikelere karşı korumak ve ulusunun güvenliğini sağlamaktır (Erdoğan, 1993:120).

Silahlı kuvvetler ülkedeki milli güvenliğı sağlarken sadece dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı değil, ülkenin içerisinde oluşabilecek tehditlere karşı da ülkeyi korumaktadır. Bu ihtiyaca uygun her ülkenin demokratik anayasa düzenlemeleri mevcuttur. Mevcut kamu düzenini bozulması, nitelik veya nicelik bakımından devlet tüzel kişiliğinin tehlikeye girmesi durumunda silahlı kuvvetlerin milli güvenliğı sağlamak amacıyla askeri müdahale gerçekleştirme hakkı vardır. Bundan dolayı silahlı kuvvetler milli güvenliğı sağlamak amacıyla içten gelen tehlikeler arasında olan politikaya da müdahale edebilmektedir (Erdoğan, 1993:122).

Silahlı kuvvetlerin emir komuta zincirine sahip hiyerarşik bir yapısı vardır. Sorumluluk yukarıya doğru işlerken otorite aşağıya doğrudur. Ordu, ideal tip bürokrasinin özelliklerini de içinde barındırır. Terfilerin belirlenmesinde başarı kriterleri esas alınır, karar alma sürecinde rasyonellik prensibine bağlılık vardır, görevler ve bu görevleri yerine getirenler katı bir hiyerarşi ve disiplin içindedir (Gezgüç, 2017:37).

Huntington'a göre askerlik mesleğı, sivil yönetimin üstünlüğüne saygı gösteren, sorumluluk ve birliğı taşıyan subay grubu demektir. Dış tehdide karşı ülkeyi koruma uzmanı olan subaylar, devlet yönetiminde ve iç düzeni koruma konusunda şiddet kullanmamalıdır. Askeri liderler ile sivil liderler arasında belli bir fonksiyon ve rol farklılıkları vardır (Huntington, 1964:32).

Askerler, siyasete müdahale edebilecek durumda olsalar da siyasete müdahale etme isteğı var olmadığı sürece sivil yönetimin üstünlüğü devam eder. Fakat toplumsal karışıklık dönemlerinde askerlerin siyasete müdahale etme isteğine sahip olmaları durumunda, sivil yöneticiler askeri örgüt önünde zayıf kalırlar. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin sivil yöneticileri, istikrarsız bir durumu kontrol edebilecek güce sahip değillerse, bağımsız bir kuvvet oluşturan askerlere karşı fazla direnemez ve iktidardan inmek zorunda kalırlar (Kim, 1993:25).

Ülkenin milli çıkarının korunması müdahale için önemli bir neden oluşturmaktadır. Askeri eğitim ile birlikte edinilen milliyetçilik, milli çıkarı savunma gereğı ve diğer milli kimlik eksenli değerler askeri müdahalenin gerçekleşme olasılığını

arttırmaktadır. Politik kültür, sivil yönetimin başarısızlığı ve meşruluğun yitirilmesi gibi nedenlerle silahlı kuvvetlerin sivil otoriteye müdahalesi ortaya çıkmaktadır (Örs, 1996:84).

Askeri kuvvetlerin siyasete müdahale etmelerini gerektiren nedenleri bunalım bilinci, modernleşme çabaları ve askeri sınıfın çıkarlar olmak üzere üç ana başlık altında toplanabilir. Her darbeci askeri lider, ülkenin içinde bulunduğu bunalıma karşı önlem alma ve modernleşmeyi devam ettirme uğruna yapılan darbeyi haklı çıkarmaya çalışmıştır. Fakat askeriye tarafından darbeyi açıklayacak geçerli bir neden ifade edilmediği sürece yapılan darbenin askeri sınıfın çıkarları doğrultusunda gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Her darbenin bir biçimde toplumsal bunalımlara karşı alınan önlemler çerçevesinde geliştiği ve modernleşmeyi sürdürmek üzere yapıldığı savunulsa da, ordunun kendi çıkarı veya yandaşlarını koruma isteğini de mutlaka içerdiği belirtilmektedir (Klieman, 1980:144-158).

Sivil siyasetçiler kağıt üzerinde orduyu kontrol ediyor olsalar da, meslek olarak askerlere saygı göstermektedir. Askeriye ise siyasi tutum olarak ilgisiz ve tarafsız olmak zorundadır (Huntington, 1964:80). Ancak az gelişmiş ülkelerde ülkeyi dış tehditlere karşı korumaktan çok yurtiçi güvenlik üzerindeki rolü daha baskındır. Askerler mesleklerinde güç sahibi olarak profesyonelleştikçe, siyasete katılma eğilimlerinde artış gözlemlenmektedir. Ordunun siyasete karışma isteğinin artması sivil yönetimin verimsizliğinin artmasına da yol açmaktadır. Bu durumda sivil hükümetin meşruluğu ve barışçıl yollarla kalkınma imkanı zayıfladıkça, askerler sivil yönetime el atarak kendi kalkınma planlarını uygulamaya başlamaktadır (Stepan, 1976:47-68).

Darbelerin büyük çoğunluğu askeri kuvvetlerin çıkarlarını korumak veya bu çıkarları sivil siyasete ve topluma kabul ettirmek amacıyla yapılır (Nordlinger, 1977:78). Bu amaçlarla gerçekleştirilen müdahale ile önceki siyasi yöneticilerin yapmış oldukları yanlışlıkları ve adaletsizlikleri düzelterek ve reforme etmek hedefleri ortaya konulmaktadır. Aşağıdaki ifadeler darbelerin motivasyonlarını iyi bir şekilde özetlemektedir.

“Darbeyi yapanların hedefleri önemli ölçüde değişkendir. Kimi durumlarda darbeciler sadece ters düştükleri bir siyasi lideri görevden alma amacı güderken, kimi zamansa siyasi sistemde köklü bir dönüşüm arzusu taşırlar. Bazı darbeler hoşnutsuzluk içindeki halk adına askeriye tarafından yapılan bir müdahaleyi simgeler, bazılarıysa ordu içindeki küçük bir grubun tercihleri doğrultusunda gerçekleştirilir” (Ezrow & Frantz, 2011: 97).

Askeri kuvvetler, sivil otoriteye müdahalelerinin ilk anından itibaren eylemlerine, anayasal bir dayanak bularak meşruluk zemini oluşturmayı tercih etmektedir. Bu konuda, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin (TSK) askeri müdahaledeki en önemli anayasal kaynağını TSK İç Hizmet Yasası’nın 35. maddesi oluşturmaktadır. 1935 tarihli TSK İç Hizmet Kanunundaki “Silahlı kuvvetlerin vazifesi, Türk Yurdunu ve Anayasa ile tayin dilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti’ni kollamak ve korumaktır” maddesi TSK’ya politikaya müdahale için anayasal zemini oluşturmaktadır. Örneğin; 12 Eylül 1980’de gerçekleşen askeri müdahale için “12 Eylül Cumhuriyeti koruma kollama harekâtı” adı kullanılırken, 1960, 1971 ve 1982 müdahalelerine ilişkin olarak ise TSK İç Hizmet Kanununu uygulanarak ülkede terör ve şiddetin artmasıyla birlikte yönetimin başarısızlığı sonucunda meşruluğunu kaybetmesi gerekçe gösterilerek askeri müdahale gerçekleştirilmiştir (Öztürk, 1993:116).

2.1.2 Darbelerde Siyasi Yapının Rolü

Siyasal yapı ve kültür de askeri darbelerin ortaya çıkmasındaki önemli faktörlerden biridir. Siyasal yapının ve kültürün askeri müdahale olma olasılığını arttırdığı gözlemlenmektedir. Bir ülkede, insanlar toplumsal olarak organize olmuş bir şekilde, değerlerini koruyacak bilince ve güce sahip olarak yaşıyorlarsa askeri müdahalenin önemli bir nedeni ortadan kalkmaktadır. Bunlara ek olarak elbette siyasi otoritenin, yani hükümetin meşruiyeti konusunda geniş bir kanı bulunuyorsa ülkelerin sivil yönetimlerini sürdürmesi de o kadar kolaydır. (Finer, 2009:87).

Siyasal kültür ve askeri müdahaleler arasındaki ilişki konusunda değinilmesi gereken önemli noktalardan biri de ordunun ülkenin siyasi tarihinde oynadığı rolden kaynaklanan değeridir. Örneğin, ordunun ülkenin geçmişinde kahramanlık rolü varsa bu rol askerlere önemli bir prestij sağlamaktadır. En iyi örneklerden biri olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda olduğu gibi, verilen bağımsızlık savaşında ve ülkedeki yeni rejimin kuruluşunda önemli rol oynayan askeri kuvvetlere toplum tarafından daha çok saygı gösterilmektedir. Bu durum da askeri kuvvetlerin zaman zaman ordunun

kendisini hem toplumdaki diğer tüm kurumlardan, hem de yerine getirmiş olduğu görev bakımından siyasetin de üstünde görmesine neden olmaktadır.

Sivil yöneticilerin görevlerinde başarısız olmaları ve etkisizlikleride askeri kuvvetlerin kendini siyasi otoriteden üstün görmesine neden olmaktadır. Bunun yanında askerlerin toplum nazarında yüksek prestije sahip olması da söz konusu olduğunda, sivil siyasetin üstünlüğünü kanıtlaması daha güç hale gelmektedir. Bir toplumda sivil üstünlük algısının gelişebilmesi için, öncelikle sivillerin bu ilke konusunda bilinç seviyelerinin yüksek olması gerekmektedir (Örs, 1996: 51). Bundan dolayıdır ki demokrasi kavramının geliştiği gelişmiş ülkelerde askeriye sivil siyasete müdahale etmemekte ve halk tarafından seçilmiş siyasi otoritelere saygı duymaktadır.

Sivil hükümetlerin, ekonomik sorunlara ek olarak kamusal düzeni koruyamama, siyasal çatışmaların artışı önleyememe, aşırı kutuplaşma, siyasal şiddet ve terörün tırmanması gibi başarısızlıkları ve bunların sonucunda meşruiyetlerini kaybetmeleri sonucu askeri müdahale kaçınılmaz olmaktadır. Askerler, sivil siyasi otoritelerin belirtilen başarısızlıklarına karşı yapılan darbeleri ve darbeler çerçevesinde gerçekleştirdikleri eylemlerini daha kolay meşrulaştırmakta ve bu başarısızlıklar siyasi seçilmişlerin halkın gözünde siyasal meşruiyetlerinin azalmasına neden olmaktadır (Nordlinger, 1977:63).

Daha net bir şekilde ifade etmek gerekirse siyasi otoritenin ülkedeki sorunları çözememesi askeri müdahaleye yol açan nedenlerden biridir. Hatta genel olarak bu tip durumlar askeri müdahalenin en önemli nedenini oluşturmaktadır. Siyasi otoriteye ve politik hayata müdahale yaşanan sorunların seçilmiş siyasetçiler tarafından çözülemediği gerekçesi ile yapılmakta ve kolay bir şekilde meşruluk kazanmaktadır. Politik yönetimin başarısızlığından kaynaklanan bu tür durumlarda yapılan askeri müdahalenin nedeninin siyasi kaynaklı olduğu söylenebilmektedir (Ertunç, 2004:414).

Türk siyasi tarihine de bakıldığında, gerçekleşmiş olan darbelerin ciddi anlamda toplumsal ve siyasi huzursuzların, ekonomik sorunların bulunduğu ve siyasi otoritelerin bir şekilde bunlarla başa çıkamadıkları dönemlerde ortaya çıktıkları görülmektedir. Silahlı kuvvetlerin yapısal özellikleri bakımından, devleti koruma ve

kollama görevinin kendisine atfedilmesi ve Türk siyasi kültürü bir araya geldiğinde, askeri kuvvetler sivil politikaya daha rahat müdahale etmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri yapılan askeri müdahaleyle birlikte bazı değişiklikler ve düzenlemeler yapıldıktan sonra etkileri devam etmekle birlikte aktif olarak siyasete müdahaleden çekilmektedir (Bahçıvan, 2005:21).

Askerlerin siyasi alanda güçlü bir konuma gelmeleri hususundaki ayrımlar birbirinden farklılık göstermektedirler. Türkiye’de ordunun siyasete müdahale yöntemleri veto, muhafız ve hükmedici olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu askeri rejim sistemleri; iktidarda kalma süreleri, amaçları, toplumsal, siyasi ve ekonomik yapılara etki aşaması birbirinden farklıdır (Bahçıvan, 2005:22).

Askerler siyasi iktidarı devralmadan önce hükümet kararları üzerinde ‘veto yetkisi’ hakkını kullanmaktadır. Uygulanan bu veto yetkisi sonrası sivil politikacılar devleti idare etmeye ve siyasi kurumlar görevlerini yerine getirmeye devam etmektedir fakat silahlı kuvvetler tarafından sivil yönetimin kararları istenildiği zaman sınırlandırılabilen veya yönlendirilebilmektedir. Genelde bu rejimler statükoyu amaçlayan muhafazakâr rejimlerdir (Hale, 1994:259).

Siyasi rejimin mekanizmasında, ‘muhafız işlevi’ görevi üstlenen silahlı kuvvetler, kurumların tehlikede olduğunu düşündüğünde siyasi hayata müdahale etmektedirler. Bu görevi üstlenen silahlı kuvvetler sivil iktidarı ele geçirdikten sonra iki ile dört yıl süreyle yönetimi ele geçirerek ülke açısından ön gördüğü düzenlemeleri yaptıktan sonra seçimle birlikte iktidarı sivillere bırakmaktadırlar. Askerler ülkeyi yönettikleri bu süre içerisinde; kötüye giden politikadan sorumlu gördükleri yöneticileri görevden uzaklaştırarak, bozulan bürokratik yapıyı da yeniden dizayn etmektedir. Yapılan bu düzenleme içerisinde basının faaliyetlerine, politik partilere, toplumsal hareketlere sınırlamada getirilebilmektedir (Karatepe, 1999:26). Tüm askeri rejimler gibi toplumda baskı uygulayarak sivil hakları sınırlandırabilmektedirler. Muhafız rejimler, statükoyu korumak isterken eksiklikleri de düzeltmeye çalıştıklarından ılımlı muhafazakâr olarak adlandırılmaktadırlar (Hale, 1994:260).

Siyasi rejimin işleyişinde ‘hükmedici işlevi’ gören silahlı kuvvetler, siyasi rejimin işlevini ve yapısını sadece kendi istedikleri doğrultusunda düzenlemek yerine diğerlerinden farklı olarak siyasi iktidarı tamamen ele geçirmek için müdahale etmektedirler. Darbeyi gerçekleştiren silahlı kuvvetler uzunca bir süre iktidarda kalmayı düşündüklerinde ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısında değişikliğe gitmektedirler. Yapılan bu değişiklikler, yönetimde kendi iktidarlarını daim kılmayı amaçladıklarından kısa zamanda gerçekleştiremeyecek kadar geniş ve kapsamlıdır. Hükmedici işlevi gören silahlı kuvvetler, gerçekleştirilen askeri müdahaleden sonra siyasi partileri, dernekleri, meslek kuruluşları ve sendikaları ya kapatırlar ya da faaliyetlerini kendi amaçları doğrultusunda düzenlerler. Sonuç olarak sivil siyasetçiler askeriye tarafından tamamen politikadan uzaklaştırılarak politikayı silahlı kuvvetler kendi denetimine almaktadır (Karatepe, 1999:28). Bu tür askeri rejim liderlerinin çok büyük tutkuları vardır ve kendilerini devrimci veya radikal modernleştiriciler olarak adlandırarak mevcut siyasi kurumları devirerek kendi amaçları ile doğru orantılı değişiklikler yapmaktadırlar (Hale, 1994:260).

Silahlı kuvvetler, bu darbeleri yaparken, müdahalenin biçimi ve nedenleri konusunda pek zorlanmamaktadır. Türkiye’de 1960 ve 1980’de silahlı kuvvetler muhafız rejimi tercih ederek ülkedeki kargaşayı, huzursuzluğu, terörü bitirmek için müdahale ederken 1971 ve 1997’de ise hakemlik işlevini ve veto rejimini tercih ederek siyasi hayata müdahalede bulunmuştur (Bahçıvan, 2005:26).

2.1.3 Darbelerde Ekonominin Rolü

Askerlerin siyasete müdahale etmesini etkileyen başlıca nedenlerden bir diğeri ülkedeki ekonomik sorunlardır. Çeşitli nedenlerden dolayı ortaya çıkmış olan ekonomik krizlere ve bunalımlara karşı sivil yöneticilerde çözüm getirebilme kapasitesi görülmediği zaman, bir yanda siyasi otoritenin meşruiyeti azalırken bazı toplumlarda halkın orduyu desteklediği görülmektedir. Bu durumda askerlerin ekonomik istikrarsızlığı önleyemeyen siyasi otoriteyi darbe ile ortadan kaldırması yönetimi ele alması ya da başka bir sivil yönetime devlet yönetimine bırakması ihtimali bulunmaktadır. Halkın, ekonomik bunalım ortaya çıktığında çözümü silahlı

kuvvetlerde araması, ordunun güçlü olmasından değil, sivil siyasal kurumların zayıflamış olmasından kaynaklanır (Nurşen, 1988:48).

Genellikle darbelerin ekonomik bakımdan kalkınmamış ülkelerde meydana gelmesi darbeler ile ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu şeklinde yorumlamak mümkündür. Örneğin birçok darbeye şahitlik etmiş Latin Amerika ülkelerinde 1970 yılından itibaren ekonominin gelişip refahın artmasıyla askeri müdahale eğilimindeki azalma aynı döneme denk gelmektedir.

1960'lardan sonra azgelişmiş ülkelerin çoğunda askeri kuvvetler liderliğinde otoriter rejimler kurulmaya başlamıştır. Bu süreçte, korumacı ve ithal ikameci sanayileşmeye dayanan planlı dönem politikaların ve dolayısıyla siyasi rejimin tıkanması önemli rol oynamıştır (Gezgüç, 2017:59). Dolayısıyla azgelişmiş ülkelerdeki siyasi otoritelerin büyük bir kısmı, askeri müdahaleler sonucunda iktidara gelmişlerdir. Bu ülkelerin çoğunda sivil iktidarlar, askeri müdahalelerle birlikte görevlerinden uzaklaştırılmıştır ve bunun sonucunda askeri yönetimler iktidarı devralmıştır. Mevcut askeri iktidarın bir kısmı ise yeni bir askeri yönetim ile görevinden uzaklaştırılmaktadır (Alkan, 1977:108).

Bir ülkedeki yaygın yoksulluk ve sosyal eşitsizlik halkın siyasi iktidara desteğinin azalmasına yol açarken, silahlı kuvvetlerin bu boşluğu doldurma ümidiyle müdahaleye girişmesine zemin hazırlamaktadır (Örs, 1996:32-33). Askeri grupların ekonominin kötü olması ve ekonomik yapıda eşitsizlik bulunması durumunda bu ekonomik problemlere çözüm bulmak amacıyla harekete geçmesinden daha mantıklı olan ihtimal, ekonomik çöküntü dönemlerinde darbelerin halka alternatif maliyetinin düşmesidir. Bu şekilde, toplum kesimlerinin, darbe sonucunda kaybedecekleri fazla bir şey kalmaması sebebiyle, darbeye karşı direnç ve tepkisinin düşük olacağının dikkate alınmasıdır (Aktaş, 2019:158).

Ekonomik kriz ile siyasal kriz arasındaki ilişkide dikkat edilmesi gereken önemli özelliklerden biri, siyasal rejim değişikliklerine yol açan gelişmenin ekonomik krizin doğrudan bir sonucu olmaktan çok, siyasal rejimin ekonomik kriz nedeniyle yükselen

toplumsal hoşnutsuzlukları kontrol altında tutabilecek ve yeniden yapılanmayı sağlayacak esnekliği göstermedeki başarısızlığıdır. (Ataay, 2003:148).

Ülkede terörün ve siyasal şiddetin yükselmesi, siyasi kutuplaşmanın ve çatışmanın artması ve bunlara mevcut iktidarın çözüm üretememesi durumunda ordunun siyasete müdahalesi kolaylaşmaktadır. Bunlarla birlikte ekonomik gelişmenin durması veya gerilemesi, yüksek enflasyon, kişi başına düşen gelirin düşük olması ve milli gelirdeki azalmalar ekonomik sorunlarda müdahale isteğini yükseltmektedir. Mevcut iktidarın ekonomideki sorunlarla birlikte yönetimde başarı sağlayamaması ideolojik şiddet ve terör olaylarına da kademeli bir şekilde hız kazandırmaktadır.

Türkiye'deki silahlı kuvvetler 1960 ve 1980 yıllarında iktidar müdahalesi sonrası, iç politik ve ekonomik durumun ülkedeki rejimi tehdit edecek boyutta bozulmasına karşın askeri müdahaleyi gerçekleştirdiklerini aktarmışlardır (Örs, 1996:93). 1971 Muhtırasında da hükümetin tutum ve icraatlarının, anarşi ve kardeş kavgasının ülkeyi ekonomik ve sosyal huzursuzluklar içerisine soktuğu, bu durumdan da silahlı kuvvetlerin rahatsız olduğu belirtilmiş ve bu rahatsızlığa neden olan sorunların en kısa sürede giderilmediği takdirde Türk Silahlı kuvvetlerinin görevini yerine getireceği bildirilmiştir (Yavi, 2005:228).

Türkiye'nin tecrübe ettiği üç darbenin ortak bir özelliğide, dış ticaret açığı, yüksek enflasyon, yatırımların azalması sonucunda istihdamın düşmesi, kişi başına düşen gelirin düşüklüğü, dış borçlanmanın artışı, üretimin azalması gibi ekonomik sorunlardır. Ülke ekonomisinde bu tür sorunların artmasıyla birlikte toplum içinde mevcut düzene karşı ideolojik şiddet ve terör eylemlerinde de artış görülmüştür. (Örs, 1996:95-96).

Özet olarak ekonomik durumdaki bozulmalar ve mevcut hükümetin bu durumdan sorumlu olduğu inancının yaygınlaşması, askeri müdahale nedenleri arasında yer almaktadır. Ülkedeki ekonomik durum ordunun siyasete müdahale etmesinde önemli bir etkeni oluştururken aynı zamanda ülkenin ekonomik yapısının basit ya da karmaşık bir yapıya sahip olması da bu müdahalenin ortaya çıkmasına etki etmektedir (Örs, 1996:55).

2.1.4 Darbelerde Toplumsal Huzursuzluk Ve Şiddetin Rolü

Siyasi iktidarın aşırı derecede bir bunalıma düşmesi durumunda askerler, sıkıyönetim ilanı için kendi aralarında vicdan muhakemesinde bulunabilirler. İstikrarsız bir ülkeyi kurtarmak amacıyla seferberlik ilan etmek, sivil yöneticilerin küçük düşürülmesi demektir. Bu ortamda muhalefet güçlerinin, eleştiri ve direnişlerini ertelemek yerine artırmaları yönetimin çöküş nedeni olabilir. Nitekim darbe süreci başarıya ulaştıktan sonra askerler, siyasi olarak tarafsız bir şekilde kalıp kalmayacaklarına karar verirler (Kim, 1993:26).

Birçok ülkede yaşanan toplumsal bunalım karşısında halkın, siyasi yöneticilerin bunu çözebileceğine dair inancı kalmadıysa, halkın desteği ile ordu doğrudan siyasete müdahale etmiştir. Çünkü halk, ulusal çıkarın tehlikeye girdiği ve toplumu bu krizden kurtarabilecek güce sadece silahlı kuvvetlerin sahip olduğunu kabul etmektedir. Bir ülkede ulusal çıkarların koruyucusu olarak hareket eden ordunun temel ideolojisi ise milliyetçiliktir (Kim, 1993:26).

Sivil iktidarın anayasa ve kanunlara aykırı eylemleri, ekonomik bozulmayla birlikte politik muhalefetin artması, şiddetin yaygınlaşarak terör eylemlerine dönüşmesine siyasi iktidarın çözüm bulamaması, politik başarısızlıklarla sebebiyet vermektedir. Politik başarısızlık veya politik yönetim mekanizmasının etkisini yitirmesi sonucu silahlı kuvvetler, politik hayata müdahale etmektedir (Bahçıvan, 2005:20).

Türkiye'deki 1980 darbesi gerçekleşmeden önce o dönemdeki ciddi anarşi ve şiddet, siyasi istikrarsızlık ve derin ekonomik kriz, askeriye'nin müdahalesi için zemin oluşturmuştur. Bu süreçte ordu 1979'dan itibaren gelişmelere müdahil olma eğilimine girmiş olsa da, şartların biraz daha olgunlaşmasını, diğer bir ifadeyle darbenin halktaki meşruluk derecesinin yükselmesini beklemişlerdir (Hale, 2014:281-283).

2.2 Türkiye'de Askeri Darbeler

Ordu-devlet ilişkisi, Türk siyasi tarihinde sadece Cumhuriyet döneminde değil Osmanlı döneminde de önemli role sahip olmuştur. Osmanlı iktidarı karşısında güçlerinin farkında olan yeniçeriler saray yönetiminin siyasi ve ekonomik alanda

verilen kararlarına istedikleri zaman müdahale etme eğilimi göstermeye başlamışlardır (Aslan, 2012, 193). Osmanlı döneminde ilk modernleşme adımlarının askeri alanda gerçekleşmesinin ve bu çabalara karşı askerlerin zaman zaman isyan etmelerinin önemli nedenlerinden biri budur (Halaçoğlu, 1991:53).

Cumhuriyet döneminde ise 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen darbeyi 12 Mart 1971 tarihinde ve 12 Eylül 1980 tarihinde iki darbe izlemiş ve 1997 yılında bir Postmodern darbe örneği olarak 28 Şubat süreci yaşanmıştır. 2016 yılında da 15 Temmuz darbe girişimini tecrübe etmiş olan Türkiye’de 28 Şubat sürecini anlayabilmek ve açıklayabilmek için öncesinde gerçekleşmiş darbelerin kısaca da olsa ele alınması önem kazanmaktadır.

1923 yılında cumhuriyetin ilanı ile birlikte alışık olunan rejimden bambaşka bir yönetim şekline geçilmiştir. Büyük bir savaştan çıkarak bağımsız bir devlet kurulmuş ve yeni rejim cumhuriyet olmuştur. Her ne kadar demokrasi ile yönetilen devletlerde birden çok parti karşımıza çıkmış olsa da cumhuriyetin ilk yıllarında bu pek mümkün olmamıştır. Çok partili hayata geçiş denemeleri yapılmış fakat Atatürk döneminde bu başarı sağlanamamıştır. İnönü döneminde devam eden tek parti döneminin demokratik yönetim ilkelerinden uzak olduğu ifade edilmektedir (Akandere, 1998:352). Türk siyasi hayatı, çok partili sisteme 1946’da kurulan ve 1950 yılında yapılan seçimler ile iktidara gele Demokrat Parti ile olmuştur.

Demokrat Parti hükümeti, iktidar döneminin başlarında önemli ekonomik başarılar kaydetmiştir. Tarım alanlarını genişletmiş, boş toprakları tarıma açmış, kamuya ait bir kısım toprağı köylüye dağıtarak işsizliği biraz olsun azaltmıştır. O dönem karayolu ve köprü yatırımları yapılmış, sanayi alanında da şeker, çimento, dokuma alanlarında gelişme gösterilmiştir (Kaya, 2008:15). Ancak zaman geçtikçe ülkenin dış borcu gittikçe artmış, özellikle kırsal kesimde yoksulluk hissedilebilir düzeye çıkmış, ülkenin sosyal ve ekonomik yapısı her geçen gün kötüye gitmeye başlamıştır (Mango, 2005:50-56). 1950’li yılların ortalarından sonra dış ticaret açığı büyümüş, seçim döneminde tarım ürünlerine verilen yüksek fiyatlar nedeniyle enflasyon yükselmiş ve borçların ödenmesinde gecikmeler olmuştur. Milli gelirdeki büyüme hızı azalmaya

başlayınca da Demokrat Partiye yönelik olumlu hava ortadan kalkmaya başlamıştır (Ahmad, 2015:71).

Bu dönemde, ekonomik sorunların yanında artık muhalefette olan Cumhuriyet Halk Fırkası ile iktidar partisi olan Demokrat Parti arasındaki gerginlik siyasi alanda da önemli sorunlar olduğunu göstermektedir. Bütün bu sorunların sonucunda, Türkiye’de bir darbe gerçekleşmesine ilişkin söylentiler aslında Demokrat Parti’nin kurulduğu 1946 yılından itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Bazı askerlerin İnönü’ye darbeye hazır olduklarını ima ettikleri; ancak İnönü’nün bu teklifi reddettiği ifade edilmektedir. Buna karşılık, Demokrat Parti üyeleri de orduya mensup askeri kişilikler ile sıkı ilişkiler kurmuştur. Özellikle Mareşal Fevzi Çakmak ve birkaç generalin Demokrat Partiye destek vermeleri, 1950 seçimlerinde Korgeneral Fahri Belen ve Kurmay Albay Seyfi Kurtbek’in istifa edip Demokrat Partiden milletvekili adayı olmaları Demokrat Parti ile ordu arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermektedir (Karpat, 2010:328).

Demokrat Parti üyeleri olası bir darbe girişime karşı hep huzursuz olmuşlardır. 6 Haziran 1950 tarihinde askeriyede üst düzey 15 general, 150 yakın albay ile birlikte Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nafiz Gürman emekliye sevk edilmiştir. Yapılan bu tasfiye Cumhuriyet tarihinde o güne kadar görülen en kapsamlı askerî tasfiye olmuştur. Ancak bu tasfiyelerin amacı gençleştirme hareketinden çok, siyasi bir karar niteliğinde olmuştur. Çünkü tasfiye edilen subayların çoğu CHP’ye olan yakınlığı ile bilinmekteydi (Özdağ, 2004:24-25).

1954 yılında yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti %58 oy alarak yerini korumayı başarıp tekrar güven tazelemesine rağmen seçimlerden sonra Demokrat Parti muhaliflere yönelik yaptığı bazı uygulamalar yüzünden tepki toplamaya başlamıştır (Çakırbaş, 2012:348). Seçimi kazanmanın verdiği hava ile iktidar muhalefete ait bazı gazeteleri yasaklamış, hükümete geniş yetkiler veren yasalar çıkarmaya başlamış, muhalefet yanlısı akademisyenlerin görevlerine son verilmiş kısaca ilk yıllarda benimsediği demokratik usullerden uzaklaşmaya başlamıştır. Demokrat Partinin demokrasi adına yönetim biçimindeki bu denli değişimler 1957 erken seçimlerinde sandığa da yansımış ve Demokrat Partinin oyları bir hayli düşerken Cumhuriyet Halk Partisinin oylarında o denli artış gözlenmiştir (Keskin, 2011:24-25). Sonuç olarak,

Demokrat Parti giderek yerine kendi diktatörlüğünü oluşturmaya çalışan bir DP haline dönüşmüştür (Eroğul, 2003:131).

Bu dönemdeki iktidar-muhalefet çatışması çerçevesinde, hem siyasetten uzak olan halk kitlelerine ulaşmak için hem de ülke menfaatlerinin Demokrat Partinin iktidarda olduğu sürece devam edeceğine inanan kimseleri aynı çatı altında birleştirmek maksadıyla Vatan Cephesi Teşkilatı kurulmuş, yurdun farklı yerlerinde şubeler açılmıştır. Açılan bu şubeler ile radyolardan bu örgüte katılanların adları okunmaya başlamış muhalefet kanadından sert bir dille eleştirilmişlerdir. Sonuç olarak Vatan Cephesi Teşkilatı çalışmalarının halkın gruplara ayrılmasına neden olduğu ifade edilmektedir (Zürcher, 1995:348-350).

Bunların yanında, söz konusu dönemde CHP'nin yürüttüğü seçim çalışmalarını araştırmak için Meclis Tahkikat Komisyonu kurulmuştur. Kurulan bu komisyonun yetkilerini tayin eden yasaya anayasa profesörleri tarafından tepki gösterilmiştir. Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya bu durumun anayasa ihlali olduğunu belirtmiş, demokrasinin çiğnendiğini söyleyerek Türk İnkılabının eserlerinin devam ettirilemeyeceğini açıklamıştır. Prof. Dr. Nail Kubalı'nın ise komisyonlara geniş yetki verenlerin ağır sorumluluktan kurtulamayacağını ifade etmesi üniversitelerde gündem olmasına neden olmuştur (Bulut, 2009:138).

Tarih 27 Nisanı gösterdiğinde İstanbul ve Ankara başta olmak üzere öğrenci yürüyüş ve gösterileri başlamış ve askeri darbe olana kadar sürekli devam etmiştir (Eroğul, 2003:132). 27 Nisan sonrasında oluşan tabloyu Mehmet Ali Birand şöyle özetlemiştir:

“İnönü meclisin dışına itilmiş, basın artık susturulmuştu. Kolluk kuvvetleri ile meclisten atılan muhalefet artık sokaktaydı. Son aylara gidilirken muhalefetin sesi sokaktan yükseliyor haberler fısıltı şeklinde de olsa yayılıyordu. Dışarıdaki basınç giderek artıyordu. Beklenen sarsıntılar ilk olarak üniversitelerde gerçekleşmeye başlamıştı.” (Birand, Dündar, Çaplı, 2007:115).

Bu olaylar sonrası hükümet Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilmesine karar vermiştir. Bu kararda öğrencileri durduramamış üniversite önünde toplanan öğrenciler

hükümet karşıtı protestolarına devam etmiştir. Büyük bir direnişle karşılaşan polis birçok öğrenciyi tutuklamıştır (Korkmaz, 2021:34).

Tüm bu yaşananların sonucu olarak 27 Mayıs 1960 yılında saat sabah 03.00'ü gösterirken ordunun tüm radyolardan yönetime el koyduğu bildirisi okunmasıyla 10 yıllık Demokrat Parti iktidarı sona ermiştir. Cumhuriyet döneminin ilk darbesi olma özelliğini taşıyan 1960 darbesi emir komuta zincirinde gerçekleşmemiş tek darbedir. Ordu içindeki genç subaylar tarafından yapılmış olan bu darbede, radyodan bu bildiriye okuyan kişi daha sonra Türk siyasetinin içinde sıkça adından bahsedilen Alparslan Türkeş olmuştur. Milli Birlik Komitesi (MBK) yönetimindeki bu darbenin başına Kara Kuvvetleri eski komutanı Cemal Gürsel'i getirmişlerdir (Bahçıvan, 2005:42).

27 Mayıs askeri müdahalesinin temel nedeni bozulan ekonomik durumu iktidarın düzeltmemesinden dolayı ortaya çıkan toplumsal huzursuzluk olarak görülmektedir. İktidar, bağımsız olması gereken adalet ve üniversite kurumlarını kendi iradesi altına almaya çalışmış, muhalefetin ve basının sesini halka duyurmaması için demokratik olmayan yollara başvurmaya başlamıştır (Çelebi, 2015:205).

27 Mayıs 1960 darbesini izleyen dönemde siyaset-ordu ilişkisindeki gerginlikler ve anlaşmazlıklar dinmemiştir. 1966 yılına gelindiğinde cumhurbaşkanı adayı olarak Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın gösterilip seçilmesi ordunun hala ülke yönetimini tamamen sivil siyasete bırakmadığının bir göstergesi olarak görülmüştür (Dursun, 2000:102).

Süleyman Demirel yıllar sonra verdiği bir röportajda Cevdet Sunay'ın cumhurbaşkanı seçilmesi ile ilgili fikrini şu şekilde açıklıyor:

“Ordunun içinde ve dışında olabilecek hareketlenmelerden haberi olabilecek bir kişi olduğu için Cevdet Sunay'ı doğru aday olarak gördük. 1966 yılında artık güç bizden yanaydı bizim istediğimiz aday başkan olabilirdi fakat bu yılın farklı bir özelliği vardı. Alınan yaraların sarılması için o dönemin ihtilalcileri ile barışmak istedik bu yüzden iki tarafında gönlü olması adına Cevdet Sunay'ı seçtik.” diyerek dönemin bıraktığı izlere vurgu yapıyordu (Arcayürek, 1990:465).

Sonuç olarak 1971 yılında ortaya çıkan 12 Mart muhtırasının nedenleri ve sonuçları ele alındığında hem iç hem de dış çıkar gruplarının muhtıra sürecini etkilediğini ve

hatta hızlandırdığını söylemek mümkündür. Dönemin Süleyman Demirel başbakanlığındaki Adalet Partisi Hükümetinin önceki iktidarlara göre daha bağımsız bir dış politikayı benimsemesi, ülkedeki çıkar gruplarının alıştığı hükümet ekonomisinden farklı bir yol izlemesi hem bu çıkar gruplarını hem de ABD’yi rahatsız etmiş Demirel Hükümetinden kurtulmak istemelerine neden olmuştur (Cem, 1978:49).

Süleyman Demirel iktidara geldiğinde ülkeyi demokratik bir şekilde yönetebileceğini ve ancak demokratik yollarla iktidardan çekileceğini düşünüyordu. İktidara geldiği vakit devam eden öğrenci olayları, protesto ve mitinglere olan “Demokraside böyle şeyler olur” bakış açısı her şeyi anlatıyordu. Fakat 1965 ve 1971 yılları arasında üniversite olayları artmaya başlamış, öğrenci eylemleri sol faaliyetler, işçi grevleri ülke geneline yayılmaya başlamıştı. Demirel Hükümeti ise bu olaylara herhangi bir müdahalede bulunmamaktaydı (Kılınç, 2008:189).

Bir zaman sonra Demirel ülkede artan toplumsal ve siyasi gerginliğin ve yaşanan olayların sebebinin CHP olduğunu öne sürmeye başlamıştı. Yaşanan anarşik faaliyetlerin öncülüğünü CHP’nin yaptığını iddia ederek CHP’nin özellikle anarşik ortam yaratmak için çatışmaları teşvik ettiğini, hiçbirinin halkın huzurundan yana olmadığını amaçlarının sadece iktidar koltuğunu ele geçirmek olduğunu bunu başaramayınca da ortalığı karıştırmak için ellerinden geleni yaptıklarını dile getirmiştir (Hürriyet, 27 Mayıs 1968). Bir sol tanımlamasında da bulunan Demirel ülkede ki solcuların ideolojilerinin ne olduğunu, neyi isteyip istemediklerini bilmediklerini zaten bu yüzden halka da kendilerini anlatamadıklarını söyleyen Demirel, ülkedeki solun halk ile bir alakası olmadığını sadece kendi meseleleri ile ilgilendiklerini anlatmıştır (Tercüman, 12 Mayıs 1968).

12 Mart 1971 muhtırası öncesi ülke yönetiminde olan Adalet Partisi iç siyasetine bakıldığında çekişmeler ve partiden kopmalar yaşanmaya başlanmıştır. Ülkede ki sosyal ve ekonomik alandaki bozulmalardan ziyade meclisin gündemini siyasi rekabet meşgul etmekteydi. Adalet Partisi içerisindeki muhaliflerin Demirel’e karşı yürüttükleri politika başarısız olunca parti içerisindeki muhalifler ayrılarak 18 Aralık 1970 yılında Ferruh Bozbeyli başkanlığında Demokratik Partiyi kurmuştur. Parti içindeki gelenekçi sağ kanadında hoşnutsuzluk sesleri yükselirken bu durum Ocak

1970 yılında Milli Nizam Partisinin (MNP) ortaya çıkmasına neden olmuştur (Atağenç, 2019).

Meclis içerisinde partiler arası çatışma artarken üniversite olayları da artmaya başlamıştır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi yurtlarına polisin silah kontrolü sebebi ile girmesi ve bu olayda yaralanan öğrencilerin olması şiddet olaylarının daha da tırmanmasına neden olmuştur (Gezgin, 2013:64-65).

Üniversite öğrencileri isteklerini bir bildiri şeklinde bastırıp dağıtmıştır. Bu bildiride eğitim öğretimde eşitlik, işçi ve köylü çocuklarına da üniversitede okuma hakkına erişebilecek fırsat eşitliğinin yaratılması, eğitimin kültür emperyalizminin etkisi altından çıkarttırılarak halka dönük bilimsel bir eğitim düzeninin oluşturulması istenmiştir (Arcayürek, 1992:246).

Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur 28 Aralık 1970 yılında topladığı Milli Güvenlik Kurulunda yaşanan olaylar üzerine ordunun görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

“Ülkede yaşanan anarşik olayların ekonomik ve sosyal sıkıntılardan kaynaklandığını düşünüyor, hızlı bir şekilde çözüm üretilmesi gerektiğinin altını çiziyoruz. Türkiye’nin bu düzende ayakta kalabileceğini sanmıyoruz. Hem memur hem işçi kesimi kısaca tüm Türk halkı durumdan şikayetçi. Siyasi otoritenin duruma çare bulunacağı yönünde söylemleri mevcut eğer bu şekilde olursa memnun kalırız fakat siyasi otoritenin yetmediği durumda milli otoritenin gücünü kullanmak zorunda kalabiliriz.” (Batur, 1985:209).

Üniversitelerde yaşanan olaylar 1971 yılından itibaren geri dönülemez sonuçlar ortaya koymaya başlamıştır. Deniz Gezmiş ve arkadaşları tarafından düzenlenen banka soygunları, ODTÜ’de çıkarılan olaylar zinciri ODTÜ’nün süresiz olarak kapatılmasına neden olmuştur. ODTÜ’de yaşanan kalkışmalar zinciri diğer üniversitedeki öğrencileri de tetiklemiş Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrenci yurdunda polisin arama yapması sonucu polis ile öğrenciler arasında çıkan arbede 24 kişinin ağır yaralanmasıyla son bulmuştur (Cumhuriyet, 25 Ocak 1971). Gerçekleştirdikleri banka soygunları ile kendilerine maddi gelir sağladıkları düşünülen devrimci gençler emperyalizmin kaynağı olarak gördükleri Amerika’nın hem Balgat’ta bulunan Amerikan üssünü gözlerine kestirmiş hem Astsubay Jimmy R. Finleyi hem de Ahlatlıbel radar üssündeki Amerikan askerlerini de kaçırmışlardır.

Ankara’da büyük ses getiren ve şehrin giriş çıkışlarının kapatılmasına neden olan bu olaydan sonra askerleri serbest bırakmışlardır (Korkmaz, 2021:51).

Amerika’ya ait 6. Filonun 15 Temmuz 1968 yılında İstanbul’a gelmesi devrimci öğrencileri rahatsız etmiş ve onların aleyhine İstanbul’da gösteriler yapılmıştır. Polis ile öğrenciler arasında yine çatışma çıkmış birçok öğrenci bu çatışmalarda yaralanmıştır (Korkmaz, 2021). İzleyen dönemde ODTÜ’lü öğrenciler rektörleri Mustafa Parlar’ı protestoya başlamış, sol görüşlü öğrenciler Çapa Yüksek Öğretmen Okuluna saldırı düzenlemiş, Ankara Öğretmen Okulunda çıkan çatışma da bir öğrenci hayatını kaybetmiş, Gazi Eğitim Enstitüsü süresiz olarak kapatılmış, İstanbul Üniversitesindeki olaylarda yedi öğrenci kurşunla yaralanmış, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesinde olan olaylarda bir öğrenci öldürülmüş ve İstanbul Üniversitesindeki olaylara karışan bir öğrenci hayatını kaybedince üniversitesi süresiz olarak kapatılmıştır (Aydemir, 2014).

Bütün bu olaylar ülkede toplumsal ve siyasi huzursuzluğun ve gerginliğin çok yükseldiğini işaret etmekteydi. 1970 yılına geldiğimizde ülke genelinde anarşi yayılım gösterirken halk arasında ordunun siyasete el koyması gerektiği kulaktan kulağa yayılmaktaydı.

Ülkenin içinde bulunduğu durum itibari ile tansiyon son derece yüksekti. Sonuç olarak 12 Mart Muhtırası 13 Haberlerinin başında Türkiye’ye ve dünyaya duyurulmuştur (Batur, 1985:299). 12 Mart günü ilk kez mecliste bir askeri muhtıra okunmuştur. Muhtıra sonrası toplanan başkanlık divanında Başbakan Demirel meclisin açık kalması ve ordunun direk müdahalesini engellemek adına başbakanlık görevinden istifa etmiştir. Başbakan Demirel’in kuruldaki istifa konuşmasının aşağıdaki gibi olduğu belirtilmektedir.

“Ne yapacağız arkadaşlar? Kendi ordumuzla savaşa mı gireceğiz yoksa Cumhurbaşkanının onaylamayacağını bile bile komutanları emekliye mi sevk edelim? Bana göre bunların faydası yoktur. Bizim alınımız aktır. Tüm bunların müsebbibi ben miyim? O halde ben ordumla kavga etmem. Ya ne yaparım? İstifa eder ve Meclis’in açık tutulmasına yardım ederim.”(Altuğ, 1973:379).

Yeni hükümeti kurmak için Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay parti liderlerini toplamış hem siyasi kanadın hem de askeriye'nin mutabık kalacağı bir isim üzerinde çalışmaları

başlatmıştır. Bunun üzerine Nihat Erim ismi üzerinde mutabık kalınmış ve Cumhurbaşkanı Sunay 19 Mart günü Nihat Erim'i yeni hükümeti kurmakla görevlendirmiştir (Akal, 2013).

Ülke bu kaoslarla çalkalanırken Demirel ordunun görevine geri dönmesi ve seçim için gerekli ortamın hazırlanması gerektiğini her fırsatta dile getiriyordu. Bu durumdan rahatsız olan Nihat Erim ile birlikte sürekli siyasi polemige giriyordu. Bu olay sonucunda Demirel 5 Ekim günü bakanlarını Erim Hükümetinden çekmiştir. Cumhurbaşkanı istifasını sunan Erim'in istifasını kabul edilmemiş, cumhurbaşkanı ile görüşen Demirel 2 Kasım günü bu kararından geri adım atmıştır. Ancak hükümeti reform yapmak üzere devralan Erim Hükümeti ülkedeki kaosların bitmemesinden dolayı öngördüğü hiçbir reformu hayata geçirememiş 11 bakan 3 Aralık günü görevinden istifa etmiştir. 11 Aralık 1971 tarihinde Cumhurbaşkanı Sunay, hükümeti kurma görevini yeniden Nihat Erim'e vermiş, meclisten güvenoyu alan II. Erim Hükümeti 22 Aralık'ta resmen göreve başlamış oldu (Keskin, 2011:284-285).

Türkiye'de 1971 yılında bir kere daha darbe ortaya çıkmasının genel anlamda nedeni yine ekonomik, toplumsal ve siyasi sorunların ve istikrarsızlıkların tırmanmış olmasıydı. 12 Mart darbesinin siyasi nedenleri daha spesifik olarak ele alındığında bir yanda anti-emperyalist düşüncüyü taşıyan solu siyaset sahnesinden silmenin ve diğer yanda da CHP içindeki orta solu güçsüzleştirerek sol zihniyetten uzaklaştırmanın amaçlandığı ifade edilmektedir (Ataay, 2005:59-61).

1971-1973 yılları arasında ülkede yaşanan kaos olaylarından aşırı özgürlükçü ve geniş haklar tanıyan 1961 Anayasası sorumlu tutulmuş ve bazı maddelerinde değişikliğe gidilmesine karar verilmiştir. Yapılan bu değişiklikler; temel hakların kullanımına sınırlılıklar getirmekle beraber memurlara sendika üyesi olmaları yasaklanmış, TRT özerkliğine son verilmiş, Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) kurulmuş, siyasi partilerin eylemlerine kısıtlama getirilmiş, üniversitelerin özerkliği kaldırılmış, sıkıyönetim kapsamı genişletilerek gözaltı süresi 7 günden 15 güne çıkarılmıştır (Özdemir, 2011:45-46). Yapılan anayasa değişiklikleri sivil siyaseti ve demokrasiyi güçlendirmekten çok askeri kanadın elini güçlendirmiştir (Erdoğan, 2003:119).

1973 genel seçimlerinde 33,26 oy oranı ile Bülent Ecevit'in partisi CHP birinci parti olarak çıkmayı başarmış fakat tek başına iktidar olmak için salt çoğunluğu sağlayamamış, 29,82 oy oranı ile ikinci parti çıkan Erbakan'ın MSP'si ile koalisyon hükümeti kurmak zorunda kalmıştır. Süresi dolduğu için görevden ayrılan Cevdet Sunay'ın yerine gelen Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Bülent Ecevit'e hükümeti kurma görevini vermiş ülkenin yeni başbakanı Bülent Ecevit olmuştur (Keskin, 2011).

Bu hükümet döneminde sorunların başladığını gösteren olaylar 18 Mart 1974'te gerçekleşmiştir. Tunceli Öğretmen Okulunun kuruluş yıl dönümü etkinliklerinde sağ ve sol görüşlü öğrenciler çatışmaya başlamıştır. Aynı tarihte kendilerine komando adını verdikleri bir grup Erzurum Atatürk Lisesinde sol görüşlü öğrencilerle olaya karışmış ve yaşanan bu olay sonucunda birkaç öğrenci gözaltına alınırken iki öğrenci de ağır şekilde yaralanmıştır (Cumhuriyet, 19 Mart 1974). Ayrıca İstanbul Üniversitesinde toplanan sol görüşlü öğrenciler uğradıkları şiddet olaylarını protesto etmek için toplanmışlar karşıt görüşlü öğrenciler ile aralarında çıkan çatışma birçok öğrencinin yaralanmasına sebep olmuştur. Sağ ve sol görüşlü öğrenci olaylarında İstanbul'daki öğrenci yurtlarında da çatışmalar çıkmaya başlamış birçok öğrenci gözaltına alınmıştır. Okul ve yurt çevrelerinde emniyet güçleri önlem almaya başlarken 12 Mart öncesi yaşanan sağ-sol öğrenci çatışmaları tekrar alevlenmeye başlamıştır (Köse, 2010).

Bülent Ecevit başbakanlığı dönemindeki en önemli sorunlardan biri de Kıbrıs Sorunu olmuştur. Türkiye'nin dış politikasını yoğun bir şekilde etkileyen Kıbrıs Harekâtı iç siyasette de Ecevit'i olumlu yönde etkilemiştir ve "Kıbrıs Fatih", "Karaoğlan" gibi yakıştırmalar yapılmasını sağlamıştır.

1975 yılına gelindiğinde işlenen cinayet sayıları artmaya başlamış ve sağ-sol ayrışması iyice keskinleşmişti. Ülkücü gençler bazı şehirlerde örgütlenerek CHP il binalarına saldırı düzenlemeye başlamışlardı. Artık bu durumun giderek büyüüp mezhepsel (alevi-sünni) bir çatışmaya dönüşmeye başlayacağından da endişe duyuluyordu (Aktaş, 2011:102). Üstelik bu dönemde ekonomik sorunlar da tekrar yükselişe geçmiştir. 1976 yılının sonlarına gelirken döviz rezervlerinin tükenmesi, dokuzuncu kez devalüasyon yapılması ve Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) seçimlere kadar

Türkiye'ye tekrar kredi vermeyeceğini söylemesi üzerine ekonomi dar boğaza girmiştir. Bütün bunların sonucunda, ilk olarak Adalet Partisinden erken seçim çağrısı gelmiştir (Ataay, 2005:69).

Sonuç olarak 1977'de Başbakan Ecevit'in istifası üzerine Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk hükümeti kurma görevini Süleyman Demirel'e vermiş ve AP (Adalet Partisi), MSP (Milli Selamet Partisi), MHP (Milliyetçi Hareket Partisi), CGP (Cumhuriyetçi Güven Partisi) ve bağımsızlardan oluşan Milliyetçi Cephe (MC) olarak adlandırılan 70'li yılların en uzun ömürlü koalisyon hükümeti kurulmuştur (Akal, 2013).

1977 yılında, Türk siyasi tarihindeki olumsuz gelişmelerden biri yaşanmıştır. 1 Mayıs İşçi Bayramının Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) öncülüğünde Taksim Meydanında kutlanması planlanmıştır. Ancak bu kutlama esnasında binalardan açılan ateş sonucu büyük panik yaşanmıştır. Ses bombası ve silahlar patlamış, polis panzerleri kalabalık üzerine sürmüş alandan kaçamayan 34 kişi ezilerek hayatını kaybetmiştir. Yaşanan bu üzücü olay neticesinde 1977 yılının 1 Mayısı "Kanlı 1 Mayıs" olarak anılmaya başlanmıştır (Cumhuriyet, 2 Mayıs 1977). Bu olayın ardından 5 Haziran'da gerçekleştirilen seçim sonuçlarına bakıldığında Bülent Ecevit başkanlığında CHP 213 milletvekili çıkararak birinci parti olurken 189 milletvekili çıkaran AP ikinci ve 24 milletvekili çıkaran MSP üçüncü parti olarak 1977 seçimlerini tamamlanmıştır (Gezgin, 2013:11). Öncelikle Ecevit'in kurduğu hükümet güvenoyu alamamış ve Demirel tarafından II. MC Hükümeti kurulmuştur (Akal, 2013).

27 Temmuz 1977 tarihinde Meclis kürsüsünden yeni hükümet programını açıklayan Demirel ilk olarak adalet sisteminin tekrar gözden geçirileceğini ifade ederken, toplumsal olaylara dikkat çekmiş, toplumun huzur ve güvenliğini bozan üniversite öğrencilerini ve dolayısıyla eğitimi kapsamlı bir şekilde değerlendirmiştir. Eğitimde imkân ve fırsat eşitliğine de vurgu yapan Demirel, üniversite öğrencilerinin isteklerinin dikkate alınacağını ve ülkedeki eğitimin millileştirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1977:118-133).

Başbakan Demirel'in bu konuşmasına rağmen II. MC Hükümetinin kurulmasının hemen ardından sokaktaki tansiyon artarak yükselmeye devam etmiştir. Art arda ölüm haberleri gelmeye başlamış, İzmir'de Amerikan Konsoloslugu kurşunlanmış bazı derneklere silahlı saldırılar düzenlenmiştir. Hükümetin ilk iki haftasında 26 kişinin öldüğü kaydedilmiştir (Milliyet, 06 Ağustos 1977). Ayrıca Demirel hükümeti de kötüye giden ekonomik durum yüzünden eleştirilmeye başlanmıştır.

Bu durumu lehine çevirmek isteyen Ecevit meclis başkanlığına gensoru önergesi vermiş AP hükümetinin ülkeyi ekonomik olarak yoksulluğa, açlığa sürüklediğini, terör olaylarına yeterince müdahale etmediğini öne sürmüştür. Sonuç olarak 1978'de Demirel Hükümeti düşürülmüştür ve gensoru ile düşürülen ilk hükümet olmuştur (Akal, 2013). CGP, DP ve bağımsızlardan oluşan yeni Ecevit hükümeti 17 Ocak 1978'de göreve başlamıştır.

Ecevit Hükümetinin karşılaştığı en büyük sorun ekonomik problemler olmuştur. Ülke ekonomik olarak bir çıkmaza sürüklenmiştir ve 1978 yılı zam yılı olarak anılmıştır. Bunun yanında, gensoru ile düşen II. MC Hükümeti taraftarları ve sol görüşlü oluşumlar toplumdaki anarşi ve terör olaylarının giderek artmasına neden olmaktaydı (Arcayürek, 1987:458).

1978 yılında terör olaylarından toplam 1200 kişinin hayatını kaybettiği kayıtlara geçmişti. MHP liderinin koruması olduğunu iddia eden bir kişi tarafından Afşin Belediye Başkanının evi bombalanmış, yapılan inceleme sonucu bombanın orduya ait olduğu ortaya çıkmıştı. CHP milletvekilinin de evi bombalanmıştır. Bu durum, 1978 yılından sonraki anarşik olaylarda bombanın çok daha fazla kullanılmaya başlandığını göstermiştir (Arcayürek, 1987:316). Bu süreçte Süleyman Demirel, Ecevit Hükümetinin bu kötü gidişatını kendi lehine çevirmek için ülke genelinde mitingler düzenlerken, Ecevit Hükümeti ise yaşanan öğrenci olayları ve toplumsal kaosun dışında Cumhuriyet Savcı Yardımcısı Doğan Öz örneğinde olduğu gibi siyasi suikastlerle de sarsılmaya başlamıştır (Korkmaz, 2021:106).

Kahramanmaraş olayları Ecevit hükümetinin sonuna gelindiğinin belirtisi gibiydi. Anti komünist bir film olan "Güneş Ne Zaman Doğacak" gösterime girdiği sinemaya

solcular tarafından bomba atıldı. Aynı tarihlerde alevi ve sol görüşlü birkaç öğretmen öldürüldü ve alevi öğretmenlerin cenazesinde sağcılar tarafından “Komünistler Moskova’ya Alevilerin namazı kılınmaz.” diye olay çıkarıldı ve solcular ile Alevilerin evleri basıldı yaklaşık 115 kişi bu olaylarda hayatını kaybetmiş, Kahramanmaraş’ın Elbistan ilçesinde ise CHP eski milletvekili Hilmi Soydan uğradığı silahlı saldırı sonrası ölmüştür. Yaşanan bu dramatik olaylar üzerine İç İşleri Bakanı İrfan Özyaydınlı istifa etmiştir (Korkmaz, 2021:121).

İstanbul Üniversitesi Kimya Fakültesi Dekanı Fikret Baykut okula giderken bir grup genç tarafından silahlı saldırıya uğrayıp hayatını kaybederken aynı üniversitede iktisat profesörü olan Cahit Orhan Tütengil’de evinin önünde uğradığı silahlı saldırıda hayatını kaybetmiştir 27 Mayıs 1980 yılında MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak’ın ölümünün sorumlusu olarak ülkeyi yöneten CHP’yi ve Başbakan Bülent Ecevit’i gördüklerini söyleyerek, “Ülkeyi yöneten CHP’nin başında Bülent Ecevit ve onun yandaşları olduğu müddetçe ülkede iç huzurun sağlanmasının mümkün olmadığını, ülkede ki asıl iç hainin Ecevit olduğunu öne sürerek demokrasinin Truva atı Ecevit’tir benzetmesi yapmıştır.” (Milliyet, 30 Mayıs 1980).

Muhtıra döneminde başbakanlık yapmış aynı zamanda hukuk profesörü olan Nihat Erim, 19 Temmuz 1980 yılında devrimci Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamlarından sorumlu tutulmuş ve Dev-Sol örgütü tarafından suikasta uğrayarak Türkiye Cumhuriyeti’nin suikast sonucu öldürülen ilk başbakanı olmuştur (Akal, 2013).

DİSK eski başkanı Kemal Türkler evinin önünde silahlı suikast sonucu öldürülen kişiler arasına giriyor ve bu olay sonucu DİSK ülke genelinde eylem yapma kararı alırken ülkenin gelmiş olduğu durumdan Başbakan Süleyman Demirel’i mesul tutuyordu. 5 Ocak 1979 yılında DİSK’in çağrısı üzerine toplanan işçiler Kahramanmaraş’ta yapılan toplu kıyımı kınamak ve o güne kadar ülkede yaşanan faşizm nedeniyle ölen insanları anmak için beş dakikalık saygı duruşu eyleminde bulundular. Yapılan eyleme Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER), sivil toplum örgütleri ve üniversite öğrencileri de katılım gösterdi (Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler ansiklopedisi, 1988, 2299).

Siyasal gerilimin toplumsal çatışmaya da neden olduğu bu dönemde Türkiye'deki ekonomik sıkıntılar da gün geçtikçe artmıştır. Enflasyon %100'ü aşmıştır ve halkın geliri fiyat pahalılığı karşısında gün geçtikçe erimeye başlamıştır. 10 Ağustos 1970 yılında yaşanan devalüasyon sonrası doların değeri 15 liraya çıkmıştır ve dünyada yaşanan petrol krizi de dışa bağımlı Türkiye'yi daha zor duruma sokmuştur (Akal, 2013). Bu dönemde ihracatın gerilemesi ve ithalatın artması sonucu dış ticaret açığı neredeyse 4 milyar dolara çıkmıştır (Kazgan, 1988:291-292).

Halk yağ, akaryakıt, ilaç gibi çoğu ürünü bulamaz hale gelmiş ülkede kuyruklar oluşmaya başlamıştır. 1980 yılına gelindiğinde doların değeri 89 Türk lirasını aşmış bunun üzerine ihracata dayalı sanayileşme programına geçiş hedeflenmiştir. Başbakan Süleyman Demirel 24 Ocak kararlarını hazırlayacak olan Turgut Özal'ı Başbakanlık Müsteşarlığı ve Devlet Planlama Müsteşarlığı'nın başına getirmiştir. Turgut Özal liderliğinde hazırlanan ve tarihe 24 Ocak Kararları olarak geçecek yeni ekonomik önlemler 24 Ocak 1980 yılında yürürlüğe girmiştir. Alınan kararlara göre, serbest piyasa ve özel girişime dayalı ekonomiyi geliştirme ve devletin piyasaya müdahalesini en aza indirmeye, faiz hadlerinin serbestleşmesi ve enflasyonun denetimine, ihracat ve ithalat rejiminde serbestleşmesine, döviz piyasasının ve fiyatının serbest oluşumuna, yabancı sermaye girişlerini artırmaya ve ücretler ile sendikal faaliyetlere ilişkin yeni düzenlemeler yapılmıştır (Yıldırım, 2006:192).

Alınan kararlarda her ne kadar ülke ekonomisini düzeltmek amaçlansa da görünürde pek öyle olmamıştır. Temel ihtiyaç ürünlerinde yüksek oranda zamlanmalar yaşanmış bazı çevrelerce bu kararlar IMF'den borç alındığını ve ülkeyi ABD'ye bağımlı hale getirdiğini öne sürülmüştür (Gezgin, 2013:45).

1979 yılında Fatsa'da yaşanan sağ sol çatışmaları üzerine Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren'in talimatıyla Ordu Jandarma Alay Komutanlığı'nın yürüttüğü bir operasyon düzenlendi. Ordu ilinde sokağa çıkma kısıtlaması getirildi ve operasyon sivil polisler ile yakın illerden gelen polislerle birlikte yürütüldü. Yapılan operasyon sonrası birçok tabanca, av tüfeği, mermi ele geçirilirken saklanan kişiler de yakalandı. Fatsa Belediye Başkanı Fikri Sönmez başta olmak üzere yaklaşık 300 kişi tutuklandı.

Aramalar sırasında ele geçirilen bazı kitaplar da hiçbir yasaklanması olmamasına rağmen askeriye tarafından toplatıldı (Cumhuriyet, 12 Temmuz 1980).

5 Eylül 1980’de MSP ve CHP koalisyonu tarafından, Kudüs’ü başkent ilan eden İsrail ile siyasi ilişkini sürdüren ve durumu kınamayan dönemin Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen hakkında gensoru önergesi verildi. Verilen bu gensoru önergesi askeriyede ses getirdi ve Kenan Evren bunun hakkında aşağıdaki gibi bir açıklama yaparken ordunun siyaset üzerindeki etkisini ortaya koymuştur (Özgan, 2008:46).

Olası bir güvensizlik oyu ile bakan düşerse hükümet için de güvenoyu istenecek. Hükümetin düşmesi durumunda bizim işimizi kolaylaştırırlar. Hükümete askeri müdahalede bulunacağımız zaman iktidarda Adalet Partisinin olmasını açıkçası istemem çünkü 1960 müdahalesi de Demokrat Partiye, 1971 muhtırası da Demokrat Partinin devamı niteliğindeki Adalet Partisine yapılmıştı. Bizim yolladığımız uyarı mektubu da yine Adalet Partisine gönderilmişti. Eğer askeri bir müdahale gerekli olursa gönlüm ister ki iktidarda Adalet Partisi olmasın. Bu şekilde ordunun sol ile birlikte hareket ettiği, darbe ve muhtıraların sağ görüşe yapıldığı izlenimi oluşsun istemem (Evren, 1994:195).

1980 yılında Milli Selamet Partisi İsrail’in Kudüs’ü başkent ilan etmesinin üzerine Konya’da İsrail’i kınama mitingi düzenlemiştir. 100 binin üzerinde katılımın olduğu ve “Ya şeriat ya ölüm” gibi irticai sloganlar atılması, milli marş sırasında ise bu kişilerin yuhalayarak milli marşı protesto etmeleri üzerine bu gösterileri laiklik dışı bulan diğer parti liderleri tarafından tepkiler gecikmedi (Akal, 2013). Konya mitinginde yaşanan bu olaylar üzerine Adalet Partisi Genel Sekreteri Nahit Mentеше şöyle bir açıklamada bulundu:

“Türkiye Cumhuriyeti anayasasına baktığımızda teokratik devlet anlayışını kabul etmez. Adalet Partisi üyeleri siyasi hayata girdiğinden beri Allah sevgisi ve korkusuyla hareket etmiş vicdanı rahattır. Milli Selamet Partisinin yapmaya çalıştığı Müslümanlığı kendi tekelinde görüp ve amaçları için kullanması akıl alır gibi değildir. Bu yaptığı ara bozuculuk değil de nedir?” (Milliyet, 8 Eylül .1980).

Bütün bu ekonomik sıkıntıların da eşlik ettiği siyasi gerginlik ve toplumsal çatışmalar, Türkiye’de bir kere daha askeri darbenin yaşanmasına neden olmuştur. 12 Eylül 1980 tarihinde sabaha karşı 04.00’da emir komuta zinciri içerisinde başlayan operasyon ile TRT, PTT, telsiz istasyonları ve diğer haber ve iletişim araçları askeriye’nin denetimine geçmiştir. TRT radyolarından okunan Milli Güvenlik Konseyi’nin 1 Numaralı bildirisi ile birlikte askeriye yönetime el koymuş, Başbakan Demirel ve CHP lideri Bülent

Ecevit Hamzaköy’de, MSP lideri Necmettin Erbakan ve MHP lideri Alparslan Türkeş ise Uzunada’da ikamet etmeleri ordu tarafından kararlaştırılmıştır (Birand, 1984:289).

Yaşanan 12 Eylül askeri darbesiyle birlikte meclis ve hükümet feshedilmiş, milletvekillerinin dokunulmazlıkları kaldırılmış ve siyasi partilerin faaliyetlerine yasak getirilmiştir. Silahlı kuvvetler tarafından CHP lideri Bülent Ecevit ve AP lideri Süleyman Demirel’e Hamzakoy’u, MSP lideri Necmettin Erbakan ve MHP lideri Alparslan Türkeş’e de Uzunada’yı geçici ikamet adresi olarak uygun görmüşlerdir (Komşuoğlu 2008:220-221).

12 Eylül darbesi sonrası 2 Numaralı bildiri ile 13 ilde sıkıyönetim ilan edilmiş, 7 Numaralı bildiri ile de Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay dışındaki derneklerin faaliyetleri yasaklanmıştır (Arcayürek 1999:100). Haziran 1981’de Kurucu Meclis hakkında kanun yayınlanarak Danışma Meclisi ve MGK’dan oluşan bir Kurucu Meclis oluşturulmuştur (Özgan, 2008:35).

3. 28 ŞUBAT POSTMODERN DARBE

Refah Partisi ile birlikte İslamcı siyaset somutlaşarak yükselişe geçmiş ve 28 Şubat 1997 yılında yapılan MGK toplantısıyla birlikte bu süreç adını almıştır. 28 Şubat Postmodern darbe süreci 24 Aralık 1995 yılında yapılan genel seçimlerden önce başlamış Refah Partisi, aralarında Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerinde bulunduğu 28 ilde belediye başkanlığı seçimlerini kazanması, 24 Aralık 1995 yılında yapılan genel seçimlerde de büyük bir başarı oranı yakalamasına neden olmuştur. Yapılan genel seçimlerde merkez sağın iki büyük partisi olan Doğru Yol Partisi (DYP) ve Anavatan Partisi (ANAP) arasındaki çekişme Refah Partisine yaramış ve genel seçimlerden birinci parti olarak çıkması başarmıştır (Baransu, 2012: 19).

3.1 28 Şubat Öncesinde Türkiye'nin Koşulları

Turgut Özal'ın siyasi kariyerinde ilerlemesinin önemli nedenlerinden biride 12 Eylül darbesinden sonra birçok siyasetçinin siyasi yasak nedeniyle siyaset dışına itilmesi olmuştur. 1987 yılında yapılan Turgut Özal'ın pek sıcak bakmamasına rağmen halk oylaması ile siyasi yasağı bulunan birçok siyasetçi bu yasakların kaldırılması ile birlikte siyasete geri dönmüştür. Siyaset arenasına hızlı bir giriş yapan siyasetçi hiç şüphesiz Süleyman Demirel olmuştur. Olağanüstü Büyük Kongre ile DYP'nin (Doğru Yol Partisi) genel başkanı seçilmiş ve tekrar siyaset gündemindeki yerini almıştır (Komşuoğlu, 2008:241). Siyasi yasakların kaldırılması ile birlikte siyasi yasaklı olan diğer liderlerden Alparslan Türkeş Milli Çalışma Partisinin başına geçerken Necmettin Erbakan ise Refah Partisinin başına gelmiştir.

1987 yılına girerken yapılan genel seçimlere siyasi yasakları kaldırılan parti liderleri 1980 darbesinden sonra tekrar bir seçim arenasında boy göstermiş 292 milletvekili çıkaran Özal'ın ANAP'ı seçimden ikinci kez ilk parti olarak çıkmayı başarmıştır. ANAP'ı SHP ve DYP izlemiş, %10'luk seçim barajının altında kalan Refah Partisi, Milli Çalışma Partisi ve Demokratik Sol Parti meclise milletvekili sokmayı başaramamıştır (Deniz, 2017:65). 12 Eylül darbesinden sonra Milli Selamet Partisinin çalışmaları Milli Güvenlik Konseyi tarafından yasaklanınca, Ali Türkmen 1983 yılında Milli Selamet Partisinin milli görüş çizgisini benimsediği Refah Partisini

kurmuştur. 1987 yılına gelindiğinde halk oylaması ile siyaset yasağı kaldırılan Necmettin Erbakan Refah Partisinin genel başkanı olmuştur. “Adil düzen gelecek Türkiye refaha yükselecek” sloganıyla Refah Partisi siyasi çalışmalarına başlamıştı. Refah partisi, aynı yıl yapılan milletvekili genel seçimlerinde %10 barajının altında kalmış ve meclise milletvekili gönderememiştir. Erbakan 12 Eylül darbesinden sonra aşınan sol kesimini kazanmak istemiş ve radikal İslamcı politikadan ziyade sol görüşe de yakın davranmıştır. 1989 yılında yerel seçimlere katılmış Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Sivas, Van, Konya Belediyelerini kazanmıştır. Yapılan bu seçimler ANAP’ın belediyeler üzerindeki denetimini kaybetmesine neden olmuştur (Burak, 2009:68-69).

1991 yılındaki genel seçimlere Refah Partisi 1980 darbesinden beri gelen ekonomik sıkıntıları baz alarak bu alanda yapılacak olan vaatlerle girmiştir. Halk için ülkedeki en büyük sıkıntının ekonomi olması ve Refah Partisininde bu sıkıntılar için geliştirdiği ekonomik paketleri ve güçlü reformları vardı. Seçim vaatlerinde büyük sermaye gruplarına tanınan ayrıcalıkları Anadolu’daki küçük sermayeli gruplarda uygulayacağını dile getiriyordu (Bora, 2017:476). Refah Partisi ilk oylarını kırsal kesimlerden ve İslami geleneğe yakın din adamlarından almış olsa da giderek kentsel orta sınıfa da hitap etmeyi başaramış ve o kesimden de oy alabilmiştir.

Refah Partisinin öncü olduğu İslami gelenek ile birlikte oy oranının artmasını Sina Akşin şöyle açıklamaktadır: “Büyük partilerin iş bulma, halka iktisadi ve toplumsal yarar sağlamadaki başarısızlığına karşı bir protesto olarak İslami oylar yükselişe geçmiş ve belki de İslamcıların bunu başarabileceğine dair olan inanç artmıştır. İkinci olarak şeriatçı destekleçileri hem Türkiye’de hem de Avrupa’da maddi olarak büyük yardımlar toplayabiliyorlardı. Suudi Arabistan ve Libya gibi ülkelerden de mali destek aldıkları iddia edilmektedir. Üçüncüsü ise yerel örgütleri çok çalışarak kapı kapı dolaşıp gıda yardımı yapıyorlardı. Son olarak şeriatçı olarak kendini tanımlayan kimseler sadece dinsel içgüdüleriyle birlikte bu partilere oy veriyorlardı.” (Akşin, Tanör ve Boratay, 2004:168).

Bu vaatlerle birlikte 1991 genel seçimlerine girerken Doğru Yol Partisi seçimlerden birinci parti olarak çıkmayı başarırken, Milliyetçi Çalışma Partisi ve İslahatçı

Demokrasi Partisi ile ittifak kurarak seçime giren Refah Partisi %16 oy oranına ulaşmış ve meclise 62 milletvekili sokmayı başarmıştır (Tablo 3.1) (Burak, 2009, 71).

Partinin Adı	Kazandığı Milletvekili Sayısı	Oy Oranı %
DYP	178	(% 27)
ANAP	115	(% 24)
SHP	88	(% 20)
RP	62	(% 16)
DSP	7	(% 10)

Tablo 3.1 1991 yılı seçim sonuçları meclisteki milletvekili dağılımı (URL-1, 2022)

Refah Partisinin siyasetteki bu yükselişi artarak devam etmiş ve 1994 yılındaki yerel seçimlerde İstanbul, Ankara, Konya, Diyarbakır, Erzurum, Kayseri ve birçok ilçe belediyelerini de alarak siyasi başarısını kanıtlamaya başlamıştır 12 Eylül darbesinden sonra kurulan bu parti istikrarlı bir şekilde oylarını arttırmaya devam etmiş ve 1995 genel seçimlerinde 158 milletvekili çıkararak birinci parti olmuştur (Solak, 2019:106-107).

Türk siyasi tarihinde Turgut Özal'ın ilk sivil cumhurbaşkanı seçilmesi, 12 Eylül rejiminde bir kırılmaya neden olmuştu. Özallı yıllarda siyasi özgürleşme ile birlikte ifade özgürlüğünün de meydana gelmesiyle toplum üzerindeki baskı giderek hafifletilmiştir. 1993 yılında Turgut Özal'ın beklenmedik ölümü birçok değişikliği de beraberinde getirmiştir. Özallı yıllarda gelişen ekonomi ile birlikte sivil alanda genişlemeye ve büyümeye başlamıştı. Özal'ın ölümüne aslında bu yüzden hep şüpheyile bakılmış olsa da hiçbir şey kanıtlanamamış ve sonucuna etki edecek bir şey yapılamamış yahut devlet tarafından yapılmamıştır. Çünkü Özal'ın ölümü ile birlikte sivilleşen yönetim tekrar ordunun isteği doğrultusunda şekillenmeye başlayacaktır. Turgut Özal'ın ani ölümünden sonra cumhurbaşkanlığı koltuğuna Süleyman Demirel geçmiştir. (Zürcher, 1995: 422-423).

25 Aralık 1995 yılında yapılan genel seçimlerinden önce 450 olan milletvekili sayısı 550'ye çıkarılmış, seçmen yaşı 18'e düşürülmüş, cezaevinde bulunan tutuklulara da oy kullanma hakkı verilmiştir. Necmettin Erbakan'ın genel başkanı olduğu Refah Partisinin %21 oy çoğunluğu ile seçimlerden birinci parti olarak çıkması yerel

seçimlerde yükseliş geç en İslamcı siyasetin bir başka başarısı olarak bazı çevreleri rahatsız etmeye başlamıştır. Tablo 3.2’de de görüldüğü üzere aynı seçimde Doğru Yol Partisi ve Anavatan Partisi %19 oranında oy almış, Bülent Ecevit başkanlığındaki Demokratik Sol Parti %14 oranında oy almış, Deniz Baykal’ın Cumhuriyet Halk Partisi ise barajı zor geçmiştir (URL-2, 2021).

Partinin Adı	Kazandığı Milletvekili Sayısı	Oy Oranı %
RP	158	(% 21)
ANAP	132	(% 19)
DYP	135	(% 19)
DSP	76	(% 14)
CHP	49	(% 10)

Tablo 3.2 1995 yılı seçim sonuçları meclisteki milletvekili dağılımı (URL-2, 2021)

Seçim sonuçlarına bakıldığında ilk üç sıradaki partilerin sağ ideolojide olması, 28 Şubat sürecine giden yolun bir başlangıcıdır. Fakat Refah Partisi bu dönemde diğer partilere nazaran yoğun bir şekilde İslam kimliğini temsil eden parti konumundaydı. Refah Partisinin seçimlerden birinci parti çıkmasına rağmen aldığı oy oranı tek başına iktidar olmasına yetmiyordu ve hükümeti kurma görevini Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel DYP ve ANAP’a vermişti. Ancak DYP ve ANAP koalisyon hükümeti girişimi başarısızlıkla sonuçlanmış Mesut Yılmaz yönetimindeki hükümet 3 ay sonra istifa etmek zorunda kalmıştır (Devecioğlu, 2019: 47-51). Ana-Yol hükümetinin düşmesine sebep olan konu ise Refah Partisinin Anayasa Mahkemesine Ana-Yol Hükümetinin salt çoğunluğu yakalayamadığına dair açtığı dava olmuştur. Açılan dava sonucu Anayasa Mahkemesi Refah Partisinin iddiasını doğru bulmuş ve Ana-Yol Hükümetini düşürmüştür. (Işık, 2018:39).

Dönemin Cumhurbaşkanı Demirel bu sefer hükümet kurma görevini Necmettin Erbakan’a vermiştir. Tek başına iktidar olma çoğunluğuna ulaşamayan Erbakan koalisyon kurmak için Tansu Çiller’in kapısını çalmıştır. Tansu Çiller’in genel başkanı olduğu DYP ile Refah Partisi arasında koalisyon hükümeti kurulabilmiştir. Necmettin Erbakan başbakan ve Tansu Çiller’de başbakan yardımcısı olarak göreve başlamışlardır. İki yıl Erbakan iki yıl Çiller başbakanlık yapacakları şekilde anlaşmış,

Çiller'in Refah Partisi ile koalisyona girme sebebi ise hakkında verilen gensoru önergesi olduğu düşünülmüştür (Hongur 2006, 34).

Refah Yol hükümeti 1994 yılında yaşanan ekonomik krizin üstüne kurulmuştur. 1994 yılının Nisan ayında Türkiye büyük bir ekonomik kriz yaşamıştır. Krizin yaşanmasında hükümetin cazip borç bulma maksadıyla faizlerde düşüşe gitme stratejisini izlemiş; ancak varlıklı kimseler düşük faizlerle devlete borç vermek istemeyince sistem başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Sistemin başarısızlığa uğraması sonucu ihaleler peş peşe iptal edilmiş ve Türkiye yaşanan bu krize teslim olmuştur (Birand, Yıldız, 2012: 51). Bu krizin aşılabilmesi için 5 Nisan Kararları alınmıştır. 5 Nisan Kararlarıyla; piyasalarda istikrar sağlamak, Kamu İktisadi Teşebbüsleri'ni özelleştirmek, iç ve dış borçlarda azalmaya gitmek, döviz alımını kısip TL'ye değer kazandırmak, enflasyonu aşağı çekmek ve yüksek fiyat artışlarını durdurmak amaçlanmıştır. Alınan bu kararları uygulayabilmek için IMF'ye müracaat edilip 34 stand-by anlaşması imzalanmış, KİT (Kamu iktisadi teşebbüsü) ürünlerine yüksek oranda zam yapılmış, yeni vergiler getirilmiştir (Nohutçu, 2012: 702).

Almanya'da eğitim almış olan Necmettin Erbakan, bu ülkenin savaş sonrası sanayileşme ve kalkınma tecrübesinin Türkiye'de de uygulanabileceğini düşünmüştür (Ersin, 2015:5). Bu nedenle, RefahYol Hükümeti iktidara gelir gelmez ilk olarak ekonomik alanda çalışmaya başlamıştır. Bu çalışmalar çerçevesinde asgari ücrete ve emekli maaşlarına zam yapılmış ve denk bütçe uygulaması getirilmiştir (Çelik, 2004:47). Bunlara ek olarak kendisi de bir makine mühendisi olan Erbakan milli ve yerli üretimi desteklemek amacıyla ağır sanayiye yatırımlar yapmaya başlamıştır (Uzun, 2017:27).

3.2 Postmodern Darbenin Gerçekleşmesi

RefahYol Hükümeti, yoğun tartışmalara rağmen kurulmuştur. Söz konusu bu tartışma zemininde asker, basın ve politikacılar arasında önemli anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Yaşanan bu süreçte ülke gündemini; medya ve hükümet arasındaki çatışmalar ile ordu ve politikacılar arasındaki çekişmeler şekillendirmekteydi. RefahYol Hükümeti'nin, özellikle Refah Partisi üyelerinin, rejim karşıtı söylem ve

eylemlerde bulundukları ve bu durumun tartışma ortamı yarattığı iddia edilmiştir. Susurluk krizi gibi kirli hadiselerin vuku bulması, Taksim ve Çankaya'ya cami inşa etme projesi, Başbakanlık Konutu'nda verilen iftar yemeği, Kudüs gecesi ve Sincan'daki askeri hamleler, RefahYol Hükümeti'ni 28 Şubat'a götüren faktörler olarak tarif edilebilir (Gürkan, 2011: 31).

3.2.1 Yerel Seçimlerde İslamcı Siyasetin Kazanması

Refah Partisi, milli görüş hareketi ve İslamcı siyaset politikası ışığında Milli Selamet Partisinin devamı konumunda kurulan partisidir. Refah Partisi tüm Türkiye'de kısa bir süre içinde teşkilatlanmasını tamamlayarak 1984'teki yerel seçimlere katıldı. Oyların %4.44'nü alarak Şanlıurfa ve Van belediyelerini kazandı. 1987 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinde oyların %7.16'sını almış fakat %10 barajını aşamadığı için meclise vekil gönderememiştir. 1989'da yapılan yerel seçimlerde ise oy oranının %9.8'e yükselterek Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Sivas, Van, Konya belediyelerini almayı başarmıştır. Refah Partisi ilk kez 1991 yılındaki seçimlerde oyların %16.90'nı alarak 62 milletvekiliyle meclise girmiştir. 1994 yerel seçimlerinde oyların %19.14'nü alarak İstanbul ve Ankara belediyelerini almış daha sonra 1997 yılında yapılan seçimlerde ise birinci parti olmayı başarmıştır. 1995'te yapılan genel seçimlerde oyların %21.38 alarak birinci parti olarak çıkmıştır (Özer, 2011:30).

Refah Partisinin iktidara gelmesindeki önemli neden 1946 yılından beri Türkiye'de oluşan sağ geleneğin ilerleyen bir şekilde siyasi bir güç haline gelmesidir. Göle'ye göre ise Türkiye'de demokrat ve sağ liberal geleneğin yeniden yeşermesiyle birlikte İslami kimlik ve söylem siyasal sistem içinde meşruluk zemini bulmaya başlamıştır. Milli Selamet Partisinin devamı olarak kurulan Refah Partisi İslami inancı siyasete doğrudan taşımaya devam etmiştir. İslamcı bir parti olarak ilk geleneksel dindarları cezp etmiş ve kırsal bölgelerden destek görmüş daha sonra kentsel alt-orta sınıflarında desteğini alan bir parti haline gelmiştir (Göle, 2002: 72). Milli Görüş; 1969 yılında Necmettin Erbakan liderliğinde bağımsızlar hareketi olarak başlayan ve Milli Nizam Partisi ile birilte siyasallaşan siyasi bir akımdır. Diğer büyük partilerin iktidarı döneminde yapamadıklarını vadeden ve bu doğrultuda seçim çalışmaları yapan İslami

partiler büyük oranda destek bulmuşlardır. Milli Görüş hareketiyle filizlenen bu siyasi hareket kendini Ümmetçi olarak tanımlamıştır (Bölüğü, 2000: 27).

28 Şubat sürecinde yükselen İslamcı politikalar ile birlikte Türkiye’de aydın kesimin rahatsız olması ve Türkiye Cumhuriyeti inkılâplarının koruyucusu olan ordunun bu düzene müdahale etmemesi herhalde mümkün olamazdı. 28 Şubat’ın gerçekleşme şekli ordunun ne kadar güçlü olduğunu göstermekteydi. Tankların geçişi veya kamu binalarına el konulması gibi şeyler yoktu. Bu hareketler yerine komutanlar, İslami yönelimli Başbakan Necmettin Erbakan’ın günahlarının ne olduğunu sayan bir “memorandum” serisi yayınladılar ve daha sonra Başbakan’ın yerine getiremeyeceğini bildikleri taleplerini ona bildirdiler (Kinzer, 1997).

3.2.2 Necmettin Erbakan’ın İlk Yurt Dışı Gezisi

Necmettin Erbakan başbakan olduktan sonra ilk yurt dışı gezisini 2 Ekim 1996 yılında İran’a gerçekleştirmiştir. ABD’nin terörist olarak nitelendirdiği ve Türkiye’nin ise PKK sorunu yaşadığı bu ülkeye yapılan bu gezi basında geniş yankı uyandırdı. Bu ziyaret kimi çevrelere göre Türkiye’nin ABD’yi karşısına alarak hata yapması anlamına gelirken Refah Partililere göre ABD’ye karşı bir meydan okumaydı (Tayyar, 2012:29).

İzleyen yurtdışı seyahatlerini de yine Ortadoğu ülkelerine gerçekleştiren Erbakan amacının bu anlamda bir İslam birliği kurarak bu ülkeler ile ticaret hacmini genişletmek olduğunu ifade etmiştir. Ancak bu geziler Genelkurmay Başkanlığı ile Başbakan Erbakan’ı karşı karşıya getirmiştir. Örneğin Erbakan, İran gezisi sonrası İran Hükümeti ile doğalgaz anlaşması yapıldığını duyururken, Genelkurmay Başkanlığının İran gezisi sonrası Başbakana verdiği ilk brifing “İrtica ve bölücü teröre destek veren ülkeler” başlığını taşımıştır ve gezi MGK tarafından eleştirilmiştir (Akpınar, 2006:76-78). 27 Ağustos 1996’da yapılan MGK toplantısında Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya irtica konusunu ilk kez gündeme getirilmiştir. Yapılan toplantıda Cumhurbaşkanı Demirel’e:

“Ülke gündemi açısından sürekli terör konusunu tartışıyoruz fakat son zamanlarda yapılan aşırı dinci siyaset izleyen ve irticayı tırmandıracak olan olaylara tanıklık ediyoruz. Bu konuyu neden ele almıyoruz? Hatta bu konular medyayı da bir süredir meşgul ediyor

ve her yerde irticanın bir tehdit olup olmadığı konuşuluyor. Bu konunun ele alınmasını ve eğer uygun görülürse hükümete bir tavsiye verilmesi gerektiğini düşünüyorum.” demiştir (Gürses, 2012:31).

Eleştirilere rağmen Başbakan Erbakan dış ülke ziyaretlerini Mısır, Libya ve Nijerya gibi Ortadoğu ülkelerinden yana kullanmaya devam etmiştir. Libya ziyaretinde o dönemin lideri Muammer Kaddafi ile görüşmesi canlı olarak televizyon kanallarından yayınlanmış ve birçok batı ülkesi tarafından terörist olarak nitelendirilen Kaddafi’nin Türkiye hakkında söyledikleri ve Erbakan’ın tutumu Refah Partisinin geleceği açısından çok ciddi sonuçlar doğurmuştur (Karataş, 2017:37). Çölün ortasında bir çadırda basın açıklaması yapan iki liderin diyalogu Türkiye’de deprem etkisi yaratacak şu sözleri sarf etmiştir:

“Türkiye'nin geleceği NATO üyesi olmakta, Kürtlere eziyet çektirmekte değildir. Ortadoğu'daki güneşin altında Kürt milleti de yerini almalıdır. Kürdistan kurulmalıdır. Ayrıca Türkiye'nin uyguladığı dış politikadan genel olarak memnun değiliz. Çünkü düşmanımız olan Siyonist İsrail'le ilişki içindesiniz. Türkiye iradesini kaybetmiştir, işgal altındadır.” Bu sözlerin üzerine Erbakan ise şu sözleri söylemekle yetindi; “Libya ile Türkiye kardeş ülkedir. Teröristler bilhassa Kürt kardeşlerimizi katlediyor. Bunların temel zihniyeti ateist ve komünist zihniyettir. Kökleri dış kaynaklıdır.” (URL-3, 2021).

Bu basın açıklamasında sarf edilen bu sözler Türkiye’de aylarca tartışılmıştır ve Erbakan’ın Kaddafi’dan fırça yediği şeklinde yorumlar birçok basın ve haber kanallarında, gazetelerde yer almıştır. Bunun sonucunda, Cumhuriyet Halk Partisi Başbakan Erbakan hakkında meclise gensoru önergesi vererek hükümetin düşmesini istemiştir (Sabah, 7 Ekim 1996).

Meclise gensoru önergesi veren CHP lideri Deniz Baykal kamuoyu ile Refah Partisinin Libya gezisinde, Libya’da kurulan İslam’a Çağrı Cemiyeti’nin Refah Partisi’ne seçimlerde kullanması için 500 bin dolar para yardımı yaptığı belgeyi paylaşmıştır (Gürses, 2012, 37). Yapılan gensoru oylaması sonucu Refah Partisi 257 kabul oyuna karşı 270 ret oyu ile birlikte yoluna devam etmiştir (Akal, 2013). Ancak Başbakan Necmettin Erbakan’ın yurtdışı gezi tercihler 28 Şubat Postmodern Darbe sürecinde önemli bir etken olmuştur.

3.2.3 Müslüm Gündüz Olayı

1996 yılında Cübbe ve sarık ile dolaşan cami çıkışlarında yaşasın şeriat, kahrolsun laik diktatörlük diye sloganlar atan, kendilerine Aczmendiler adını veren Müslüm Gündüz liderliğinde bir grup ortaya çıktı. Başlarda bu gruptan kimsenin bilgisi olmamıştır fakat zamanla yaptıkları basında yer almaya başlayınca muhalefet ve askeriye rahatsızlık duymaya başlamışlardır. Söz konusu grubun yaptığı açıklamalarda ülkede uygulanan laik yönetim anlayışından rahatsız olduklarını ve İslami usullere göre yönetimin benimsenmemesi durumunda her yola başvuracakları haberleri medyayı meşgul etmeye başlamıştır. Gündüz yaptığı bir konuşmasında, laik ve demokratik rejimin sonunda yıkılacağını ve şeriatın getirileceğini, ordunun günü geldiğinde bunu durdurmaya gücünün yetmeyeceğini, çok kan aksa da bir aşamadan sonra İran'da olduğu gibi istenilen sonucun elde edileceğini açıklamıştır. (Milliyet, 5 Ekim 1996).

Sözlü ifadelerinin yanında, Kürt İslam Âlimi Said Nursi adına Ankara'da mevlit okutmak için bir araya gelen bu grup, 6 Ekim 1996 tarihinde Ankara Kocatepe Camiinde “Şeriat isteriz” sloganı ile gösteri yapmıştır. Bu olay üzerine tarikat lideri Müslüm Gündüz 121 müridiyle birlikte tutuklanmış iki yıl sonra da serbest kalmıştır (URL-4, 2021). Ancak bu tür olayların da Türkiye'nin 28 Şubat Postmodern Darbe sürecine girmesine neden olan olumsuz gelişmeler arasında yer aldığını vurgulamak gerekmektedir.

3.2.4 Susurluk Olayı

3 Kasım 1996 yılında gerçekleşen ve Türkiye gündeminde bomba etkisi yaratan Susurluk Olayı da ortaya çıkardığı istikrarsız ve huzursuz siyasi ve toplumsal ortam ile 28 Şubat Postmodern Darbe sürecinde rol oynamıştır. Kırmızı bültenle aranan Abdullah Çatlı'nın Şanlıurfa Milletvekili Sedat Bucak, İzmirli manken Gonca Us ve Emniyet Müdürü Hüseyin Kocadağ'ın içinde bulunduğu bagajı silah dolu otomobil ile bir kamyonetin çarpışması sonucu devlet-siyaset-mafya üçgenini ortaya çıkarmıştır. Bu kaza sonucu Sedat Bucak ağır yaralanırken diğer kişiler olay yerinde hayatlarını kaybetmiştir (Kongar, 1999).

Bu olayın sonucunda medyada devlet ve mafya ilişkisi sorgulanırken DYP lideri Tansu Çiller'in kazadan tek sağ kurtulan milletvekili Sedat Bucak'ı hastanede ziyaret etmesi ve kazada hayatını kaybeden mafya lideri Abdullah Çatlı için "Devlet için kurşun atan da kurşun yiyen de bizim için şerefli dir." ifadesinde bulunması medyanın hükümeti giderek daha fazla eleştirmesine neden olmuştur (Akpınar, 2001:128).

Necmettin Erbakan ise o dönem bu olay için "Fasa-fiso, medya yaptığımız hizmetleri örtmek için bu tip haberleri kullanıyor." ifadesini kullanmış olsa da medya bu olayın üzerine gitmiş, milletvekilleri ile mafya arasındaki belgeleri paylaşmaktan çekinmemiştir. Kamuoyu olayın iç yüzünün açıklanması için ülke çapında ışık kapatma eylemi başlamıştır. Yaşanan Susurluk olayının sonucunda devlet mafya çarpık ilişkileri gün yüzüne çıkmıştır ve bir diğer ucu ise orduya dokunmuştur (Gürses, 2012:39). Medyada TSK üyelerinin de bu ilişki ağı içerisinde yer aldığı haberleri yapılıyor ancak iktidar bu olayın üzerine çok gitmiyor ya da gitmek istemiyordu.

Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller, Mehmet Ağar'ı görevden alarak yerine İstanbul Milletvekili Meral Akşener'i İç İşleri Bakanlığı görevine getirmiştir. Ayrıca bu süreçte, Adalet Bakanı Şevket Kazan'ın soruşturmanın üzerine düşmediği ve ağır ilerlemesine neden olduğu, Milletvekili Sedat Bucak ve dönemin İç İşleri Bakanı Mehmet Ağar ile ilgili verilen fezlekeler sumen altı edildiği belirtilmiştir (Aksoy, 2000:184).

3.2.5 Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Şükrü Karatepe Olayı

Refah Partisi iktidara geldiğinden bu yana yaptığı faaliyetlerle birlikte adı irtica ile anılmaya başlanmış ve bazı medya kanalları tarafından laikliği uygulamıyor eleştirilerine maruz kalmıştı. Laikliğe karşı izlediği siyasi politikalara ilk tepki 10 Kasım 1996 yılında Atatürk'ü anma törenlerinde gerçekleştirilmiştir. Atatürk'ün 58. ölüm yıl dönümünde bazı sivil toplum örgütleri hükümeti protesto amaçlı Anıtkabir'e yürümüş, Başbakan Erbakan ise bu yürüyüş hareketini kışkırtma olarak nitelendirerek gerekli soruşturmaların başlatılacağını dile getirmiştir (Bölügiray, 1999:32). 10 Kasım 1996 tarihinde Refah Partili Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Şükrü Karatepe'nin

il divan kurulundaki konuşması ise bu gerginliği iyice tırmandırmıştır. Karatepe konuşmasında şunları söylemiştir;

“Süslü püslü görüldüğüme bakıp da laik olduğumu sakın sanmayın. Resmi görevim nedeniyle bugün bir törene katıldım. Belki başbakanın, bakanların, milletvekillerinin bazı mecburiyetleri vardır. Ancak, sizin hiçbir mecburiyetiniz yok. Refah Partili olarak yeryüzünde tek başıma da kalsam, bu zulüm düzeni değişmelidir. İnsanları köle gibi gören, çağdışı bu düzen mutlaka değişmelidir. Ey Müslümanlar sakın ha içinizden bu hırsı, bu kini, nefreti ve bu inancı eksik etmeyin. Bu bizim boynumuzun borcudur.” (Akpınar, 2001:130).

Bu konuşmadan sonra laikliğe karşı insanları doldurduğu kin ve düşmanlığa sevk ettiği yönünde bir kanı oluşmuştur. Daha sonraki açıklamalarında bu konuşmasının 10 Kasım töreniyle bir alakası olmadığını dile getirmiş olsa da laik kesimi ikna edememiş kamuoyu tarafından pek kabul görmemiştir. Yaptığı bu açıklamalardan dolayı Şükrü Karatepe Devlet Güvenlik Mahkemesinde (DGM) yargılanmış ve 1 yıllık hapse mahkûm edilmiştir ve 28 Şubat Postmodern Darbe sürecini etkileyen olaylar arasında yerini almıştır.

3.2.6 Basına Sansür Yasası

Basın, özellikle Susurluk Olayından sonra şiddetli bir şekilde RefahYol Hükümetini eleştirmiş, gazete manşetleri irtica ve gerici başlıklarıyla gündeme gelmeye ve halkı bu konuda ikna etmeye başlamışlardı. Bu durum da medyanın Postmodern bir darbe sürecinde oynadığı rolü ortaya koymuştur. Diğer yanda, hükümet ortağı Çiller, hükümeti eleştiren muhalif basından kartelciler diye bahsetmeye başlamıştır. Hükümet ortakları ortak bir karar alıp basın yasağı yasası getirmeye hazırlanmışlardır. Bu basın yasası, medya haberlerinde sansür yasası olarak yerini almış ve muhalif medya tarafından ciddi bir şekilde eleştirilmiştir (Devecioğlu, 2019:62-63).

Dönemin Adalet Bakanı Şevket Kazan tarafından hazırlanan basın yasası birçok ana başlığı suç kapsamında değerlendirmeye alması, bu yasa dışı yapılan haberlere ciddi yaptırımlar ve hatta hapis cezası öngören yasa tasarısı kamuoyunda tepkilere yol açmaya başlamıştır. Bu tepkilerin artması sonucu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel bu yasanın çıkmasının engelleneceği sinyalini vermiştir ve tepkiler azalmıştır. Nihayetinde 29 Kasım 1996’da Basın Konseyi, RefahYol Hükümetinin basın yasasının kamuoyunun aşırı tepkisi üzerine kabul görmediğini ve uygulanmayacağı

açıklamasını yapmıştır (Yüksel, 2004:48). Ancak bu süreçte hükümetin basını kısıtlamaya çalışmasının medyanın 28 Şubat sürecindeki önemini arttırdığını iddia etmek mümkündür

3.2.7 Başbakanlık Konutundaki Yemek

1997’de Ramazan dolayısıyla kamu kurum ve kuruluşlarda Ramazan saatlerine göre mesai düzenlenmesi yapılmıştır. Bunun üzerine bir vatandaşın Danıştay’a itirazı sonucunda haklı bulunmuş ve ramazan ayına özel değişen mesai saatleri uygulaması iptal edilmiştir (Özer, 2011:59). Ancak asıl önemli olarak görülen ilk kez bir Başbakanın resmi konutunda 11 Ocak 1997 tarihinde tarikat liderleri ve şeyhlere iftar yemeği vermesi olmuştur. Başbakanlık Konutundaki bu yemek basında büyük yankı oluşturmuş bu durumdan ordu rahatsızlık duymaya başlamıştır.

Söz konusu yemekten on gün sonra yüksek rütbeli subaylar toplanarak irticanın iktidarda olduğunu tartışmaya başlamışlardır (Deniz, 2017, 78-79). Demokratik Sol Partisi lideri Ecevit bu olaya tepkisini “Ülkede tarikat ve irtica sesleri yükselirken başbakan tarikatçılığı devletin kanatları altına alma eğilimi gösteriyor.” sözleriyle göstermiştir (Özer, 2011:60). Cumhuriyet Halk Partisi ise başbakanlık önüne siyah çelenk bırakarak bu olaya sessiz kalmamıştır. Refah Parti mensupları ise olayın fazla abartıldığını, gerekirse diğer din mensuplarına da yemek verilebileceği yönünde açıklamalar yapmış fakat bu söylemler sadece sözde kalıp uygulanmamıştır (Aksoy, 2000: 193-194).

3.2.8 Kudüs Gecesi

Ülkede laik kesim ile İslamcı kesimi karşı karşıya getiren olaylar zinciri meydana gelirken Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız’ın düzenlediği Kudüs Gecesi adlı program bu sefer ordu ile hükümeti karşı karşıya getirmiştir. 28 Şubat Postmodern Darbenin ilk fitilini ateşleyen olay olarak görülmüştür. İran İslam Devrimi lideri Ayetullah Humeyni’nin bir gelenek haline getirmeyi amaçladığı Kudüs Gecesi etkinliğinin ilk kez Türkiye’de düzenlenmesi Türkiye’de büyük yankı uyandırmıştır. Hamas ve Hizbullah Örgütlerinin de destek olduğu ve örgüt liderlerinin posterlerinin asıldığı bu geceye yaklaşık bin kişi katılmıştır.

İran Büyükelçisi Muhammed Rıza Bagheri'nin de davetli olduğu söz konusu gecede şeriat çağrısı üzerine konuşmalar yapmış, Atatürk büstünün karşısına Kudüs'teki Mescid-i Aksa'yı temsil eden bir çadır kurulmuş, Cihad Oyunu adı verilen İsrail askerlerine karşı Filistinlilerin mücadelesi gösterilmiştir (Akdağ, 2010:68). Bunlara ek olarak gecede yapılan başörtüsü vurgusu ve Türkiye'ye şeriatın enjekte edileceği söylemleri orduyu rahatsız etmiştir. Sonuç olarak da Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız ve geceyi düzenleyenler hakkında soruşturma başlatmıştır. Soruşturma sonucunda Bekir Yıldız tutuklanarak mahkûm edilmiştir (Öztürk, 2006:79-80).

3.2.9 Tankların Sincan'dan Geçişi

30 Ocak 1997'de ardı ardına gelişen bu olaylar neticesinde iyice rahatsız olan ordu, Sincan'da 20 tank ve 15 zırhlı araçla geçiş yapmış ve bu olay basında askeriye'nin hükümete bir gözdağı verdiği şeklinde yorumlanmıştır. Genelkurmay Başkanlığı yapılan bu geçişin bir tatbikat olduğunu açıklamış olsa da kamuoyunda darbenin ayak sesleri olarak yorumlanmış, tankların geçişi sırasında da İç İşleri Bakanı Meral Akşener'in Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız'ı görevden aldığı duyurulmuştur (Gürses, 2012:71-72).

Türk siyasi tarihinde önemli bir yere sahip olan bu olay sonucunda, dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Başbakan Necmettin Erbakan'a uyarı mektubu gönderirken Deniz Kuvvetleri Komutanı, "İrtica PKK'dan daha tehlikelidir." diye açıklama yapmıştır. Dokuz saatlik MGK toplantısından sonra 28 Şubat 1997 Kararlarının çıkmasında en son etkili olacak olay ise 23 Şubat 1997 yılında Fatih Camiinde bir grubun ellerinde yeşil bayraklarla "Şeriat isteriz, yaşasın Hizbullah" şeklindeki sloganları olmuştur (Milliyet, 25 Şubat 1997).

Yaşanan bu gelişmeler üzerine TSK durumdan çok daha fazla rahatsız olmaya başlamıştır. Bu süreçte medyanın üstlendiği rol de daha belirgin hale gelmiştir ve medya aracılığı ile sunulan irticai faaliyetler, şeriat, tarikat, şeyh, irtica, Kuran Kursları, İmam Hatip vb. içeriğe sahip haberler ile bu durum ülke gündeminde büyük ses getirmeye başlamıştır. Her ne kadar Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel hükümet

ile ordu arasında köprü olmaya ve olayları yumuşatmaya çalışsa da MGK toplantısı gerçekleşmiş ve hükümete uyarı niteliğindeki maddeler yayımlanmıştır (Devecioğlu, 2019:69-70).

3.2.10 28 Şubat Kararları

Türkiye'nin içinden geçtiği bu süreçte, buraya kadar ele alınan olayların sonucunda Türk siyasi tarihinde önemli bir yere sahip olan 28 Şubat Kararları ortaya çıkmıştır ve MGK'nın (Milli Güvenlik Kurulu) tavsiye kararları hükümete bildirilmiştir. 28 Şubat 1997 yılında MGK'da kabul edilen, rejim aleyhtarı irticai faaliyetlere karşı alınması gereken önlemler aşağıdaki şekilde olmuştur.

- MGK laikliğin Türkiye'de demokrasi ve hukukun teminatıdır.
- Laiklik için yasalar uygulanmalı,
- Tarikatlara bağlı okullar denetlenmeli ve MEB'e devredilmeli,
- 8 yıllık kesintisiz eğitime geçilmeli,
- Kuran kursları denetlenmeli,
- Tevhidi Tedrisat uygulanmalı,
- Tarikatlar kapatılmalı,
- İrtica nedeniyle ordudan atılanları savunan ve orduyu din düşmanıymış gibi gösteren medya kontrol altına alınmalı,
- Kıyafet kanununa riayet edilmeli,
- Kurban derileri derneklere verilmemeli,
- Atatürk aleyhindeki eylemler cezalandırılmalı,
- T.C. Anayasası, Siyasi Partiler Yasası, Türk Ceza Yasası ve bilhassa Belediyeler Yasası'na aykırı olarak sergilenen olayların sorumluları hakkında gerekli yasal ve idari işlemler kısa zamanda sonuçlandırılmalı,
- Özel üniforma giydirilmiş korumalar ve buna neden olan sorumlular hakkında yasal işlemler ivedilikle sonuçlandırılmalı ve bu tür yasadışı uygulamaların ulaşabileceği vahim boyutlar dikkate alınarak, yasa ile öngörülmemiş bütün özel korumalar kaldırılmalıdır,
- Büyük Kurtarıcı Atatürk'e karşı yapılan saygısızlıklar ve Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki 5816 sayılı kanunun istismar edilmesine fırsat verilmemelidir. (Özdemir Çolak, 2017:157).

28 Şubat'ı diğer darbelerden ayıran da seyretme şeklinin farklı olmasıdır. Ordu yönetime direk el koymak yerine daha geri planda kalmış, toplumu etkileyen olguların gücünü kullanarak yönetimi değiştirmiştir. 28 Şubat'ın bir 12 Eylül darbesi gibi kesin bir tarihi aslında yoktur. 28 Şubat diye anılmasının sebebi o tarihte yayımlanan 28 Şubat Kararlarıdır. Postmodern darbe nitekim 28 Şubat tarihinden daha önce başlamış Erbakan Hükümeti istifa edene kadar sürmüştür. Bu yüzden Batı dünyasının bunu darbe olarak nitelendirmesi zaman almıştır çünkü olaylar dizini ilk olarak darbe şeklinde algılanmamıştır. Bu açıdan bakıldığında, 28 Şubat'ı anlamak için Türkiye'de

1980’lerden sonra yaşanan değişimi bilmek ve anlamak gerekmektedir (Bayramoğlu, 2007:15).

28 şubat s¼recini genel olarak T¼rk modernleşmesi çerçevesinde değerlendiren Nil¼fer G¼le, T¼rkiye tarihindeki modernleşme ser¼venine bakıldığında merkezden çevreye yayılan bir modernleşmeden ziyade otoriter bir g¼c¼n çevreyi yok saydığı ve hatta bazen baskı uyguladığı durumların gözlemlendiğini belirtmektedir. Buna karşı bu t¼r s¼reçlerde farklı k¼lt¼r ve kimliklerin de ortaya çıktığı ařık¼rdır. Bu anlamda, T¼rkiye’de öncelikli olarak K¼rt, Alevi, İşlami ve laik kimlikler ortaya çıkmıştır ve bu kimlikler merkezde kendilerine yer edinmeye çalıştıkça çatışmalar şiddetlenmiştir. 28 şubat s¼recinde ise tehlike olarak algılanan kimlik o d¼nem y¼kselen ve merkezde kendine yer edinen İşlamlık olmuştur. Bu y¼zden otorite g¼çler tarafından tehlike olarak algılanmaya başlanmıştır. Otoriter kesimden kasıt genelde elit kesim olan bu merkezi oluşum laikler ve İşlamlar arasında bir çatışmaya maruz kalmıştır (G¼le, 2000:90).

RefahYol H¼k¼meti iktidara gelir gelmez ilk olarak ekonomik alanda iyileştirmelere gitmiş ve yaptığı ilk icraat asgari ¼crete %100 zam yapmak olmuştur. Erbakan başkanlığında denk b¼tçe uygulamasını getirmiş y¼ksek faiz ile m¼cadele i¼in havuz sistemini uygulamaya koymuştur. O d¼nem enflasyon %70 in ¼zerinde olmasına rağmen uygulamaya koyulan havuz sistemi ile ekonomi derin bir nefes almış, yapılan zam sadece asgari ¼crete değil aynı zamanda memur emeklilerine verilen %110, işçi emeklilerine %125, Bağ-kur emeklilerine %210 zam yapılmıştır (Çelik, 2004, 47). Yaşanan denk b¼tçe tartışmalarına Erbakan “Cumhuriyet tarihinin en b¼y¼k olayı” diyerek tanımlasa da muhalefet bu olaya Erbakan’ın hayal ¼r¼n¼ g¼z¼yle bakmıştır (Aksoy, 2000, 175).

Erbakan iktidara gelirken adil d¼zen sloganıyla özdeşleşmiş ve ezilenin yanında olacağını, sermayenin tek elde değil Anadolu’ya yayılacağının altını çizmiştir. Kendisi de bir makine m¼hendisi olan ve bu alanda birçok önemli çalışması bulunan Erbakan milli ve yerli ¼retimi desteklemek amacıyla ağır sanayiye yatırımlar yapmaya başlamıştır. İlk dizel motor fabrikasının temelli atılmış, ilk yerli motor olan g¼m¼ř

motor projesini uygulanmaya başlanmış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yerli arabası olan devrim otomobillerinin fikir babalığını üstlenmiştir (Uzun, 2017, 27).

İlgin, Afyon ve Elbistan da şeker fabrikaları açılırken, birçok ilde tütün fabrikası, çimento fabrikası, çiftçiyi desteklemek için gübre, traktör fabrikası, yem fabrikası ayrıca kâğıt sanayi, ziraat makine, organize sanayi bölgeleri kurduğu fabrikalardan birkaçıdır. Necmettin Erbakan üniversiteyi bitirdikten sonra eğitimine Almanya'da devam edenken orada öğrendiği ikinci dünya savaşından çıkan Alman Hükümetinin sanayi alanında kendini geliştirerek hızlı bir şekilde toparlandığını görmüş ve Türkiye'de de bu dönüşümü yaşatmak için adımlar atmıştır (Ersin, 2015, 5).

3.3 28 Şubat Sürecinde Rol Oynayan Aktörler

28 Şubat'ı diğer darbelerden ayıran bir diğer özelliği de bu süreçte sadece askeriye değil sivil kanadın da rol oynaması olmuştur. Önceki darbelerin aksine 28 Şubat sürecinde askeriye bir gecede darbe yapıp hükümeti devralmak yerine kendi gücü ile birlikte siyasi aktörleri, medyanın gücünü ve bürokrasiyi de kullanarak daha zamana yayılan bir darbe süreci gerçekleştirmiştir. Bu Postmodern darbe sürecinin şiddetli geçtiği söylenebilir fakat bu şiddet fiziksel değil özellikle medya yoluyla hükümete yapılan psikolojik şiddettir (Işık, 2018:92). Türk silahlı kuvvetleri 28 Şubat'ta hükümete direk el koymak yerine geçmişte yaşanan darbe tecrübelerinden de yararlanarak halkı etkileyen kamuoyu gücünün ve yüksek bürokrasiyi de kullanarak bu Postmodern darbeyi gerçekleştirmiştir. Bu yüzden de ileride sakıncalı gördüğü iktidardaki hükümeti bu şekilde uzaklaştırmak için bu kurduğu yapıyı kurumsallaştırmaya çalışacaktır (Deniz, 2017:81-82).

28 Şubat Postmodern darbe sürecinde ordu iktidarı yıldırmak için anayasal gözüken psikolojik baskıyla ve medyanın da bu anlamdaki gücünü kullanarak mevcut hükümeti istifaya zorlamayı başarmıştır. Bu baskı sürecinde en büyük medyanın rolü medya üstlenmiş olsa da, TÜSİAD, bazı üniversite fakültelerinin rektörleri ve öğrenci grupları, öğretim üyeleri derneği, bazı sivil toplum kuruluşları, Birleşik Kadınlar Platformu gibi kuruluşlarda bu süreçte rol oynamışlar (Öztürk, 2006:95).

Bu aktörlere ek olarak bazı iş adamlarının da bu sürece destek verdikleri bilinmektedir. Refah Partisi döneminde ekonomik ticaret belli başlı büyük holdinglerden Anadolu’da bulunan daha küçük çaplı işletmelere doğru bir dönüş izliyordu. O dönemde generaller ile iş adamlarının yakın ilişki içinde bulundukları belirtilmektedir (Kıyat, 2010:412-416). Kendilerini demokrat olarak tanımlayan bazı iş adamları kendi menfaatleri doğrultusunda iktidara gelen siyasileri desteklemişlerdir. Fakat iş tersine dönüp menfaatleri ortadan kalkınca ordu ile hareket ederek mevcut iktidara karşı hareket etmişler askeri müdahalelere destek vermişlerdir. TÜSİAD’ın öne çıkan figürleri, “Gerici güçlere bir süre kımıldayabilecekleri bir alanın açıldığını” ve RefahYol Hükümeti’nin görevi bırakmasından sonra ANASOL-D (Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti ve Demokratik Türkiye Partisi) Hükümeti başa geçince kendilerinin rahatlayacağını söylemişlerdir (İnsel, 2012).

3.3.1 28 Şubat Sürecinde Ordunun Rolü

Türk ordusunun oluşum yapısında aşırı bir merkezileşme vardır. Bütün yapılanmanın (KKK, Dz. Kuv. K. ve Hv. Kuv. K.) en üst mercii olarak Genelkurmay Başkanlığı karşımıza çıkıyor (Kayalı, 2005:55-56). Fakat birçok Avrupa ülkesine bakıldığında durum böyle değildir. Genelde bu ülkelerde askeriye’nin fazla merkezileşmemesi için her yapılanmanın kendisi (KKK, Dz. Kuv. K. ve Hv. Kuv. K.) direk sivil kanallara karşı sorumludur. En üst mercii Genelkurmay Başkanı değildir. Genelkurmay Başkanı bu kuvvetler arasında bir koordine görevi üstlenmiş durumdadır (Bayram, 2008:22). O dönem Türkiye’deki sisteme bakıldığında bunun tam tersi olduğu görülmektedir. Türkiye’deki bu merkezileşme ordunun özerk yapısını da beslemiş ve güçlendirmiştir.

Bazı kesimlerde ise Türk ordusunun pretoryen ordu olup olmadığı tartışıla gelmiştir. Pretoryen ordu; silahlı kuvvetlerin kendilerini devletin, mevcut rejimin veya mevcut iktidar ve yöneticilerin koruyucusu olarak görmesi durumudur. Bu anlayışla birlikte askeriye doğrudan veya dolaylı olarak hem ülke politikasına hem de ülke gündemine doğrudan veya dolaylı olarak yön verebilmekte, gerektiğinde ise iktidara müdahalede bulunabilmektedir. Bu müdahalelerde ya ordunun tamamı ya da ordu içerisindeki yüksek rütbeli kişiler ile onlara bağlı olan askerler aktif rol oynayabilmektedirler. Fakat bu benzetmeye karşı çıkanların savundukları bazı farklılıklar vardı. Bunlar,

askeri müdahalenin olduğu bazı ülkeleri örnek göstererek askerlerin çok uzun süre diktatör gibi ülkeyi yönettikleri fakat TSK'nin bu konuda sadece ülkenin gidişatından rahatsız olduğu konu hakkında bir düzenleme yaptıktan sonra eski sivil yönetime ülkenin geri döndüğünü söylemektedirler. Yani amacının herhangi bir askeri rejim yaratmak olmadığıdır (Arslan, 2014:20-23).

Perlmutter, Türk ordusunu tanımlarken hakem tipi kavramını kullanmıştır. Bu kavramını şu şekilde tanımlamıştır: Türk ordusu ülkeyi tehdit eden yolsuzluk, iktidarsızlık ya da adaletsizlik gibi yanlış politikalarla ülkeyi iç kargaşaya sürükleyen bir iktidarla karşılaştığı zaman kışladan çıkıp yönetime el koyuyor. Her şeyi düzeltip yoluna koyduktan sonra ise tekrar kışlasına geri dönüyor. İktidarda kalıp asker tipi bir yönetim anlayışını ülkeye getirmeye çalışmıyor (Perlmutter, 1969:392).

Türk ordusunda “organizasyon kültürü” diye bir olgudan da bahsetmek gerekir. Burada anlatılmak istenen aslında bu kurumdaki belli inanışların kurumun üyeleri tarafından içselleştirilip benimsetilmiş ve benimsenmiş olmasıdır. Bu benimsenen inanç ve değerler farklı yollar ile askeriyede gelecek nesillere de aktarılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'ndeki askeri eğitim oldukça ciddi verilen bir eğitim serüveninden geçmektedir. Tıpkı bir memur gibi bazı aşamalar ve sınavlara tabi olarak bu görev kişilere verilir ve hayat boyu devam edecek bir milli görüş aşılarmaya başlanır. Türkiye'de askeri görev Avrupa'dakinden çok farklı önemli bir mesele ve görev olarak görülür. Askerler kendilerini Türkiye Cumhuriyeti'nin koruyucusu olarak görürler (Cemal, 2010:367).

Bu yüzden 28 Şubat sürecine karşı olan daha düşük rütbeli subaylar vardı fakat emir komuta zinciri şeklindeki katı eğitimlerinden dolayı herhangi bir şekilde bu darbeye karşı çıkamamışlardır. Hatta ordu içinde birbirine karşı bazı muhalifler olsa da dışarı karşı herkes birleşir ve TSK bir bütün halinde imajı verilir. Bunu da 28 Şubat Postmodern Darbe sürecinde çok açık bir şekilde görülmüştür.

Hiç şüphesiz darbenin birincil aktöründe ordu idi. Türk siyasi tarihinde geriye gidildiğinde orduya atfedilen önem sivil siyasetten hep daha büyük olmuştur. 1960 ve 1980 askeri darbelerine bakıldığında ordunun yönetime devletin bekası için el

koyduğu yönünde açıklamaları vardır. 28 Şubat'ta ordu direk olarak yönetime el koymadığından Postmodern darbe olarak adlandırılan bu sürecin sonunda da ordu irtica faaliyetlerini gerekçe göstermiştir. Silahlı kuvvetlerin demokratik kontrolünün sağlanması için orduların Nordlinger'in kullandığı ifade ile “sivil etiğe” sahip olmaları yani askerlerin sivil otoriteyle fikir ayrılığına düştüklerinde bile tarafsız kalmaları, siyasete müdahale etmemeleri ve sivil otoritenin üstünlüğünü kendi içlerinden gelerek kabul etmeleri gerekmektedir. Askeriye'nin sahip olduğu müdahale etme gücünü sürekli olarak kullanmaları ileride demokrasi, ekonomi ve birçok toplumsal olgu açısından kötü sonuçlar doğurmuştur (Kızılaslan, 2018).

Türkiye’de birçok siyasetçi, yazar yahut gazeteci darbelerin iç aktörlerden çok dış aktörlerden (ABD) kaynaklandığını ileri sürse de William Hale yazısında şöyle bir anekdot paylaşmıştır:

“1960, 1971 ve 1980 darbelerini göz önünde bulundurarak ‘iç aktörlerin küresel bağımlılıkları’ tezini reddetmiş ve darbe nedeni olarak ABD’yi suçlamak yerine dikkatleri orduya çekmeyi daha uygun bulmuştur. Darbe fotoğrafı içerisinde ABD’nin en net görüldüğü 1980 darbesinde bile generaller salt iç nedenlerle harekete geçmişlerdir.” (Hale, 1994:272).

Şu bir gerçektir ki dış aktörlerinde bir etkisi olsa da 28 Şubat’ın tasarlayıcı, düzenleyicisi, organize edicisi ve kısacası başrol oyuncusu ordu olmuştur. O dönem 28 Şubat Kararlarının uygulanıp uygulanmadığının izlenmesi amacıyla Genelkurmay II. Başkanı Çevik Bir önderliğinde bir Batı Çalışma Grubu oluşturuldu. Laiklik karşıtı kişiler ve yapılanmalar Türk Silahlı Kuvvetlerine iletildi (Özakıncı, 2007:549). Oluşturulan Batı çalışma Grubu sayesinde herhangi bir şekilde bir tarikata üye olduğu düşünülen muhafazakâr olarak bilinen birçok akademisyen, subay ve diğer mesleklerden olan binlerce kişi fişlenerek görevinden uzaklaştırılmıştır. O dönem yasa dışı kurulmasına rağmen Mesut Yılmaz’ın başbakan olduğu dönem yasallaştırıldı.

3.3.2 28 Şubat Sürecinde Diğer Aktörlerin Rolü

28 Şubat Postmodern Darbe sürecinin baş aktörü askeriye olsa da askeriye'nin örgütlediği medya, sivil toplum kuruluşları, yargı mensupları, bazı siyasi kişilerde bu sürecin bir parçası olmuştur. Faik Bulut tarikat sermayesinin yükselişi adlı kitabında

bu sivil aktörlere “silahsız kuvvetler” yani sözde “demokratik kitle inisiyatifi” kavramlarını kullanmıştır (Bulut, 1997).

Darbe sürecinde önemli rol oynayan sivil aktörlerin başında hiç şüphesiz dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel gelmektedir. Süleyman Demirel’in birçok konuşmasında Refah Partisini ve siyasi çizgisini onaylamadığı anlaşılmaktadır. Zaten kendisi Refah Partisinin seçimlerden birinci parti çıkmasına rağmen hükümeti kurma görevini ilk olarak Doğru Yol Partisi ve Anavatan Partisine vermişti. Cumhurbaşkanının yanı sıra birkaç medya grubu, işçi sendikaları, sivil toplum örgütleri, muhalif politikacılar ve ticari bazı oluşumlar da bu süreçte önemli rol oynadılar. Bu aktörleri ortak bir amaç için birleştiren ve yönlendiren hiç şüphesiz en baş aktör ordu idi. Bu aktörler arasında Clinton yönetimindeki ABD’de de eklenmektedir. RefahYol hükümeti iktidara geldiğinde Clinton yönetimi kendileriyle ortak hareket etmek istediklerini belirtmiş ve Başbakan Erbakan’a İran hükümeti ile ilgili bir takım ön şartlar sunduklarını ileri sürmüşlerdir. Erbakan’ın bu şartlara sıcak bakmaması ve bu iktidarla birlikte İslamcılığın yükselmesi üzerine ABD yönetimi de Türkiye’deki iktidardan rahatsız olmuş ve değişmesini arzulamıştır (Özer, 2011:161-167).

1982 Anayasası ile birlikte parlamenter sistemlerde görülmemiş bir şekilde cumhurbaşkanı görevleri ve yetkileri genişletilmiş idi. Bu yüzden 28 Şubat sürecinde de Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel bu görev ve yetkileri de kullanarak kilit bir rol üstlenmiştir. Fakat Süleyman Demirel’in kendisinin de bir darbe sonucu iktidardan indirildiği de göz önüne alınırsa bazı kesim tarafından darbenin yumuşatıcı olarak görülüyordu. Yani askeriye’nin direk yönetime el koymak yerine bu şekilde bir yol izlemesinin sebebi Süleyman Demirel’in tutumuydu.

Dönemin Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı ise Süleyman Demirel’in o dönemde Cumhurbaşkanı olmasının askerlere ciddi bir rahatlama getirdiğini, kendilerinin endişelerini giderdiğini söylemektedir (TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, 2012). Süleyman Demirel 1980 darbesini yaşayan biri olarak darbenin sakıncalarından bahsetmiş fakat darbenin karşısında da bir yol izlememiş, tabiri caizse ordunun kışladan çıkmasını önlemiştir. Süleyman Demirel’in dönemin Başbakanı

Necmettin Erbakan ve Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller'e irtica uyarısı mektupları göndermesi direk askeri müdahalenin önüne geçmek olarak nitelendirilmiştir (Aksoy, 2000:200).

Cumhurbaşkanı'nın 1 Ekim 1996'da Meclis açılışında "Devletimizin temel niteliklerinin değiştirilmesinden, zaman zaman endişe ediliyor, kaygılar duyuluyor. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin nitelikleri değişmeyecek, değiştirilemeyecektir." Demesinin de rejim endişesi taşıyan kesimleri teskin etmek amaçlı olduğu iddia edilebilir. Cumhurbaşkanı, ayrıca Başbakan Erbakan'ın tepki gösterilen bazı yurtdışı ziyaretlerinin olağan temaslar olduğunu, benzer ziyaretlerin daha önce başka Başbakanlar tarafından da yapıldığını söylemiştir (Hürriyet, 4 Kasım 1996). Cumhurbaşkanı Demirel'in o dönem yaptığı bazı konuşmalarına bakıldığında RefahYol Hükümetinin izlediği politikadan memnun olmadığını Türkiye Cumhuriyeti rejimini ilke ve inkılâplarını kimsenin değiştirmeye gücünün yetmeyeceğini genel olarak söylemiştir. Tüm bu söylemlerden yola çıkıldığında evet direk darbe yanlısı olmadığını fakat kesinlikle darbeye de karşı olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Bu süreçte Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in askeriye'nin yanında rol aldığı aşikârdır. Sadece silahlı bir darbe olmasının önüne geçmiş bir nebze de olsa ortamı yumuşatmıştır.

4. MEDYANIN 28 ŞUBAT SÜRECİNDEKİ ROLÜ

İktidara müdahale yöntemlerine kitle iletişim araçlarının etkileri incelendiğinde, Osmanlı döneminde iktidara ve rejime yönelik müdahalelerde, kurulan ilk özel gazete ve dergilerin yaygınlaşması etkili olmuştur. Cumhuriyetin kurulması ve çok partili hayata geçiş süreci ile birlikte medya etkisini giderek arttırarak 28 Şubat Postmodern Darbe sürecinde ne derece etkili boyuta geldiği bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Halk arasında kan dökülmeden yapılan darbe çeşidi olarak adlandırılan Postmodern darbeyi 28 Şubat döneminin Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak'ın sözleri şu sözleri post-modern darbenin ne olduğunu açıklar niteliktedir.

“28 Şubat'ta yapılan Postmodern darbe eski darbelerden farklı, Milli Güvenlik Kurulu tarafından özümşenerek, kan dökülmeden, demokratik usullere göre planlanmış, devleti yönetenlerden bütün bakanlara kadar, sivil toplum kuruluşları ile ortak hareket ederek halkı da Postmodern darbe sürecine alıştırarak tereyağından kıl çeker gibi tamamlanan bir süreçtir.” (Cevizoğlu, 2001:56-57).

Türkiye’de 1960 ve sonrasında gelişen teknoloji ile birlikte basında da yeni bir döneme girilmiştir. Bu yeni dönem büyük sermayeyi elinde bulunduran kesim ile basın arasında ki ilişkiyi arttırmıştır (Koloğlu, 2006:135). 1960 yılıyla birlikte basın ve politika kavramları etkileşim içerisinde olaya başlamış, bu dönemde içerik, biçim, dil, hitap şekilleri değişiklik göstererek medya bir dönüşüm içerisine girmiştir (Adaklı, 2006:112-113). Bu yıllarda kapitalist düzenin etkileri Türkiye’deki medya politikasını da etkileye başlamış, devlet gözetiminde olan ve ulus bilinci oluşturulmak için kullanılan basın yayın organları artık fikrinsel gazetecilikten ayrılarak kitlesel ve ticari gazeteciliğe geçiş yapmıştır (Adaklı, 2006:114).

1990’lı yıllara gelindiğinde ise bu değişim kendini iyice hissettirmiş medya sektöründe bilgi metalaşmış ve okuyucu da müşteri olarak kabul edilmeye başlanmış, medya sektörü daha çok ticari çıkar gütmeye başladığı için önemli olan haberin içeri değil daha çok dikkat çekici haberler sunarak okuyucu kitlesini büyütme olmuştur. Yani basın toplumsal sorumluluktan çok kâr edebilme anlayışına yönelmiştir (Sevimli, 2013:76).

Kapitalist düzenin Türk medyasında yansıması üzerine medya sahipleri gazeteci ya da basınla bir alakası olmayan iş adamlarının eline geçmiş ve medya patronları dönemi başlamıştır (Demir, 2007:186). Asıl alanı ticaret olan ve bu alanda hizmet veren kişilerin medya kuruluşları kurmalarıyla birlikte kendi çıkarlarını savundukları ve çıkarlarına ters düşen anlaşmazlıklarda rekabet halindeki kuruluşu eleştirebilecek veya devlet ile olan ilişkilerini dahi belirleyebilecek bir otoriteye sahip olmuşlardır. Bu medya kuruluşları için çalışan kesim ise işsizlik korkusu ile birlikte medya sahibinin düşüncesi doğrultusunda haber yapmak zorunda kalmıştır (Adaklı, 2006:206- 395).

1990'lı yıllarda medyada gelinen son duruma bakıldığında basın bağımsızlığı yitirilmiştir, çıkar odaklı hareket etmeye başlanmış, kar amacı ve pazar mantığı ile medya ticaret ve iktidar üçgeni kurulmuştur (Sevimli, 2013:78).

Bu durumda, ülkedeki medya savunduğu ideolojiyi her geçen gün yenilemekte ve kamuoyuna servis etmektedir. Horkheimer'a göre halk kendi bireysel kararları ile hareket ettiğini varsayarken aslında davranış ve düşünceleri kitle iletişim araçları ile şekillenir. Aslında kamuoyu denen olgu medyanın sunduğu olguların bir ürünüdür (Horkheimer, 1986:145). Kamuoyu (gündem) oluşturmak demek bireylere nasıl düşünceleri gerektiğinden ziyade ne hakkında düşünceleri gerektiğini empoze ederek nasıl düşüneceklerini değil, ne hakkında düşünecekleri şeklinde yönlendirmektir (Işık, 2002:78).

28 Şubat Postmodern Darbesinin gerçekleştiği 1997 yılına gelindiğinde etkisi oldukça artmış olan medya, geçmiş yıllara bakıldığında bir sorumluluk ya da bir misyon alanı olarak bakılan gazetecilik mesleği, artan teknolojik imkanlar ile kariyer mesleği alanına evrilmiştir. Artık medya ile insanların düşünceleri şekillendirilebiliyor, bir gündem yaratarak bu gündem etrafında kamuoyunun fikirleri ölçülebiliyordu. Medyanın gücünün gelişen teknoloji ile büyük kitlelere ulaşabilmesi sonucu sermayede bu alana fazlaca akıtılmaya başlanmış bu bağlamda haberlerin kamusal değerlerinde ki artış medyanın önemini de aynı oranda arttırmıştır (Arikan, 2011:27).

Büyük insan kitlelerine ulaşmayı başaran ve haber değerini artıran medyanın bu gücünü iyi ya da kötüye kullanması, medya patronlarının yakınlık kurduğu güçlere

göre şekillenmeye başlamıştır. Türkiye’de 1990’lı yıllardan sonra basının daha büyük kitlelere ulaşabilmesi siyaset alanında da siyaset-medya ilişkisini güçlendirmiştir, bu durum siyasilerin medyayı kendi taraflarında tutmaya çalışmasına neden olmuştur. Bu anlamda siyaset-medya ilişkisinin en çarpıcı örneklerinden biri 28 Şubat sürecidir.

Türk medyasında çıkan haberler incelendiğinde Refahyol hükümetinin göreve başlamasından itibaren kurulan koalisyonla karşı tepkilerin arttığı görülmüştür. Muhafazakâr ve milli görüş çizgisindeki Refah Partisi güttüğü politikadan dolayı Türkiye Cumhuriyeti rejimi için tehlikeli görülmüştür. Doğru Yol Partisi ile kurulan koalisyon hükümetinde hem hükümetin icraatlarına hem de refah partisine karşı medya muhalif bir tavır takınmıştır. Hatta o dönem devlet kanalı olan TRT bile iktidar karşıtı haber ve programlarla gündeme gelmiştir (Devecioğlu, 2019: 22).

Milliyet Gazetesinin yaptığı ankete göre o dönem en çok okunan gazete sıralamalarındaki ilk üç sıradaki gazeteler Tansu Çiller’in “Kartel Medya” olarak adlandırdığı hükümet karşıtı politika güden Milliyet, Hürriyet ve Sabah Gazeteleridir (Milliyet Gazetesi, 24 Şubat 1997). O dönem tirajı yüksek gazetelerden Hürriyet Gazetesinin patronu Aydın Doğan, Türkiye’deki en büyük gücün artık basın olduğunu çünkü askeri darbe sürecini basının yöneteceğini açıklamıştır (Özkır, 2011:97). Türkiye Cumhuriyeti’nde yapılan askeri darbelerde, on yılda bir ordu varlığını hatırlatmakta ve sonrasında ülke yönetimindeki ağırlığını sivil yönetime bıraksa da hep bir şekilde kendi varlığını hissettirmiştir. 1990’lı yıllara gelindiğinde basının gücünü de kendi arkasına alarak kendi çizgisi dışında hareket eden hükümete doğrudan darbe uygulamak yerine medya aracılığı ile hükümeti itibarsızlaştırıp kamuoyu gözünde darbe gereksinimi uyandırmakta ve yine istifaya zorlanan hükümetin bu istifa sürecini de medya aracılığı ile meşrulaştırmaktadır.

1996 yılında Sabah Gazetesi ve ATV’nin sahibi Dinç Bilgin o döneme ait asker-medya ilişkisi üzerine verdiği bir demeçte karargâha çağrılıp talimat aldıklarını ve o dönem iş adamlarının Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı’na bağışta bulunmak için sırada beklediklerini anlatmıştır (Özkır, 2011:98). Ordu medya aracılığı ile isteklerini iletmış, kamuoyunda kendi çıkarları doğrultusunda bir intiba uyandırmayı başarmış ve hükümete medya aracılığı ile baskı uygulayarak isteklerinin yapılmasını sağlamıştır.

Çoğu medya sahipleri de ticari ilişkilerini hükümetin geçici olduğu inancı doğrultusunda şekillendirip daha kalıcı gördükleri olguların yanında yer almayı mantıklı buluyorlardı (Arikan, 2011:152). Refahyol iktidarına karşı olan muhalefetin öncülüğünü hiç şüphesiz medya yapmıştır. Medya iktidarın her hareketini mercek altına almış, ülkedeki büyük medya kuruluşları ile devletin temel kurumları birlikte hükümete karşı cephe almıştır (Akpınar, 2001:133-134). Bu bölümde, söz konusu dönemdeki önemli gelişmelerin basına ne şekilde yansıdığı ele alınarak 28 Şubat sürecinde medyanın rolü tartışılmaktadır.

4.1 Refahyol Hükümetinin Kurulması ve Basın

1995 genel seçimlerinin sonucunda Refah Partisi birinci parti çıkmasına rağmen TSK'nın yapmış olduğu girişimlere bakıldığında hükümeti kurma temennisi ANAP-DYP tarafından kurulan Anayol koalisyonundan taraftı. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel TSK ile ters düşmek istememiş, Refah Partinin seçimlerde birinci parti çıkmasına rağmen hükümeti kurma görevini ANAP Başkanı Mesut Yılmaz'a vermiştir. Anavatan partisi ve Doğru Yol Partisi arasında kurulan bu koalisyon hükümetinin üç ay içerisinde düşürülmesinden sonra RefahYol Hükümeti kurulmuştur. Refah Partisinin iktidarı eline aldığından beri benimsediği İslami politika, mevcut anayasa ve rejimle uyuşmadığı gerekçesi ile birçok kesim tarafından eleştirilmiştir. Refah Partisinin uyguladığı politikaların eleştirildiği en yaygın mecra ise gazete manşetleri olmuştur. Milli görüş çizgisindeki siyasi görüşü benimseyen Refah Partisi ordu tarafından da sıcak karşılanmamıştır (Özgan, 2008:63). Bu yüzden TSK, medya aracılığı ile RefahYol Hükümetine bir çeşit soğuk savaş başlatmıştır. Topluma medya aracılığı ile irtica korkusu adapte edilmeye çalışılmıştır.

Sabah gazetesi “Çiller’in kumarı” manşetine yer vererek DYP lideri daha önce ‘masaya oturmam’ dediği Refah Partisi ile koalisyon kurma noktasına geldi yorumunda bulunmuştur. Resim 4.1’de görüldüğü üzere Hürriyet gazetesi 19 Haziran günü “Refahsız arayış” başlığı atarken 29 Haziran günü ise “Çiller teslim etti” manşeti altında Yüce Divan korkusuna kapılan Çiller, Yılmaz’ın ‘ANAP-DYP birleşmesi’ çağrısına aldırış etmeden Refah Partisi ile koalisyonu kabul ederek, Erbakan’ı iki yıl için başbakan yaptı yorumunda bulunmuştur.

Resim 4.1 Hürriyet Gazetesi, 19 Haziran 1997 Yılı Gazete Manşeti

Refah Partisine yakınlığı ile bilinen Resim 4.2'de görüldüğü üzere Yeni Şafak gazetesi “Türkiye’nin Önü Aydınlık” başlığına yer vererek tarafını ilk başta belli etmiştir.

Resim 4.2 Yeni Şafak Gazetesi, 23 Ocak 1996 Yılı Manşeti

Cumhuriyet Gazetesi “Türkiye Refaha Teslim Oldu” başlığı atarken birçok asker ve muhalif siyasetçi Refah Partisinin iktidara gelmesiyle Atatürk ilke ve inkılaplarının tehdit altında olduğunu belirtmiş ve medya organları, hükümet kurulur kurulmaz tarafını belli etmiştir (Devecioğlu, 2019: 71).

1996 yılında Refahyol hükümeti meclisten güvenoyu almayı başarmış ve bu durum basına şu şekilde yansımıştır; Hürriyet Gazetesinde Oktay Ekşi köşe yazısında “Bu Büyükleri Kutlayın” başlığı altında Refah Partisinin iktidara gelmesiyle birlikte Atatürk ilke ve inkılaplarının tehdit altında olduğunu yazmış ve bunun sorumlusunun

dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve koalisyon ortağı Çiller olduğunu aktarmıştır. Aynı gazete ertesi gün ise “Refah İktidarda” manşetinin altında “Türkiye Cumhuriyeti 74 yıllık tarihinde ilk kez genel seçimlerde %21 oy alan İslamcı çizgideki bir partinin yönetimine girdi” yorumunda bulunmuştur (Hürriyet Gazetesi, 14 Ağustos 1996).

RefahYol Hükümetinin kurulmasının ardından hükümet ortağı Doğru Yol Partisinden istifalar gelmeye başlamıştır. Adana Milletvekili Mustafa Küpeli, Çanakkale Milletvekili Hamdi Üçpınarlar, Karabük Milletvekili Şinasi Altıner, Samsun Milletvekili İrfan Demiralp, Eskişehir Milletvekili Yaşar Dedelek, Manisa Milletvekili Tevfik Diker, İstanbul Milletvekili Necdet Menziri ve Bitlis Milletvekili Edip Saftır Gaydalı Partiden istifa ettiklerini açıklamışlardır (Karalı, 2005:200).

4.2 28 Şubat Sürecini Hazırlayan Gelişmeler ve Basın

NATO üyesi olan Türkiye, 1980 öncesinde ‘komünizmi’ bir tehdit olarak görmekteydi. Yaşanan 1980 darbesi sonrası komünizmin etkisiz hale getirilmesi için din bir araç olarak kullanılmaya başlanmış ve bu doğrultuda dini eğitim veren birçok kurumun açılmasına göz yumularak dini eğitim zorunlu hale getirilmiştir. Bununla birlikte de dini hareketlerde bir yükselme meydana gelmiştir (İz, 2011:16).

Zamanla güç kazanan İslami hareketler aynı zamanda devletçi seçkinler içinde bir tehdit oluşturmaya başlamıştı. Bundan dolayı 1980 ve sonrasında yükselen İslami hareketler engellenmeye ve temizlenmeye çalışılmış, bu doğrultuda her türlü İslami girişim bir tehlike olarak görülmeye başlanmıştır. 1997’ye girerken de ülkenin mevcut durumu müdahale şartlarını sağlıyordu ve bütün bu gelişmeler sonucunda ülke 1997 Şubat’ında ‘Postmodern Darbe’ ile karşı karşıya kalmıştır (İz, 2011:17).

Necmettin Erbakan başbakanlık koltuğuna oturduğunda ilk yurtdışı ziyaretlerini Ortadoğu ülkelerine yapması basın tarafından oldukça fazla eleştirilmiştir. Erbakan, yaptığı bu gezilerle birlikte amacının, gittiği ülkelerle olan ticari ilişkileri geliştirmek olduğunu söylemiştir fakat yapılan bu geziler medyaya farklı açıdan yansımış ve günlerce gündemi meşgul etmiştir. Genelkurmay Başkanlığı tarafından Erbakan’a verilen ilk brifingde irtica ve teröre destek veren ülkeler listesinde yer alan İran İslam

Cumhuriyeti'ne yapılan gezi medya tarafından Türkiye'yi batıdan uzaklaştırma girişimi olarak adlandırılmış ve yapılan haberlerde iktidarın tercihinin batı yerine doğudan yana olduğu aktarılmıştır (Devecioğlu, 2019:119).

İran gezisinden önce 1996 yılı Ağustos ayında Hürriyet Gazetesinde çıkan “ABD: İran’a gitme!” başlıklı haberde ABD’nin bu konudaki endişesinden bahsedilerek, ABD Dışişleri Sözcüsü Warren Christopher, Türk Hükümetini İran’ın yanında yer almaması gerektiğini dile getirerek “Bu ilişkinin makul olmadığını” belirtmiştir (Hürriyet Gazetesi, 7 Ağustos 1996).

Basında Türkiye’nin yüzünü batıya döneceğine doğuya dönerek geriye gidildiği imajı yaratılmaya başlanmıştır (Akın, 2011:6). Bunun üzerine Hürriyet Gazetesi “70 yıllık imajımız güme gidiyor” manşeti atarak Başbakan Erbakan’ın Ortadoğu ülkeleri ile yakın ilişkiler kurması batılı bir ülke olan Türkiye’nin imajını zedelediğini belirtmiş, İslam ülkeleri ile sıcak ilişkiler ve ekonomik işbirlikleri geliştirmeye çalışmasının ülke imajını sarstığını manşet yapmıştır. Ayrıca dünya basınında özellikle İran’la yapılan doğalgaz anlaşması ve ticari boyutu ele aldığı görülüyor. Türk medyası imaj sorunu ile ilgilenirken Dünya basını daha gerçekçi yaklaşarak olayların ekonomik boyutunu yorumluyordu (Arslan, 2014:63). Milliyet Gazetesi ise ‘Ankara’ya yine İran uyarısı’ manşetiyle “ABD yönetiminin Ankara’nın Tahran’la enerji işbirliğine girmesinden endişe duyduğunu belirtirken, Türk devletine karşı yeni yaptırımlar söz konusu olabileceğini bildirdi.” (Milliyet Gazetesi 8 Ağustos 1996).

Bu arada Necmettin Erbakan'ın Libya Devlet Başkanı Muammer Kaddafi'yi ziyaretinde Türkiye'yi sarsan bir gelişme yaşandı. Kaddafi, söz alarak Türkiye'nin dış politikasından pek memnun olmadıklarını dile getirerek, “Ortadoğu'daki güneşin altında Kürt Milletinin de yerini alması gerektiğini” ileri sürerken Kaddafi'nin bu sözlerine karşı Erbakan'ın “Türkiye’de ırkçılık ve cinsiyet ayrımı yoktur” diyerek cevap vermesi hem medyayı hem de birçok kesimi tatmin etmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'ne büyük eleştirilerde bulunan Kaddafi'ye misafirperverliğinden dolayı teşekkür eden Erbakan'ın bu hareketi medya tarafından şiddetli bir şekilde eleştirilmesine neden olmuştur. Medyada bu konuyu günlerce tartışılmış, Sabah

Gazetesi 7 Ekim 1996'da "Utanç Gecesi" ve Milliyet Gazetesi ise "Libya Faciası" manşetlerini atmıştır (Devecioğlu, 2019:120).

Refah Partisinin 13 Ekim 1996 tarihli 5. Olağan Kongresinde Başbakan Necmettin Erbakan, ılımlı mesajlar vererek havayı yumuşatmaya çalışsa da aynı gün Radikal Gazetesi sürpriz bir manşetle çıkarak; Antalya'da toplanan Güvenlik ve İşbirliği Konferansında üst düzey bir generalin "iç ve dış destek sağlanırsa darbe olabilir" dediği haberini aktarmıştır. Refahiyol hükümeti ise ülkedeki gergin ortamdan medyayı sorumlu tutuyor ve özellikle de Hürriyet Gazetesini hedef gösteriyordu (Soncan, 2006:9).

Birçok medya organı tarafından "Genelkurmay Başkanı tarafından Cumhurbaşkanı Demirel'e muhtıra şeklinde mektup verildi" şeklinde haberler yer almış Genelkurmay başkanlığı bu tür haberleri yalanlamıştır. 7 Ekim 1996'da Yeni Yüzyıl gazetesi şu açıklamayı yapmıştır: "TSK, şimdiye kadar iç politikanın dışında kalmaya özen göstermiş olup, bundan sonra da iç politikanın dışında kalmaya devam edecektir. TSK'yı iç politikanın içine çekmeye çalışan bu haber ve yorumlar, maksatlı ve hayal ürünüdür. Kamuoyuna saygıyla duyurulur." (YeniYüzyıl Gazetesi, 7 Ekim 1996).

Aczmendi olayı 28 Şubat sürecinde medyayı meşgul eden önemli olaylardandır. Fadime Şahin ile birlikte tarikat şeyhi olduğu söylenen Müslüm Gündüz'ün polis ve medya eşliğinde bir evde basılması sonrasında tarikat tartışmaları da zirve noktasına ulaşmıştır. Basında Refah Partisinin kol kanat gerdiği tarikatların gerçek yüzlerinin ortaya çıktığını belirten yazılar yer almaya başlamıştır Emin Çölaşan, Hürriyet Gazetesinde meseleyi din istismarına da örnek olarak göstermiştir:

"Aczmendi denilen ve İslam ile ilgisi olmayan Müslüm Gündüz, İslam dinini istismar edenlerden sadece biridir. İmam nikahlı numarasına yatıp tuzağa düşürdüğü genç bir kızla yatakta basılmıştır. Aynı genç kıızı ve muhtemelen nicelerini tuzağa düşüren, onu bunu dolandırdığı medyada açıklanan Ali Kalkancı isimli bir şeyh bozuntusudur. Müslümanlık bu adamların, bu üç kağıtçıların eline kalmış! Gerçek din adamları, din alimleri ortalıktan çekilmiş, dinimiz belden aşağı ilişkilerin aleti, din tüccarlarının çıkar kapısı olmuş. Türkiye'de laikliğe, Atatürk'e sövenler işte bunlar!" (Hürriyet Gazetesi, 7 Ocak 1997)

Yeni Şafak Gazetesi yazarları ise Aczmendiler, Müslüm Gündüz ve Fadime Şahin olaylarının bir kurgudan ibaret olduğunu aktarmışlardır.. Yeni Şafak yazarları bir yandan olayların senaryodan ibaret olduğunu söylerken bir yandan da medyanın bu

konuyu ele alış biçimini eleştiriyorlardı. Bu durumun gerçek dindar insanlara zarar vereceğini belirtirken, toplumda da kutuplaşmalara neden olabileceğini yazıyorlardı. (Yeni Şafak Gazetesi, 11 Ocak 1997).

Yeni Şafak gazetesi yazarlarından Mehmet Ocaktan, olayların toplumda yaratacağı gerilim, kaos ve kutuplaşma üzerinde durarak bu olaylardan darbe nedeni üretmek isteyen kişilere dikkat çekerek:

“Müslüm Gündüz ve Fadime Şahin olayı ile başlayan tarikat tartışmaları, Türkiye’yi yeniden tehlikeli bir laik-antilaik gerilimine götürüyor. Gerçi bu toplum bugüne kadar kendisine yapay olarak dışarıdan dayatılan bütün kavgaları sağduyusuyla aşmayı başarmış ve kavgacıları hüsrana uğratmıştır. Ancak Türkiye’deki İslami gelişmeden ve demokratik açılmadan korkan sıkıdüzen yanlıları bir başka deyişle ‘askeri darbe heveslileri’ son günlerde gelişen bütün olaylardan darbe gerekçesi üretmeye özen gösteriyorlar. Kullanılabilecek bütün olayları değerlendirip kaosun altyapısını oluşturmaya çalışıyorlar” (Yeni Şafak Gazetesi, 20 Ocak 1997).

Susurlukta yaşanan kazada kırmızı bültenle aranan Abdullah Çatlı, ülkenin seçilmiş milletvekili, emniyet müdürü ve ünlü bir mankenin aynı arabada olması devlet mafya siyaset ilişkisini ortaya çıkarmıştı. Susurluk olayı, uzun zaman medya-siyaset ikilemi açısından görünür olabilecek bir başka hadiseden yalnızca biri olarak yerini almıştır (Deniz, 2017:67). Hürriyet Gazetesi’nin 4 Kasım 1996’da “Esrarengiz Kaza” manşetiyle gündeme taşıdığı Susurluk skandalı ile alakalı Mecliste bir Araştırma Komisyonu kurulmasına karar verilmiş ve Başbakanlık Teftiş Kurulu tarafından rapor hazırlanmıştır. Bu soruşturmaya daha sonra Mehmet Ağar ve Korkut Eken gibi siyaset sahnesindeki isimler karışmıştır. Fakat Susurluk kazasından sonra gelişen bu sürecin tek siyasi sonucu olarak İçişleri Bakanı Mehmet Ağar 8 Kasım 1996 yılında görevinden istifa etmiştir. Ağar’ın istifası Başbakan Erbakan tarafından kabul edilmese de ileride yaşanacak itibar kaybına neden olmuştur (Arslan, 2014:50).

Susurluk olayında yaşananlara halk da tepki göstermiş ve “Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” eylemini başlatmıştır. Bu eylemin hedefinde olayı kapatmaya çalışan Refahyol Hükümeti vardı. Yapılan eylem sonucu Refah Partili Adalet Bakanı Şevket Kazan, eylemciler için “Mum söndü oyunu oynuyorlar” açıklamasında bulunurken; Başbakan Erbakan, “Gulu gulu dansı yapıyorlar.” demiştir. Bu açıklamalardan sonra hükümete yönelik tepkiler daha da yoğunlaşmıştır (Işık, 2018:46).

Halkın bu eylemine ilişkin olarak Cumhuriyet Gazetesi yazarı Mustafa Balbay, gerçekleştirilen eylemi şu sözlerle açıklamıştır; “iktidar korktu, halka güven geldi, ANAP netleşmek zorunda olduğunu hissetti, partiler toplumun gerisinde kaldıklarını gördü.” (Cumhuriyet Gazetesi, 23 Şubat 1997). Hürriyet Gazetesi yazarı Bekir Coşkun ise “uyanık, tepkili, hakkını arayan, katılımcı, demokrat; uygar bir toplum için, aydınlık için ışıklarınızı söndürün” (Hürriyet Gazetesi, 2 Şubat 1997) şeklinde ifadeler kullanmıştır.

Hürriyet gazetesinin “Susurluk Zirvesi” manşetli haberinde “Cumhurbaşkanı’ndan ‘Susurluk olayının üzerine gidin’ emrini alan Başbakan Erbakan dün akşam İçişleri Bakanı Meral Akşener ve İstanbul Emniyet Müdürü Yazıcıoğlu’yla ile ayrı ayrı görüştü” yazılan haberde, Erbakan’ın Demirel’den talimat alarak hareket ettiği ve bu konuyla ilgili görüşmeler yaptığı, eğer cumhurbaşkanı tarafından böyle bir talimat verilmeseydi bu konuyla ilgili Başbakan Erbakan’ın herhangi bir harekette bulunmayacağı dile getirmiştir (Hürriyet Gazetesi, 5 Aralık 1996).

Cumhuriyet Gazetesi olayın üzerinin kapatılmaya çalışıldığı üzerinde durmuş, bu olayın devlete olan güveni sarstığını ve bir an önce çözüme kavuşturulmasının ülkenin geleceği açısından mühim olduğu üzerinde dururken Susurluk kazası ile ilgili olarak hükümete yakınlığı ile bilinen dönemin gazeteleri ise yazılarında bu olayın bir kaza olmaktan çok devleti yıpratmak için kurgulanmış bir olay olduğu, TBMM’de bu olayın çözüme kavuşturulacağı üzerinde durulmuştur (aktaran Devocioğlu, 2019:125).

Zaman Gazetesi ise toplum tarafından yapılan bu eylemi “Karartma Eylemi Bugün Başlıyor” başlığı ile okurlarıyla paylaşmıştır. Gazete bu eyleme destek olanları diğerleri olarak adlandırmaktadır. Gazetenin köşe yazarı İsmail Kılıçoğlu, “karartmayın sakın ha!” adlı yazısında geçmişte de benzer eylemlerin sonucunda darbenin kaçınılmazlığının ortaya konduğu üzerinde dururken, “... her gün saat 21.00’de ışıklarınızı mutlaka açık tutun. Bu zihniyetin bir dakikalık karanlığı, ebedi zulmete dönüşebilir.” ifadeleriyle yazısını sonlandırmıştır (Zaman Gazetesi, 3 Şubat 1997).

30 Ağustos 1996 yılı Zafer Bayramı törenini Başbakan Erbakan'ın eşi Nermin Erbakan'ın başörtüsü ile korumalarının sakallı bir şekilde katılması muhalif medyada laikliğe karşı yapılan misilleme olarak vurgulanırken, muhafazakâr medyada ise yaşanan bu olayı Refah Partisinin askeriye ile hesaplaşması olarak yorumlamıştır (Soncan, 2006:5-6).

30 Ağustos'ta Sabah gazetesi Gülhane'deki töreni ve Resepsiyondaki Türban krizini şu başlıklarla gündeme taşıdı: "GATA diploma törenine Erbakan'ın iki koruması sakallı diye alınmadı. Okul komutanı Fahrettin Alparslan çağdaş uygarlık düzeyine yükselmenin tek yolu laik düzen içinde cumhuriyet ilke ve inkılapları doğrultusunda durmadan yılmadan çalışmaktır." derken, 30 Ağustos 1996 yılı Sabah Gazetesinde çıkan manşet ve hemen altında "Erbakan'a İlk Kıyafet Uyarısı" haberine yer verilmişti. RefahYol Hükümeti ilk olarak kıyafet, başörtüsü polemiği ve laiklik karşıtı görüşlerini gazete manşetlerine taşıyarak yıpratılmaya başlanmıştır. Haberlerin içeriğine bakıldığında Erbakan'ın korumalarının sakallı olması nedeni ile Askeri Tıp Akademisine alınmadığı yönünde idi. O dönem hükümete muhalif medya laiklik ve irtica üzerine haberler servis ederken, hükümet yanlısı az da olsa bazı medya grupları da vardı ve onlar da iyiye giden ekonomiyi öven haberler yapmakta idiler. (Sabah Gazetesi, 30 Ağustos 1996).

Zafer bayramı resepsiyonuna Refah Partili bakanların türbanlı eşlerinin katılıp katılamayacağı tartışılırken, Necmettin Erbakan'ın eşi Nermin Erbakan'ın törene türbanlı katılacağı iddiasını iktidar yanlısı medya kuruluşları 1950 yılında çıkarılan 'askeri resepsiyonlara türbanlı ve sakallılar alınamaz' kanununu çiğnemesi ve bu konuyu Refah Partisi ile ordunun hesaplaşması olarak yorumlamıştır.

Sabah gazetesi bu olayı "Gergin gece" ve "Laiklik konusu kötüye gidiyor" manşeti atarak askeriye tarafından verilen davete Erbakan'ın sakallı korumalarının alınmadığını, ordunun şeriat söylemlerinden rahatsızlık duymaya başladığını aktarırken üst düzey bir komutanın yaptığı konuşmayı "Böyle giderse 2010 yılları daha kötü olacak, belki de ben göremem ama hepimiz yaşayacağız. 1950 Türkiye'si ile şimdiki Türkiye aynı mı? Laiklik konusunda her şey daha kötüye gidiyor. Yeni İmam

Hatırların açılması durdurulmalı. Aslında durdurulması yetmez kapatılmalı. İmam Hatırların açılmasını durdurmeyen hükümet olur mu?” (Sabah Gazetesi, 1 Eylül1996).

Sabah Gazetesi 21 Eylül tarihinde hükümete karşı darbe kelimesini ilk kez kullanmış, yönünü batıdan doğuya çeviren RefahYol Hükümetini Mesut Yılmaz’ın “darbesiz indirme” çözümünü manşetlerine taşımıştır. Bir bakıma o dönem Mesut Yılmaz, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde laikliğin koruyuculuğunu üstlenmiştir. Necmettin Erbakan’ın konuşmalarında sürekli Atatürk’e yer vermesi de Milliyet Gazetesinde ikiyüzlülük olarak haber niteliği taşımıştır (Milliyet Gazetesi, 14 Ekim1996).

Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) ve Anayasa Mahkemesi (AYM) başkanlarının hükümet politikası için şeriatçı ve Arap milliyetçileri ithamları da laiklik uyarısı olarak o dönem manşetlere taşınmıştır. AYM Başkanı Yekta Güngör Özden’in “Şeriatçı laik olamaz, Arap milliyetçiliği yapanların Atatürkçü geçinmelerine gülüp geçilir. Türbanı üniversitede yaygınlaştırma çabası hukuk dışıdır.” İfadesi dikkat çekmiştir (Milliyet Gazetesi, 17 Ekim 1996).

10 Kasım 1996’da Refah Partili Kayseri Belediye Başkanı Şükrü Karatepe, Atatürk’ü anma töreninde yaptığı konuşmada kullandığı ifadeler ülkede büyük bir yankıya yol açtı ve refah partilerin laiklik karşıtlığı basına yansıma başladı:

“Bu sabah, ben de, resmi görevim, sıfatım nedeniyle bir törene katıldım. Süslü püslü görünüşüne bakıp da laik olduğumu sakın sanmayın. İnancımıza saygı duyulmadığı, sövüldüğü bir dönemde içim kan ağlayarak, bugün ki törenlere katıldım. İçinizdeki kini eksik etmeyin. Müslümanlar, içlerindeki hırsı, kini, nefreti eksik etmesin” Bu sözlerle gelen tepkilere karşı Karatepe, her ne kadar sözlerinin yanlış anlaşıldığını açıklamaya çalışsa da pek çok kişiyi ikna etmeyi başaramamıştır (Soncan, 2006:11)

Zaman Gazetesi köşe yazarı Fehmi Kuru ise Karatepe’nin yaptığı açıklamalarla ilgili şunları kaleme almıştır:

“Önce akşam haberlerinde çarımha gerildi Refahlı başkan, ertesi günde gazetelerde derisi yüzüldü. Her aklı başında insanın korkusu, ‘çağdaş kabus’ medya linç bu 10 Kasım’da Şükrü Karatepe’nin kapısını çalmıştı. Belediye başkanının, bir çok anlama gelebilecek, tevile gayet müsait sözlerini, bir an için medya araçlarının anlamamızı istediği biçimde algılasak bile, herkesin fikri kendine değil midir? Toplum, linç ayinlerini geride bırakmayacak mı?” (Zaman Gazetesi, 12 Kasım 1996).

Bu olay hükümete karşı ilk gövde gösterisine sebebiyet vermiş Atatürk'ün ölümünün 58. yıl dönümünde Atatürkçü Düşünce Derneği, KESK ve DİSK gibi sivil toplum kuruluşlarının liderlik etmesiyle birlikte çok sayıda kişi hükümeti protesto etmek için Anıtkabir'e yürümüştür. Bu yürüyüşün ardından Başbakan Erbakan, yapılan bu protestoları provokasyon olarak nitelendirerek sorumlular hakkında soruşturma açılacağı mesajını vermiş ve ortam giderek şiddetlenmiştir. Tansiyon giderek yükselmiştir (Devecioğlu,2019:61).

1997 yılına gelindiğinde eleştirilerin yönü RefahYol Hükümetinden Refah Partisine doğru çevrilmiştir. Erbakan'ın Kayseri ziyareti sırasında Refah Partililer tarafından tek tip kıyafet ile karşılanması Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş'ı rahatsız etmiş ve Yargıtay'ın partileri kapatma davası açma yetkisi olduğunu hatırlatmıştır (Soncan, 2006:41-42).

İlerleyen süreçte Genelkurmay Başkanlığı milletvekillerinin bazı açıklamalarından dolayı haklarında suç duyurusunda bulunmaya başlamıştır. Cumhuriyet Gazetesinin haberine göre 1995 seçimlerinden sonra çoğunluğu Refah Partili milletvekili ve siyasetçi olmak üzere 1996 yılında 74, 1997 yılında 148, 1998 yılında ise bu rakam 64 olarak toplam 286 siyasetçi hakkında suç duyurusunda bulunmuş ve bunlardan 146'sı hakkında dava açılmıştır (Hongur, 2006).

Refahyol Hükümeti hakkında çıkan irtica ve laiklik karşıtı haberlere tepki olarak meclis, gündemine basın yasasını getirmiştir. Bu yasa içinde basın kuruluşlarına bazı ağır yaptırımlar söz konusu olmuştur. RefahYol Hükümetinin basın yasası çıkarma girişimleri basında kötü bir şekilde karşılanmıştır. Milletvekillerinin meclise sunduğu önergede şu görüşler yer alıyordu:

"Gerek görsel, gerek yazılı bir kısım basında çıkan haberlerin soruşturulmaksızın ve doğruluğuna emin olunmaksızın, gerçeğe aykırı olarak veya muhtevası tahrif ettirilmiş biçimde yayınlanmakta olduğu ve bundan dolayı halkın tahrik edilip ve galeyana getirilmektedir.. Bazen bu gerçek dışı haber, havadis ve yazıların devletimizin siyasi veya mali itibarının sarsılmasına neden olduğu da bilinmektedir. Hele kamu çıkarları söz konusu olmadan, kişilerin özel hayatına girilmesi ve kişileri küçük düşüren, aşağılayan yayın yapılmasının, telafisi gayri kabil zararlar meydana getirdiği ve bu şekildeki yayınlar nedeniyle intihar vakalarının da olageldiği günlük yaşantımızda müşahade olunmaktadır." denilerek basın yasasına olan gereksinim açıklanıyordu. (Soncan, 2006:11-12)

Medya, Refahyol Hükümetinin basın yasağına yönelik getirdiği düzenlemeyi, “Cumhuriyet tarihinin en ağır para ve hapis cezalarını” içeren yasa taslağı olarak haberlere taşıyarak protesto kampanyaları başlatmıştır. Muhalefet partisi CHP de, bu kampanyalara destek vererek “haberime dokunma” adlı bir kampanya başlatmıştır. DYP lideri Çiller bu duruma tepki göstererek I. Anadolu Basın Kurultayında yaptığı konuşmada, “bunlar artık birer bağımsız siyasi parti haline gelmişlerdir. Siyaseti yönlendirmek değil, siyaseti etkilemek değil, siyasi parti gibi hareket ediyorlar. Biz Adnan Menderes’i astık, seni de asarız’ demeye getiriyorlar” şeklinde açıklamada bulunmuştur (İşler, 2014:103).

Meclise verilen bu önerge, muhalefet tarafından ülkede onca sorun varken hükümet basın ile uğraşılıyor denilerek sert bir dille eleştirilmesine neden olmuştur. Muhalefet lideri Bülent Ecevit ise bu olay karşısında iktidar kendi kuyusunu kazıyor diyerek tepkisini gösterecektir. Nihayetinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından da destek görmeyip eleştirilen bu yasa mecliste de yeterince desteği sağlayamamış ve rafa kaldırılmıştır (Yüksel, 2004:48).

11 Ocak 1997 yılında Başbakanlık konutunda verilen yemek davetlilerinin arasında çok sayıda din adamının ve kanaat önderinin bulunması tepkiye yol açmıştır. İftar yemeğine çağrılan kişilerin, cüppeli sarıklı ve sakallı kişilerden oluşması günlerce gündemi meşgul etmiştir. Düzenlenen bu yemek basında, daha çok tarikat toplantısı şeklinde aktararak ‘irtica kalkışması’ olarak değerlendirilmiştir. Hürriyet Gazetesi yazarı Sedat Ergin, bu olayın “bardağı taşıran son damla” olduğunu ifade etmiştir (aktaran Yüksel, 2004:56)

Diğer Hürriyet gazetesi yazarları da Başbakanlık Konutunda verilen iftar yemeğini sert bir dille eleştirmişlerdir. Bekir Coşkun köşe yazısında konuyla ilgili şu ifadelere yer vermiştir:

“Aşağıda tarikatlar, sarıklar, takkeler, tekkeler, dergahlar, sahte peygamberler, din adına yapılan sömürü, aldatılanların gözyaşları tartışılırken, bir başbakan sarıklı cüppeli tarikat şeyhlerini devletin temsil edildiği konuta çağırıp ağırlarsa ne yaparsınız? Erbakan böylece tarikatlara iade-i itibarlarını vermenin ötesinde onların gücünü, vazgeçilmezliğini, iktidarlarını resmen açıklayıverdi. Tarikat şeyhlerinin Başbakanlık’ta ne işleri var? şeklindeki sorular dandik sorulardır. Sarık ve cüppeleriyle oraya oturup engin düşünce ve istemlerini sıralamışlardır. Orası onların.. Gelip bizzat bakmışlardır, vaziyet nasıl? Refahlı bakanların tümü tarikat mensubu, Başbakan keza hem gücünü hem yönünü

tarikatlardan alıyor. O bir mürit Başbakan” açıklamasında bulunurken refah partinin gücünü tarikatlardan almış olduğu yorumlarına yer vermiştir (Hürriyet Gazetesi, 13 Ocak 1997).

Başbakanlık konutunda tarikat liderlerine verilen yemek programı medyada büyük yankı uyandırınca Yeni Şafak Gazetesi köşe yazarlarından Ahmet Taşgetiren “Başbakanlıkta cemaat temsilcilerine iftar vermek, ordudan ihraçların üzerine bir bardak soğuk su içmek değilse, ‘Biz iktidar olursak böyle olur’ tarzında bir teselli mükafatından ibaret...” (Yeni Şafak Gazetesi, 13 Ocak 1997) demekle yetinmiştir.

Taksime Cami konusu da o dönem medyada en çok tartışılan konular arasına girmiştir. Muhalif gazeteler Taksime Cami Projesinin dini siyasallaştırmaktan başka bir amacının olmadığını yazmış, Doğru Yol Partili Milli Savunma Bakanı Turhan Tayan Taksim’e yapılması planlanan cami projesi için “Refah Partisinin yaptığı siyasi bir şov, bu konuyu tartışmak bile yersiz.” sözlerini kullanmış iktidar ortağı Refah Partisini bu sözlerle eleştirmiştir. Tayan’ın Refah Partisini ağır bir şekilde eleştirmesi RefahYol Koalisyonunun sallantıda olduğu söylemlerinin yayılmasına neden olmuştur (Özer, 2011:61-62).

Bu konuda muhalif Hürriyet gazetesi ve iktidarın yanında bir tutum sergileyen Yeni Şafak gazetesi birbirine zıt tavırlar takınmışlardır. Hürriyet gazetesi Taksim’e cami yapılmasına ‘şehrin tarihi dokusunun bozulmaması’ ve ‘caminin siyasi tartışmalara konu edilmemesi’ gibi sebeplerle karşı çıktığını aktarmış ve Bekir Coşkun köşe yazısına Taksim’e cami yapımını şu sözlerle taşımıştır:

“Refah, ‘Taksim’e cami temeli ile İstanbul’un yeniden fethi’ diyerek, buna karşı çıkan kesimi zımni olarak isimlendiriyor: Bizans tarafı... Oysa camiler barış-sevgi yeridir... Düşmanların bile diz dize oturup aynı secdeyi, aynı duaları paylaştıkları yer ... Bunların elinde cami bile siyasi kavgaya malzeme oluveriyor...” (Hürriyet Gazetesi, 29 Ocak 1997)

Yeni Şafak gazetesi ise ‘bu topraklardaki Türk ve İslam hâkimiyetini simgelemesi’ yönünden Taksim’e cami yapımını desteklemiş, eleştiride bulunanlar ve siyasi tartışma çıkaranlar içinde referanduma gidilmesi yönünde öneride bulunmuştur. Yeni Şafak gazetesi köşe yazarı Hüseyin Hatemi Taksim’e cami projesinin, bu topraklardaki Türk hâkimiyetini simgeleyeceğini söyleyip Taksim’e cami yapılmasının doğru bir proje olduğunu şu sözlerle okuyucusuna aktarmaktadır:

“Taksim camiini isteyenler ‘vatandaş Cuma namazını kılsın’ demek yerine açıkça şunu söyleyebilmeliler: İstanbul’da üç bin kadar Ortodoks olduğu halde Aya Triyada’nın kaldırılması veya müze yapılmasını istemeye cesaret eden bir laiklik yığidi çıkabilir mi? O halde ‘Taksim’de yeni camie gerek yok’ söz hangi gerekçeyle söyleniyor? Bu topraklar üzerinde Türk hakimiyetini göstermek için camiden daha güçlü hangi simge var ki türbana yaptığınız gibi ‘kapıcıların namaz kılma gereksinimini kabul ediyoruz, fakat simgesel anlamı olan camiye karşıyız’ diyebiliyorsunuz. Bu yüzden Taksim camii bir simgedir ve simge olduğu içinde gereklidir (Yeni Şafak Gazetesi, 6 Şubat 1997).

Aynı tarihte Sabah Gazetesi Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in Refah Partisinin iktidar ortağı Doğru Yol Partisine, Taksim’e cami yapılması ve türban konularından dolayı uyarılar gönderdiğini yazmıştır. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel o günü “Türkiye bugünden geriye gidemez.” diye özetlemiştir (Hongur, 2006:81). Başbakan Erbakan ise Taksim’e Camii projesine karşı çıkanların %3’lük bir kesimden ibaret olduğunu bundan dolayı bu konuya pek müdahil olmamaları gerektiğini söyleyerek eleştirisini dile getirmiştir (Akın, 2011:11).

İktidar yanlısı gazeteler cami yapımına karşı çıkanları dine yapılan bir saygısızlık olarak haber başlıklarına taşırken, Türkiye’nin birçok meselesi varken asıl meselenin cami yapımı ya da türban olmadığını bu işin siyasi olarak abartıldığını aktararak o dönem Taksim’e caminin gerekli olduğu, insanların Cuma namazını kılacak büyüklükte bir cami olmadığı için halkın sokaklarda namaz kıldığını aktarmaktaydılar. Dönemin DSP İstanbul il başkanı Mehmet Yüceer ise bir konuşmasında “Tünelden Taksim Meydanına kadar on altı adet kilise varken sadece dört adet cami vardır. Bu yüzden yapılması gerekir.” sözleri ile Refah Partisini desteklemiştir (İşler, 2014:63-64). Muhalif gazeteler cami projesini Refah Partisinin dini siyasallaştırmak için attıkları bir adım olarak değerlendirirken, hükümetin yanında olan medya ise bu projeye karşı çıkanları dine yapılan bir saygısızlık olarak yorumlamıştır.

28 Şubat’ın pimini çeken olay hiç şüphesiz Ankara’da düzenlenen Kudüs Gecesi olmuştur. 28 Şubat Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Kudüs Gecesi etkinliği de yer almış, Refah Partisinin kapatılma sürecinde bu gecede yaşananlar da Partinin kapatılma nedenleri arasına girmiştir (Arslan, 2004:57).

Ankara Sincan Belediye Başkanı tarafından İsrail’in Kudüs’ü işgalini protesto etmek amacıyla düzenlenen geceye konuk olarak davet edilen İran Büyükelçisinin şeriat yönetimini öven sözleri gündemde deprem etkisi yaratmıştır. Cumhuriyet Gazetesi 2

Şubat 1997 yılında “Türkiye İran olmayacak” başlığı atılarak Refah Partili Belediye Başkanından çok RefahYol Hükümeti eleştirilmiştir (Özdemir Çolak, 2017:147).

1989 yılı Sosyaldemokrat Halkçı Partisinden eski Sincan Belediye Başkanı Aziz Gürsoy, düzenlenen Kudüs Gecesi için katıldığı bir programda şu sözleri dile getirmiştir: “Sincan’da kendisinin de bizzat söylediği gibi, bir Humeyni rejimi ve provası, modeli denemesi yapılmıştır. Belki Refah Partisinin daha denetleyemediği, icazet vermediği ekstrem unsurların at oynattığı bir alan haline getirilmiştir ve bunun tek sorumlusu da kendisidir.” (Cevizoğlu, 2001:68).

2 Şubat’ta gazetelerde; Sabah Gazetesi “Bu ne rezalet”, Cumhuriyet Gazetesi “Türkiye İran olmayacak” gibi manşetlere yer verilmiştir. Bu gazeteler düzenlenen Kudüs Gecesinde terör örgütlerine destek verildiği ve İran’ın da böyle kaybedildiğini yazılarına eklemişlerdir. Cumhuriyet Gazetesi ise 1960 darbesine değinerek Demokrat Partinin de uyarıları dikkate almadığını hatırlatmış “Gidişat” başlığı altında haberine yer vermiş, bu geceyi düzenleyenlere emniyet tarafından inceleme başlatıldığını aktarmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 2 Şubat1997). TSK’nin Kudüs gecesine yönelik tepkisini gazete sayfasına taşıyan Hürriyet, RP’li Sincan Belediyesinin düzenlediği ve şeriat çağrılarının yükseldiği Kudüs Gecesi, “Türk Silahlı Kuvvetleri’nde infial yarattı” yorumunda bulunmuştur (Hürriyet Gazetesi, 5 Şubat 1997).

Dönemin Refah Partili Çalışma Bakanı Necati Çelik ise “Düzgün bir parti yönetimi anlayışı olmuş olsaydı Sincan Belediye Başkanı bu şekilde bir etkinlik yapmayı düşünemezdi, düşünecek olsa da partiden izin alırdı. Sorulma gereksinimi hissetmediğine göre parti yönetimi adı vardır ancak gerçekte parti yönetimi yoktur. Böyle bir geceden sonra oluşan tansiyonu yüksek ortamda yapılması gereken ise başkanın çağrılıp uyarılması ve hatta partiden ihraç edilmesidir. Oluşan gergin ortamı düzeltmek adına mutlak suretle bir şey yapılmalıdır. Ancak gerekenler yapılmadığı gibi bir de bunlara sahip çıkılmıştır” şeklinde bir yorum yapmıştır (Çelik, 2004:79).

Refah Partisinin ilk başta eleştirilere çok fazla kulak asmadığı görülebilir fakat daha sonra basında bu iş ciddi boyutlara taşınmış hükümet oldukça sert bir dille eleştirilmeye başlanınca Başbakan Erbakan’ın talimatı ile Sincan Belediye Başkanı

Devlet Güvenlik Mahkemesine sevk edilmiş ve tutuklanmıştır (Akın, 2011:28). Basının siyaset üzerinde ne derece güçlü etki ettiği buradan anlaşılırken, yapılan haberlerin kamuoyunda oluşturduğu baskı nedeniyle bir belediye başkanının laiklik karşıtı sözlerinden dolayı halkı kin ve düşmanlığa sevk etmesi nedeniyle tutuklanmasına neden olmuştur.

4.3 28 Şubat Sürecinin Sonuçları ve Basın

5 Şubata gelindiğinde Türk siyasi tarihine dönemin Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Çevik Bir'in "Ordu balans ayarı verdi." sözünün geçeceği olay gerçekleşmiştir. Sincan'da yaşanan olaya karşı askeriye'nin tankları Sincan sokaklarında gezdirmesi gündem olacaktır. Dönemin Sabah Gazetesi bu olayı "Tanklar Sincan'da" başlığı ile duyurarak meşru seçilmiş bir hükümete karşı ordunun yanında yer almıştır. Habere göre şeriat yanlılarının gövde gösterisiyle gündeme gelen Sincan'da yirmi tank geçit yapmıştır. Yine aynı habere göre bazı generaller hükümete karşı kendilerini tutamayacak kadar öfkeli (Özer, 2011:67). Resim 4.3'de görüldüğü üzere Hürriyet Gazetesi manşete "Tank sesleri" diye başlık atıp yaklaşık 15 kadar tankın Sincan'dan Yenikent tatbikat alanına gittiğini aktararak, tankları selamlayan çocuk resimlerine yer vermiştir. Dolayısıyla söz konusu gazetenin bu durumu bayram havasında aktardığı şeklinde yorumlar yapılmıştır. Bu olaylardan sonra 28 Şubat yaklaşırken sık sık ordunun hükümetten memnuniyetsizliği gazete manşetlerini süslemeye devam etmiştir (Ertem, 2018:314).

Resim 4.3 Hürriyet Gazetesi, 5 Şubat 1997 Yılı Manşeti

Resim 4.4’de görüldüğü üzere Hükümete yakınlığı ile bilinen gazetelerden Yeni Şafak ise “Hiç boşuna uğraşmayın” başlığı altında yayınladığı haberde ülkedeki durumun artık Refah Partisi karşıtlığına dönüştüğünü, hükümetin Sincan’da yaşanan olayları kınamasına rağmen yine de tanklar seçilmiş siyasi otoriteye karşı Sincan’a girmiş ve endişeye yol açmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin darbe yapmak için elinde yeterince gerekçe olmadığını bu yüzden muhalif partilerden destek sağlayarak milli mutabakat hükümeti kurmayı amaçladığını, ayrıca dış basında da Türkiye’de yaşanan bu siyasi olayların ülkemizin imajını zedelendiğini aktarmaktadır (Yeni Şafak Gazetesi, 6 Şubat 1997)

Resim 4.4 Yeni Şafak Gazetesi, 6 Şubat 1997 Yılı Manşeti

Yeni Yüzyıl gazetesi köşe yazarı Ali Bayramoğlu ise Sincan’da yürüyen tanklar için şu cümleleri kaleme almıştır:

“Türkiye demokratik bir ülke olsaydı; Sincan’la ilgili olarak, gazetelerin birinci sayfalarında, ‘Belediye başkanı hakkında soruşturma açan kamu otoritesi, şehrin içine tankları süren birlik komutanı hakkında da soruşturma açmalıdır.’ ibaresi yer alırdı. Aslında buna da gerek kalmazdı, çünkü demokratik bir ülkede, kamu otoritesi zaten böyle yapardı. Türkiye, demokratik zihniyetin bir nebze olsun yeşerdiği bir ülke olsaydı; yazarları, çizerleri, aydınları, kanaat önderleri, siyasetçileri, yasama ile yürütmenin tasarrufunda bulunan ve yargının denetimi altında olan cami, türban, kurban derisi gibi tasarruflara değil, bu organların tümüne meydan okuyan tankların varlığına itiraz ederdi.” (Yeni Yüzyıl Gazetesi, 5 Şubat 1997)

Zaman Gazetesi ise Başbakan Erbakan’ın “Asker bizden memnun” sözlerini manşete taşıyarak, “Başbakan Erbakan; Cumhurbaşkanı Demirel ve ordunun, hükümetin yaptığı atılım ve değişimlerinden memnun olduğunu söyleyerek, “Demokrasi var.

Devlet-millet kaynaşması var. Problem yok.” sözlerinin kaleme almıştır (Zaman Gazetesi, 3 Şubat 1997).

Başbakan yardımcısı Tansu Çiller’in adlandırmasıyla hükümet yanlısı haber yapan Anadolu Medyası basında çıkan hükümet aleyhine haberlerin artık haddi aştığını, eleştiriler hükümetin yanlış politikaları değil direk Refah Partisi hedef gösterilip yapıldığını aktarmakta idi. Hükümet aleyhine yayın yapan basın kuruluşlarında darbe için zemin hazırlandığı konuşulmaya başlanmış, bütün basın mensupları da siyasilerde bundan haberdar hatta muhalif kişiler ülke darbe serüvenine tekrar gidiyor diye sevinmekte idiler. Artık devlet kanalı olan TRT bile hükümet aleyhine yayınlar yapmaya başlamıştı (Devecioğlu, 2019:22).

Refah-Yol Hükümetinin ortağı Tansu Çiller ise konu hakkında “Sincan’da tankların yürütülmesini yok sayamaz ve küçümseyemeyiz” ifadelerini kullanırken Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in de Necmettin Erbakan’a gönderdiği uyarı mektubunda; mevcut kanunların eksiksiz uygulanarak laik düzenin korunması ve devlet kurum ve kuruluşlarına kökten dinci akımların girmesine engel olunması gerektiği gibi uyarılar yer almaktaydı (Deniz, 2017:76). Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Çevik Bir Sincan’da tankların yürütülmesinin ardından Amerika’ya giderek Türk-Amerikan Dostluk Konsey Toplantısındaki konuşmasında şu sözleri dile getirmiştir: “Sincan’da demokrasiye balans ayarı yaptık. Laiklik ve Atatürk ilkeleri alanında taviz vermemiz söz konusu değildir” (Tayyar, 2012:49).

Tarihi 28 Şubat Milli Güvenlik Kurulu toplantısından önce Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya, “İrtica PKK’dan daha büyük bir tehlikedir.” diyerek askerin düşüncesini açıkça ortaya koymuş, Sincan’da tankların yürütülmesinden sonra TSK ve hükümet arasındaki gerilim giderek artmıştır. TSK, Refahyol hükümetinin kurulmasından itibaren tepkisini belli etmiş, üst düzey komutanlar tepkilerini medyada bazen açıkça dile getirirken bazen de perde arkasından beyanatlar vermişlerdir (Devecioğlu, 2019:137)

Askeriyenin 28 Şubat döneminde irtica tehdidine karşı gösterdiği ideolojik reflekslere göre dış bağlantılarla ilişkileri belirsizdir fakat ordunun ülke çapındaki verdiği

brifinglerle bilim çevreleri, yargı, sivil toplum kuruluşları ve basın gibi kuruluşları organize ettiği bir gerçektir. Organize edilen bu güçler içerisinde basın farklı bir boyuttadır çünkü basın gündem oluşturma, kamuoyunu belirleyebilme, hükümete ve halka dönük yapısıyla diğerlerinden ayrılmaktadır. 28 Şubat sürecinde basın, kamu adına ortak bir düşünce ya da kamuoyu düşüncelerini yansıtmak yerine suni bir gündem oluşturarak daha çok siyasal hükümet aleyhine bir yol izlemeyi tercih etmiştir (Temel, Çelebi, 2016:219).

Zaten o dönem askeriye etkin bir şekilde medyayı kullanmış kendi isteği doğrultusunda gündem yaratmıştır. Askeri darbe olmamış fakat oluşturulan bazı suni gündemler ile kamuoyuna ülkede ki kötü gidişat empoze edilmeye çalışılmış ve bu o dönemki medya tarafından ciddi bir şekilde de başarılmıştır. Öyle ki yaşanan Postmodern darbe sürecini halkın birçoğunun sevinçle karşılaması medyanın bu konudaki başarısını gözler önüne sermektedir.

Erbakan Hükümetinde Sağlık Bakanı olarak görev yapan koalisyon ortağı Doğru Yol Partili Yıldırım Aktuna bu proje için verdiği bir röportajda “Türban ve Taksime Cami Projeleri laik ilkelere uygun değildir, son dönemde din adına hoş olmayan şeyler yapılıyor, benim gibi düşünen milletvekili çok gerekirse koalisyonu gözden geçiririz” sözleri RP ve DYP koalisyonunun laiklik konusunda anlaşılmadıklarını ve bu koalisyonunun yakın zamanda bozulabileceği sinyalini veriyordu (Özer, 2011:136).

‘İrtica’ gündemi ile toplanacak olan MGK toplantısı günler öncesinden medyada haberlere konu olmaya başlamıştı. Sabah gazetesinde “En Kritik MGK” başlığıyla sunulan haberde 28 Şubat MGK’sının ‘kritik’ olacağı günler öncesinden kamuoyuna duyurulurken, köşe yazarı Fatih Çekirge: “En kritik MGK 28 Şubat’tadır. Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Genelkurmay Başkanı Karadayı, son dönemde Atatürk ilke ve inkılâplarıyla, laikliğe karşı girişilen ‘sistemli’ hareketler üzerinde duracak ve gelişmeden duyulan rahatsızlığı dile getirecek” şeklinde ifadeler kullanmıştır (Sabah Gazetesi, 18 Şubat 1997). 26 Şubatta Sabah gazetesi “Herkes çok gergin” manşeti atarak “Cumhurbaşkanından Başbakan Çiller’den muhalefet partilerinin liderlerine kadar Ankara’da herkes barut fıçısı” yazarak haberde MGK toplantısından iki gün

önce siyaset arenasının ne kadar gergin olduğu vurgulanmış ve kamuoyuna aktarılmıştır (Sabah Gazetesi, 26 Şubat 1997).

Resim 4.5’de görüldüğü üzere mevcut hükümeti iyice sıkıştıran medya Cumhuriyet Gazetesinin 8 Şubat’ta attığı “Ordudan dört uyarı” manşeti ile ordunun hükümeti dört temel konuda uyardığını yazmış, buna göre hükümet meşru zemininin dışına çıkmış, Sincan’da ülkenin değerleri yok sayılmış, insanlar kurumlardan soğutulmuş ve bu gidişe dur diyecek müesseseler görevini yerine getirmek zorunda kalmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 8 Şubat 1997).

Resim 4.5 Cumhuriyet Gazetesi, 8 Şubat 1997 Yılı Manşeti

Hürriyet Gazetesi “Tıpatıp Aynısı” manşeti atarak mevcut hükümeti terör örgütü olarak nitelendirilen Hamas’a benzetmiştir (Hürriyet Gazetesi, 13 Şubat 1997). Atılan gazete manşetlerinde görüldüğü üzere basının dili gittikçe sertleşmektedir. Bu durum basının arkasında ordunun gücünü ya da başka güçlerin bulunduğu anlamına gelebilir. Her ne başlık atılırsa atılsın iktidar ortağı Refah Partisi tarafından herhangi bir şekilde bu basın organlarına herhangi bir yaptırım uygulanamayacağının bilincinde hükümet aleyhi her başlığı o dönem gazete manşetlerine taşımışlardır.

MGK kararları yayınlanmadan önce Milliyet Gazetesi Cumhurbaşkanı Demirel’in “Ülkede rejim sıkıntısı var, kimse irtica getiremez. Bu Türk Anayasasına aykırıdır.” sözlerine yer vermiş Cumhurbaşkanı’nın da bu süreçten rahatsızlık duyduğu aktarılmaya çalışılmış, hem Cumhurbaşkanı hem ordu aslında aynı tarafta yer alarak

aslında Refah Partisi yalnız bırakılmıştır (Milliyet Gazetesi, 18 Şubat 1997). Yaşanan bütün bu olaylar ülke gündemini derinden sarsmış olmakla beraber Genelkurmay Başkanlığı'ndan sivil hükümete uyarı çağrıları gelmeye başlamış ve ordu ülkenin içinde bulunduğu durumdan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.

26 Şubat'ta MGK toplanmadan iki gün önce Hürriyet Gazetesi "Gözler cumada" manşeti atarak laiklik ile ilgi sakıncalı görülen gidişatın askeriye tarafından durdurulacağı ve dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in ve hükümet ortağı Tansu Çiller'inde Başbakan Erbakan'ı bu konuda uyardığını aktarmıştır (Hürriyet Gazetesi, 26 Şubat 1997) Diğer gazeteler ise Demirel'in "böyle gitmez" sözü ile toplantıda olacaklar hakkında bilgi verirken, hükümeti yasalara karşı dinci siyasette ısrar etmesi ile suçlamış, yargıya da görevini yapması için mesaj yollamıştır (Özer, 2011:185-186).

Hürriyet gazetesi köşe yazarı Oktay Ekşi, "Erbakan yerini belli etsin!" başlıklı makalesinde yaşanan olayların tehlikeli boyutlara ulaştığını yazarken; aynı gazeteden Fatih Altaylı; "Erbakan, MGK toplantısında askerlere rest çekmeye hazırlanıyormuş." ifadesini kullanmıştır (Hürriyet Gazetesi, 26 Şubat 1997). Bir bakıma basın, kamuoyunu MGK'dan çıkararak olumsuz bir habere alıştırılıyor ve hatta ordunun irtica konusuna el atması gerekliliğini savunuyordu. Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'inde ordu ile birlikte hareket ettiği basına yansıtılıyor RefahYol Hükümetinin bu konuda artık yalnız kaldığı gösteriliyordu.

28 Şubat döneminin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Başbakanlığa gönderdiği uyarı mektubu da basında yer almıştır. Demirel'in mektubu Türkiye Cumhuriyeti demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir sözleri ile başlıyor ve özellikle laik düzeni korumak için devrim kanunlarının uygulanması yönündeki uyarılara dikkat çekiyordu (Deniz, 2017:75-76).

İktidar koltuğunda bir yılı bile geçiremeyen Refah Partisi yönetimde kaldığı süre boyunca iki önemli karar sonrası bir sarsılma yaşamıştır. Bunlardan ilki hükümetin düşürülmesinde katalizör görevi gören 28 Şubat tarihli MGK toplantısı sonucu çıkan 28 Şubat Kararları iken ikincisi ise Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş'ın

Refah Partisine Anayasanın laiklik ilkesine karşı faaliyetlerin odağı olduğu gerekçesi ile kapatma davası açması olmuştur (Çemrek, 2011:646).

28 Şubat bir süreç midir, darbe midir? Bu sorunun darbe olarak cevaplanabilmesi biraz zaman almıştır. Çünkü diğer darbelerden farklı olarak ordu müdahalesi yapılmamış fakat hükümet askeriyenin yoğun çabası sonucu düşürülmüş, hükümete ve demokrasiye etkisi ise diğer askeri darbelerden farklı olmamış aynı ağır sonuçları doğurmuştur. 1 Mart 1971 tarihinde MGK toplantısı sonucu Cumhuriyet Gazetesinin “Muhtıra gibi tavsiye” başlığı aslında bir fiziksel olarak darbe olmamış fakat MGK’dan çıkan bu kararlar muhtıra ile aynı sonuçları doğuracağı öngörülmüştür. (Erdin, 2010:187).

Aslında basında yapılmak istenenin farkında ve ortaya çıkacak sonuçların ne olduğunu bilmekteydi. İlerlediği amaç doğrultusunda artık sona gelindiğini ve görevini başarıyla yerine getirdiğinin bilincindeydi. Atılan “Muhtıra gibi tavsiye” başlığı artık Refah Yol Hükümetinin sona yaklaştığının bir simgesiydi. Basın, çıkan 28 Şubat Kararlarından oldukça memnun gözüküyor verilen kararın doğruluğu teyit ediliyordu (Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mart 1997)

Tarihler 28 Şubat 1997 yılını gösterdiğinde dokuz saat süren Milli Güvenlik Kurulu toplantısı gerçekleşmişti. Bu toplantı sonrası çıkan tavsiye kararlarını Başbakan Erbakan ilk başta kabul etmemiş kararlar yumuşatılmazsa imzalamayacağını söylemiştir fakat askeriyenin ve medyanın da baskısıyla bir süre sonra Erbakan tarafından imzalanmıştır (Hürriyet Gazetesi, 2 Mart 1997). 28 Şubat’ta çıkan bu tavsiye kararlarında Refah Partisini ve Erbakan’ı önemli derecede etkileyecek kararlar yer alıyordu. Erbakan bir süre direktmiş olsa da henüz kararları imzalamadan medya imzaladı diye başlıkları çoktan atmış olacaktı (Akın, 2011:32).

Askeriye, Erbakan Hükümeti 28 Şubat kararlarını imzalamış gibi kararlarda yazan maddelerin hayata geçirilmesi için gerekli adımları atmaya başlamıştı. Refah Partisine muhalif medya grupları, partinin siyasi çizgisi olan milli görüş çizgisi üzerinden hedef göstererek çizginin gerici düşünce sistemi olduğunu vurgulamıştır. (Hürriyet Gazetesi, 4 Mart 1997).

28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu toplantısından sonra kaleme aldıkları köşe yazılarında hem Mehmet Ali Birand hem de Cengiz Çandar 28 Şubat'ın "Farklı bir darbe" karakterini ortaya koymuşlardır. Birand sığağı sığağına yazdığı köşe yazısında şöyle demiştir:

"Artık eskisi gibi, tanklar tüfekler çıkmayacak. Radyolara veya TV'lere el konmayacak. Bildiriler yayınlanmayacak, gece sokağı çıkma yasakları ilan edilmeyecek, askeri konseyler kurulmayacak. Bundan böyle, eski moda darbeler yerine, MGK kullanılacak, balans ayarları yapılacak. Cumhurbaşkanı'nın askerinin hislerini yansıtmaması, bir nevi sözcülüklerini yapması sağlanacak." (Birand, 1997:119).

İrtica polemiki yurt genelinde yükselirken Doğru Yol Partisi basın tarafından Refah Partisi ile koalisyona kurduğı için linç kampanyasına kurban gitmeye başlamıştı. RefahYol Hükümeti ordudan gelen baskılar üzerine ikişer sene dönüşümlü başbakanlık serüvenini bir yıl erkene çekerek Çiller'e devretme kararı almıştı (Çemrek, 2011:645-646).

RefahYol Hükümetine muhalif gazeteler "Tarih Çilleri Affetmeyecek" gibi başlıklara yer verirken, Çiller'in daha önce Refah Partisi ile masaya bile oturmam deyip daha sonra hükümet kurma görevine kalkışmasını şiddetli bir biçimde eleştirmişlerdir. Tansu Çilleri hedef göstererek "Koltuk Uğruna Ülkeyi Karanlığa Gömmek" başlığı ile atılmış Refah Partisi ile hükümette ortaklık yaptığı ve ülke de ki irtica konusunun bu kadar büyümesine vesile olduğu için eleştirilmeye başlanmıştır (Sabah Gazetesi, 13 Mayıs 1997). Refah Partisi ile basının yakınlığı en başından beri soğuktur. Başbakan Erbakan bir kısım medya diye adlandırdığı bazı basın kuruluşlarını gezi ve basın toplantılarına çağırılmıyordu. İrtica konusu ülke genelinde şiddetli bir biçimde eleştirilmeye başlayınca medya Çiller'e de bu ortaklıktan dolayı tavır aldığını belli etmeye başlamıştı (Özgan, 2008:94).

28 Şubat sürecine yön veren kurum olan Milli Güvenlik Kurulu ve TSK'nın medya ve bazı Sivil Toplum Örgütleriyle hareket etmesi müdahalenin demokratik bir girişim olduğu öne sürülmüş olsa da Nevzat Bölügiray, bu müdahaleyi "laik demokratik rejime sahip çıkmayı hedefleyen demokratik bir girişim" (Bölügiray,1999:226) olarak nitelendirirken buna karşılık Ali Bayramoğlu bu müdahaleyle demokrasinin askıya alındığı, 'sistemin militarize edildiği' ve müdahale esnasında "askeri vesayet altında çalışmalarını sürdüren demokratik kurumlardan süreç içerisinde yararlanıldığı"

(Bayramoğlu, 2001:13) ifade etmiştir. Buna göre 28 Şubat süreci demokratik, anayasal bir kurum olan MGK tarafından yönlendirilmiş olsa da sürecin demokratik sınırlar içerisinde işlemiş olduğunu göstermez düşüncesi ifade edilmektedir (İz, 2011:18) 28 Şubat 1997’ye gelindiğinde, tarihin en uzun MGK toplantısı olan 9 saatlik toplantı yapıldıktan sonra Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) Hükümete ve Parlamente’ya yani siyasi iradeye ülkede irtica tehdidi olduğu gerekçesine “muhtıra” verdi (Yeniyyüzyıl Gazetesi, 4 Mart1997).

MGK toplantısı sonucu Başbakan Erbakan’ın 28 Şubat Kararlarını çok ağır bulduğunu ve kararlar yumuşatılmazsa imzalamama yönünde görüş bildirmesi üzerine atılan başlıklardan en dikkat çeken Hürriyet Gazetesinin başlığı olmuştur. Başlık incelendiğinde hükümete ordu üzerinden gözdağı verilmiş ve imzalamazsa askeri darbe gerçekleşme olasılığının olduğu hatırlatılmış, basın yolu ile Başbakan Erbakan’a MGK kararlarını ya imzalarsın ya da darbe ile gidersin mesajı verilmiştir (Hürriyet Gazetesi, 12 Haziran 1997). 28 Şubat kararlarında yer alan 8 yıllık kesintisiz eğitim, kılık kıyafet yasası, Kur’an kurslarının kapatılması ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlanması, irticai-dinci olaylarına karışan kişiler hakkında düzenlenen yeni yasalar Erbakan’ı parti tabanında oluşturacağı rahatsızlık nedeniyle endişelendirmiştir (Öztürk, 2006:89).

Resim 4.6’de görüldüğü üzere Tansu Çiller’in muhalif basını kartel medyası olarak adlandırdığı gazeteler arasında olan Milliyet Gazetesi “Ordudan son uyarı” manşeti atarak Refah Partiyeye adeta bir gözdağı vermiş, ordunun istekleri doğrultusunda hareket edilmezse askeriye’nin darbeye hazır olduğu izleniminin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Milliyet Gazetesi, 24 Haziran 1997). Bir nevi bu başlıklar ile kamuoyu olası bir darbe fikrine alıştırılıyor hatta halkta da darbenin gerekli olduğu izlenimi uyandırılmaya çalışılıyordu.

Resim 4.6 Milliyet Gazetesi, 24 haziran 1997 Yılı Manşeti

MGK toplantısı sonunda Erbakan “Bütün konularda tam bir fikir ve görüş birliği içinde olduğumuzu gördük” şeklinde basına açıklaması yaparken Genelkurmay Başkanlığı Genel Sekreteri Erol Özkasnak ise “TSK, Atatürk’ün kurduğu laik Cumhuriyete ve onun temel ilkelerinin hayata geçirilmesine inananlar ve buna gönül verenlerle uyum içindedir. Bunların dışında hiç kimse ile uyum içinde değildir.” açıklaması yaparak hükümet ile aynı fikirde olunmadığını kamuoyuna yansıtmıştır (Akpınar, 2001). Resim 4.7’de görüldüğü üzere iktidara yakınlığı ile bilinen Yeni Şafak Gazetesi ise MGK toplantısı sonrası “Gerginlik çıkmadı” başlığı atarak kamuoyuna aslında bir sorun yok her şey yolunda imajı vermeye çalışmıştır (Akın, 2011:32).

Resim 4.7 Yeni Şafak Gazetesi, 5 Mart 1997 Yılı Manşeti

28 Şubat sürecinde Refah Partisinin tutunduğu tavır dolayısıyla medyanın ve diğer çıkar gruplarının Refah Partiye olan karşıtlığı defalarca gazete manşetlerine yansımıştır. Özellikle gazete iç kısım ve yorumlarda bu eleştirilere geniş yer verilmiştir. Yapılan eleştirilere Refah Partisi cephesinden yandaş medya kuruluşları yakıştırmaları gelmekte ve medya kuruluşlarını farklı çıkar gruplarının hizmetkârı olarak görmektedirler (Deniz, 2017).

Askerler daha sonra yayımladıkları dört maddelik bildiride, anayasa ve cumhuriyet yasalarının uygulanmasından asla taviz verilmeyeceğini, laikliğin rejimin güvencesi olduğunu, çağ dışı uygulamaların hukukun üstünlüğü ile bağdaşmadığını vurgulayarak, hükümete müdahale uyarısında bulunmuşlardır. Hürriyet Gazetesi ise attığı başlıkta başbakan Erbakan'ın daha fazla direnemediğini ve kararları MGK'dan çıktığı şekilde imzalandığını kamuoyu ile paylaşmıştır (Hürriyet Gazetesi, 6 Mart 1997). Resim 4.8'de görüldüğü üzere aynı tarihte Milliyet Gazetesi ise 'Refah Bunalımı' manşeti atarak kararları imzalamadığı için Erbakan'ın tanklar arasında gezen bir karikatürünü yayınlamış aslında içinde bulunduğu tehditkâr durumu o dönem özetlemiştir (Milliyet Gazetesi, 5 Mart 1997).

Resim 4.8 Milliyet Gazetesi, 5 Mart 1997 Yılı Manşeti

Yeni Şafak Gazetesi MGK toplantısından sonra “Ortak Strateji” “Erbakan’dan 20 İsteğe hayır”, “Kriz Trafığı”, “Medyanın sivilleri susmadı”, “Bir daha düşünün” manşetleri atarken, Zaman Gazetesi de, “Erbakan Uzlaşma Arayışında”, “Basın Yine Abartıyor”, “Çiller: Beklentiler boşa çıktı.”, “Çillerden ilginç mesaj”, “Çiller:

Başkomutan meclistir.”, “ Muhtıra gibi”, “ “Ürperten yemin asılsız” başlıklarını atarak Refah Partisini desteklemiştir (Devecioğlu, 2019:149).

Yeni Şafak Gazetesinin haberine göre Başbakan Erbakan MGK toplantısı sonucu yaşanan krizi en aza indirmenin peşinde ülke gündemindeki krizin büyümesini istememesinden yana olduğunu fakat askeriye'nin hiçbir şekilde orta yol bulmaya yanaşmadığını, gerginlik çıkarmanın yollarını aradığını yazıyordu (Özcan, 2010:30). Fakat ilerleyen tarihlerde aslında Erbakan'ın MGK toplantısı sonucu çıkan bu 18 maddeyi imzalamadığı ortaya çıkmıştı. İlerleyen süreçte Refah Partisi bu kararları uygulamıyor diye Erbakan istifaya zorlanacak ve Parti kapatılacaktır (Arslan, 2014:77).

Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya'nın kararların uygulanmasını bekledikleri yönündeki ifadesi ise Sabah Gazetesinde “Sabır uyarısı” manşetiyle yerini almıştır (Sabah Gazetesi, 21 Mart 1997).

MGK sonrası çıkan kararlar çerçevesinde İmam Hatip Liseleri' siyasi İslam'ın güçlenmesinin temel nedeni olarak gördüğü için; zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılarak İmam Hatip Liseleri'nin orta öğretim kısımlarının kapatılması yönünde karar alınmıştır. Bu durum hükümette krize neden olmuştur. Çünkü Erbakan hükümetine göre zorunlu eğitimin süresi önemli değil fakat onlar bu sistemi kademeli olarak uygulamak istemekteydi. Koalisyon hükümetinin ortağı DYP ise bu duruma temkinli yaklaşmaktaydı (İşler, 2014:95)

Resim 4.9'de görüldüğü üzere Sabah gazetesi “İmam Hatip'e Öğrenci Yok” başlığı atarak, Refah Partili milletvekillerinin iktidar döneminde imam hatip ve şeriat ile ilgili yaptıkları açıklamalar ve söylemler MGK'nın imam hatiplerle ilgili alınan kararlarında etkili olmuştur (Sabah Gazetesi, 22 Mart 1997).

Resim 4.9 Sabah Gazetesi, 22 Mart 1997 Yılı Manşeti

Refah Partili Şanlıurfa Milletvekili İbrahim Halil Çelik 8 Mayıs 1997’de İmam Hatip Okulları ile ilgili yaptığı açıklamada: “RP iktidarında İmam Hatipleri kapatmaya kalkarsanız kan dökülür. Cezayir’den beter olur. Ben de kan dökülmesini istiyorum. Demokrasi böyle gelecek, fıstık gibi olacak. Ordu 3.500 PKK’lı ile baş edemedi, 6 milyon İslamcı ile nasıl baş edecek?....Ben sapına kadar şeriatçıyım, Şeriatın gelmesini istiyorum.” sözlerine vermiştir (Akpınar, 2006:206).

Erbakan Hükümetinin gerici faaliyeti olarak görülen İmam Hatip Okullarının kapatılması yönünde haberler çıkmaya başlamış ve bu kararın doğruluğu basın yolu ile de halka empoze edilmeye başlanmıştır. O dönem İmam Hatip Okulları kapatılmış, üniversitelere başörtüsü ile girmek yasaklanmış birçok başörtülü öğrenci derslerden atılarak okulu bırakmak zorunda kalmıştır (Karataş, 2017:40).

MGK toplantısı sonrası çıkan kararlara göre İmam Hatip Okulları belli bir ihtiyacı karşılamak üzere açılmışlardı. Bu okulların gereğinden fazlası kapatılmalı, tarikat okulları Milli Eğitim Bakanlığına bağlanıp denetlenmeli, 8 yıllık kesintisiz eğitime geçilip Tevhidi Tedrisat kanunu uygulanmalıydı. Ayrıca kıyafet kanununa da uyma zorunluluğu getirilmişti (Özer, 2011:193-194).

Bu duruma karşılık Resim 4.10’da görüldüğü üzere Yeni Şafak 8 Mart’ta “Dinle Uğraşan Kaybeder” başlığı ile Başbakan Necmettin Erbakan’ın “Batı’daki anlamıyla laiklik İslam’ın bir parçasıdır.” sözlerinin yer aldığı Yeni Şafak’ta MGK’nın “İhtiyaç fazlası İmam Hatip Liselerinin kapatılması” yönündeki tavsiye kararlarına tepki

yazıları yer aldı. İmam Hatip Liselerinin Türkiye’de hiçbir zaman ihtiyaca cevap verecek sayıya ulaşamadığı, bu alanda duyulan okul ihtiyacının her geçen gün daha da arttığını okuyucularına aktarmıştır (Yeni Şafak Gazetesi, 8 Mart 1997).

Resim 4.10 Yeni Şafak Gazetesi, 8 Mart 1997 Yılı Manşeti

Hükümet ortağı Çiller, Genelkurmay Başkanlığı’na ziyarette bulunarak, TSK’ya irtica konusunda teminat vermiştir. Yapılan görüşme sonrası Çiller basın açıklaması yaparak “8 yıllık eğitimle ilgili çalışmalar hassasiyetle sürmektedir. Kimileri MGK Kararlarını imam hatip okullarının, Kuran kurslarının ve camilerin kapatılması gibi yorumlamaktadır. MGK Kararlarının niteliği böyle değildir. MGK Anayasal bir kurumdur. Hükümetimizde gereğini yapmakta kararlıdır” ifadelerini kullanırken, sivil kesimden de tepkiler gelmeye başlamış Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) Genel Başkanı Rıdvan Budak, “Ya asker gelecek, ya irtica. Ne 12 Mart’ta, ne 12 Eylül’de bu kadar açık görünmüyordu. Daha ne duruyorlar bakın haftalardır hemen her gün asker medyada yer alıyor. 12 Eylül öncesinde bu kadar ses vermiyorlardı” demiştir (Gürses, 2012:114). Bu süreçte, koalisyon ortağı DYP’den istifalar gelmeye başlamış. Tansu Çiller, Başbakan Erbakan ile yaptığı görüşmede başbakanlığı kendisine devretmesi gerektiğini söylemiştir. Erbakan’ın artık Partiyi kontrol edemediğini söylemiş ve Erbakan’a başbakanlığı kendisine devretmesi gerektiğini şu sözlerle açıklamıştır:

“Başbakanlığı bana verin. Benden buraya kadar, artık tılandım. Buraya gelmeden önce milletvekilleri ile tek tek görüştüm. Tamamı başbakanlıkta değişiklik istiyor. Yaptığımız protokolün dolmasına daha üç yıl var. Üç yıl uzun bir süre. Bu üç yılda hükümetin

gitmeyeceği, yürümeyeceği kesindir ve bu ortaya da çıkmıştır. Partimin yetkili organlarını toplayacağım ve onlara kararımı açıklamak zorundayım” (Özer, 2011:96).

O dönem hem ordu hem de muhalefet refah partisini sıkıştırıyordu. Orgeneral Çevik Bir basına yaptığı açıklamada: “Hükümetle mücadeleye kesin kararlıyız. Türk Anayasası çerçevesinde hareket ediyoruz... ABD’de ya da İngiltere’de siyasi sistemi savunmak askerin görevi değildir. Ama Türkiye’de bu görev yasayla bize verilmiştir.” sözlerini dile getirmişti (Tayyar, 2009:91).

Ülkedeki kargaşa ortamı yükselirken 21 Mayıs’ta Dönemin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş Refah Partisine “Laiklikle uyuşmayan yönetim biçimi ve ülkeyi iç savaşa sürükleme” nedeni ile kapatma davası açmış ve bu dava Türk siyasi tarihinde ilk kez iktidardaki bir partiye kapatma davası olarak tarihe geçmiştir (Özdemir Çolak, 2017:158).

Refah Partisine açılan kapatma davası Partide kopmalara neden olmuş birçok milletvekili Partiden istifa etmiştir. 3 Haziran’da Susurluk Davası Devlet Güvenlik Mahkemesinde görülmeye başlanmıştır. 10 Haziran’a gelindiğinde ise Yüksek Mahkeme Başkanı ve üyeleri Genelkurmay Başkanlığına çağırılarak gericilik faaliyetleri konusunda brifing verilmiştir (Aksoy, 2000:244).

Bu olaylar üzerine 18 Haziran 1997 tarihinde Necmettin Erbakan ve Tansu Çiller arasındaki görüşmeler sonucu Erbakan Başbakanlık görevinden istifa etmiş ve koltuğu Tansu Çiller’e bırakmak üzere görevinden ayrıldığını Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’e iletmıştır (Sabah Gazetesi, 19 Haziran 1997). Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ise o dönem beklenenin aksine hükümeti kurma görevini Tansu Çiller yerine ANAP lideri Mesut Yılmaz’a vermiştir (Gürses, 2012:130). Mesut Yılmaz ANASOL-D hükümetini kurarak meclisten güvenoyu almayı başarmıştır.

8 ay süren kapatma davasının sonucunda Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer kararı açıklamıştır. Karara göre Refah Partisinin;

-Lâik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri nedeniyle kapatılmasına,

-Beyan ve eylemleri ile Parti’nin kapatılmasına neden olan, Konya Milletvekili Necmettin Erbakan, Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan, Ankara Milletvekili Ahmet Tekdal, Rize

Milletvekili Şevki Yılmaz, Ankara Milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan ve Şanlıurfa Milletvekili İ. Halil Çelik'in milletvekilliklerinin sona ermesine,

-Davalı Parti'nin tüm mallarının hazineye aktarılmasına,

-Birtrilyonikiyüzotuzaltımilyar lira devlet yardımının Parti'ye ödenmemesine ilişkin gerekçeli kararın Resmi Gazete de yayımlanmasına kadar devamına,

-Gereğinin yerine getirilmesi için karar örneğinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na, Başbakanlığa ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmesine karar verilmiştir (Özer, 2011:101).

Refah Partisi artık resmi olarak kapatılmış, partinin tüm mal varlığı ise hazineye devredilerek, Necmettin Erbakan ile birlikte Adalet Bakanı Şevket Kazan, Ankara Milletvekili Ahmet Tekdal, Rize Milletvekili Şevki Yılmaz ile Ankara Milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan ve Şanlıurfa Milletvekili İbrahim Halil Çelik'e de beş yıl siyasetten men yasağı verilmiştir (Özer, 2011:102).

Hükümetin el değiştirmesinden sonra Çevik Bir yaptığı açıklamada “Arkadaşlar, Türkiye tarihi bir dönem yaşamıştır. İlk defa Silahlı Kuvvetler öncülüğünde, sivil toplum örgütleri ve halkın desteğiyle, Türkiye’yi laiklikten uzaklaştırmaya çalışan güçler engellenmiştir. Bu, silah kullanılmadan, rejimin özgücü ve sivil inisiyatif ile yapılan post modern bir darbedir” ordunun durumdan memnun olduğunu dile getiriyordu (Akpınar, 2006:301).

Refahyol Hükümetinin iktidardan düşürüleceği birçok yazar tarafından önceden öngörülmüştü. Cengiz Çandar, Erbakan hükümetinin istifa etmesinden 3 ay önce şunları kaleme almıştır;

“Siyasette strateji ve taktik vardır. Ordu, bunu yetenekleriyle uyguluyor. Siyaset yapması gereken Erbakan ve Çiller ise hiçbir şey yapmıyor. Her kafadan bir ses çıkıyor. Siyasetin yerine konuşma geçince, konuşulanlar, gergin ipi daha da geriyor. Gündem yaratamıyor. Suni gündemden şikayetle ömrünü dolduruyor. Suni dediği gündem, adım adım sonuca gittiği için aslında ‘gerçek’ gündem.. O hale geldi. Darbe mi? Gerek var mı” (Çandar, 2001:111).

Erbakan’ın istifasının ardından bazı medya kuruluşlarınca bu durumu sevinçle karşılayarak bunu dile getiren haberler yapmışlardır. Sabah Gazetesinde “Hoca Devri Bitti”, yazarken Milliyet Gazetesinde “Erbakan İstifa Etti” manşetleri atılmıştır. TSK’nın çabalarıyla Erbakan hükümetinin yıkıldığı haberi yapılırken diğer taraftan

Refah Partisinin siyaset sahnesinde olması gerektiği yönünde haberlere yer verilmiştir (Devecioğlu, 2019:155).

Yeni Şafak gazetesi Erbakan'ın istifa öncesi son basın toplantısını haber yapmış ve "Asker emrimizde" manşeti atmış, toplantıda hükümet ortaklarının uyum içinde olduğunu belirtirken, ordunun da hükümetin emrinde olduğunu iddia etmiştir. Zaman Gazetesi ise "Erbakan devrediyor" manşetini atmış, Erbakan ve Çiller'in bir araya geldiği, Erbakan'ın başbakanlık görevinden istifa edip görevi Çiller'e devredeceği yazmıştır (Devecioğlu, 2019:155).

Refah Partisi kapatıldıktan sonra yerine İsmail Alptekin genel başkanlığında Fazilet Partisi kurulmuş ve Milli Görüş çizgisini bu parti devam ettirmiş, 1999 yılındaki seçimlerde 111 milletvekili çıkarma başarısını göstermiştir. Refah Partisi iktidarında yaşanan başörtü ve kıyafet yasakları tekrar ülke gündemine gelmiş, Fazilet Partisinden İstanbul milletvekili seçilen Merve Kavakçı meclis kürsüsünde başörtüsü ile yemin etmek istemiş fakat büyük bir tepki ile karşılaşmıştır (Akın, 2011, 17).

Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit ise meclis kürsüsüne gelerek şu sözleri sarf etmiştir: "Türkiye'de özel yaşamda kadınların giyim kuşamına, başörtüsüne kimse karışmıyor. Ancak burası özel yaşam alanı değildir. Devletin gelenek ve kurallarına burada görev yapanlar uymak zorundadır. Burası devlete meydan okunacak yer değildir. Lütfen bu hanıma haddini bildiriniz." (Işık, 2018:26). Bu haber hükümet yanlısı medya da dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in sözleri ile yer bulurken Kavakçı'nın gösteri yaptığı yönünde bir haber yorumculuğu yaparken, sağcı politika yanlısı gazeteler ise Merve Kavakçı'nın yanında yer alıp, haklı olduğunu savunmuştur (Yeni Şafak Gazetesi, 4 Mayıs 1999). Sonuç olarak Refah Partisi kapatıldıktan sonra dahi Türk siyasetinde laiklik ve laiklik karşıtlığı üzerinden sorunlar devam etmiştir.

4.4 28 Şubat'ın Dış Basına Yansımaları

İngiliz basınında köklü bir gazete olan The Daily Telegraph 28 Şubat için "İslamcı radikallerin önünü kesme hareketi, Türk ordusunun rolünü sorguluyor" başlığı atılmış, haberin içeriğinde ise Türk ordusunun siyaset üzerindeki ağırlığını hala koruduğunu, İslamcı çizgisindeki Başbakan Necmettin Erbakan'ın ordu tarafından

görevden uzaklaştırıldığı haberine yer vermiştir. “Türkiye’nin darbeler tarihi” başlıklı yazısında ise Türkiye Cumhuriyeti’nde yaşanan darbelerden bahsederken, Türk ordusunun 1960 darbesinde seçilmiş Başbakanın asıldığı, 1980 darbesinde muhafazakâr başbakanın ordunun darbesiyle indirildiği ve 1997 yılında yaşanan olayda ise kendilerinin istediği laik politikacıları iktidara getirdiğini aktarıyordu (URL-5, 2021).

“Türkiye İslamcılarını yasaklıyor” başlıklı haberde ise Refah Partisinin kapatılmasının Türkiye’de ki demokrasi anlayışını olumsuz etkilediğini yazarken, ordunun laiklik anlayışı adı altında Refah Partisinin önceden kurduğu üç partiyi de darbeler dolayısı ile kapattığını, ordudaki laiklik anlayışının demokrasi anlayışından çok daha önde olduğu fikrine vurgu yapıyordu (URL-6, 2021).

İngiltere’nin köklü gazetelerinden biri olan The Guardian ise “Türkiye İslamcı partiyi yasakladı” başlığı altında Refah Partisinin kapatılma nedenini, anayasadaki laiklik anlayışına aykırı hareket ettiğini ancak ülkedeki bu Partiyi destekleyen çok vatandaş olduğu bu yüzden bu kararın demokrasi anlayışına zarar verdiğini yazıyordu (URL-7, 2021).

Alman Basınından Die Zeit Gazetesi ise “Erbakan’ın provokasyonu” başlığını atarak Erbakan Hükümetine ordu tarafından darbe olacağının Kudüs’te düzenlenen geceden sonra belirlendiğini aktarıyor ayrıca hükümetin laik dışı olarak görülen politikalarını ise halkın büyük çoğunluğunun istemediği ve ordunun herhangi bir müdahalesinden memnun olacağını belirtiyordu (URL-8, 2021).

Dış basının 28 Şubat’ı tam olarak bir darbe olarak nitelendirmediği yapılan haberlerden anlaşılmaktadır Daha çok olaya laikliğin karşısında büyüyen bir İslamcılık lobisinin olduğu ve demokratik ilkelere karşı hareket eden hükümete, ordunun görevini yerine getirdiği şeklinde haberlere yer verilmiştir. 28 Şubat’ı olumsuz bir girişim olmaktan ziyade ordunun arkasında duran güçlere değinilmiş ve bunun sonunda başarıya ulaşıldığı yazılmıştır.

5. SONUÇ

Türk siyasi tarihi incelendiğinde silahlı kuvvetlerin, iktidara müdahale ettiği dönemlerde temel olarak mevcut yönetimin başarısızlığının, siyasi ve toplumsal huzursuzluğun, şiddetin ve ekonomik sorunların yaşandığı görülmektedir. Türkiye’de de bu nedenlerle 1960 yılında gerçekleşen ilk darbe seçimle işbaşına gelmiş olan on yıllık bir iktidarı söz konusu olan Demokrat Parti döneminin bitmesine neden olmuştur.

Benzer şekilde, ülkedeki anarşi ortamının artması ve sağ-sol kavgaları sebebiyle ortaya çıkan 1971 askeri muhtırası sonucunda da iktidardaki Süleyman Demirel hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştır. 1980 darbesine gelindiğinde ise 1971 muhtırası ile istifaya zorlanan Demirel yine seçimle geldiği hükümetin başında iken ekonomik istikrarsızlık ve artan suikastler gerekçe gösterilerek askeri darbe ile görevden alınmıştır. Sonuç olarak bu dönemde her on yılda bir Türk siyasi ve toplumsal hayatı bir askeri darbe ile sarsılmıştır. Silahlı kuvvetlerin ülke yönetimine el koyduktan sonra ülkeyi uzun süre yönetmek yerine, darbenin amaçlarını gerçekleştikten sonra yönetimden çekilmeleri Türk siyasi kültürünün özelliğinden kaynaklanmaktadır. Ancak askeri yönetim fiilen sürmese de etkilerinin devam ettiği bilinmektedir. On yıl ara ile darbelerin gerçekleştiği dönemden sonra, 1997 yılında Postmodern Darbe olarak adlandırılan 28 Şubat süreci yaşanmıştır. 28 Şubat Postmodern Darbesini diğer yaşanan darbelerden ayıran ordunun iktidara doğrudan silahlı bir müdahalede bulunması yerine, bazı diğer aktörlerin de katkısıyla siyasete etki etmiş olmasıdır. Bu aktörlerden en önemlisi medya olmuştur. Bu tezde, medyanın gelişen bu süreç içindeki tavrı ve dolayısıyla Postmodern darbe olarak bilinen bu süreçteki rolü tartışılmıştır.

28 Şubat 1997’de yapılan MGK toplantısından alan bu süreç, 27 Mayıs 1994 yerel seçimlerinde Refah Partisinin Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerinde bulunduğu 28 ilde belediye başkanlığı seçimlerini kazanması ve güttüğü siyasal İslamcı politika ile birlikte özellikle kırsal kesimden destek bularak 24 Aralık 1995 genel seçimlerinden birinci parti olarak çıkmasıyla merkez sağın iki büyük partisi olan Doğru Yol Partisi (DYP) ve Anavatan Partisi (ANAP) geride bırakmayı başarmış ve

bu sürece giden yolunda başlamasına neden olmuştur. Refah partisinin güttüğü İslamcı siyaset birçok siyasi çevreden eleştirel bir şekilde tepki gösterilmiş askeriye tarafından da hoş bir karşılama olmamış bu sebepten ötürü seçimden birinci parti çıkmasına rağmen hükümet kurma görevi ANAP lideri Mesut Yılmaz'a verilmiştir. Yoğun tartışmalarla birlikte Refah Partisi mevcut hükümeti kurmayı başarmış olsa da güttüğü politika neticesinde yaptığı siyasi çalışmalar yüzünden de bir o kadar eleştirilmiştir.

Yaşanan bu süreçte asker, basın ve politikacılar arasında önemli anlaşmazlıklar meydana gelmiş, ülke gündemini; medya ve hükümet arasındaki çatışmalar ile ordu ve politikacılar arasındaki çekişmeler ile birlikte şekillenmeye başlamıştır. Refah Partisi üyelerinin, rejim karşıtı söylem ve eylemlerde bulundukları ve bu durumun tartışma ortamı yaratması, Susurluk krizi gibi devlet-siyaset-mafya üçgeninin ortaya çıkması, Taksim ve Çankaya'ya cami inşa etme projesi, Başbakanlık Konutu'nda verilen iftar yemeği, Kudüs gecesi, Refah Partili siyasetçilerin söylemleri ve Sincan'daki askeri hamleler, RefahYol Hükümeti'ni 28 Şubat sürecine götüren faktörler olmuştur.

28 Şubat'ı yaşanan diğer darbelerden ayıran bu süreçte sadece askeriye değil sivil kanadın da rol oynaması olmuştur. 28 Şubat sürecinde askeriye direkt hükümeti devralmak yerine medyanın gücünü ve bürokrasiyi de kullanarak daha zamana yayılan bir darbe süreci gerçekleştirmiştir. Bundan dolayıdır ki yaşanan bu Postmodern darbede fiziksel değil de psikolojik şiddet boyutu ile gerçekleşmiştir. Darbe sürecinin ana aktörü ordu dışında siyasi kanadı olarak Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel gelmektedir. Demirel'in birçok konuşmasında Refah Partisini ve siyasi çizgisini onaylamadığı anlaşılmaktadır. Bundan dolayıdır ki Refah Partisinin seçimlerden birinci parti çıkmasına rağmen hükümeti kurma görevini ilk olarak Doğru Yol Partisi ve Anavatan Partisine vermiştir.

1990'lı yıllarda Refah Partisinin iktidar olması medya sektörünün de gelişim ve değişim gösterdiği bir döneme denk gelmiştir. Medya sektörünün gelişim ve değişimi ile birlikte yapılan haberlerin daha çok kitleye ulaşabilirliği sağlanmaya başlamış kamuoyu belirlemede çok etkili olduğu için siyasi olarak elinde büyük bir güç barındırmaya başlamıştır. 28 Şubat sürecinde iki kutup medya ile karşılaşılıyor atılan siyasi adımlarda iki uç noktada haberler yapılıyordu.

Silahlı kuvvetler tarafından Erbakan hükümetinin irtica faaliyetleri ile suçlanması sonucu ordunun öncelikli olarak medya ve diğer siyasiler ile birkaç örgütlenmiş kuruluşları kullanarak silah kullanmadan bu darbe girişimini gerçekleştirmiştir. Gericilik faaliyetleriyle suçlanan Refah Partisinin bu süreçte askeriyeyle anlaşma ve ortamı yumuşatma girişimleri de sonuçsuz kalmış, medyanın da büyük desteği ile birlikte Başbakan Necmettin Erbakan istifa etmek zorunda kalmış ve ilerleyen süreçte Refah partisi tamamen kapılmıştır.

Dünya siyasi tarihine bakıldığında birçok darbe örnekleri ile karşılaşmak mümkündür. Darbeler temel olarak askeri, siyasi, ekonomik ve toplumsal şiddet ve huzursuzluk dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de yaşanan askeri darbelere bakıldığında 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen darbeyi 12 Mart 1971 tarihinde ve 12 Eylül 1980 tarihinde iki darbe izlemiş ve 28 Şubat 1997 yılında bir Postmodern darbe örneği yaşanmıştır. Bundan dolayıdır ki Türkiye’de 28 Şubat sürecini anlayabilmek açısından öncesinde gerçekleşmiş darbelerin meydana geliş sebepleri ve neden olduğu sonuçları anlayabilmek 28 şubat sürecinin anlaşılmasında önem kazanmaktadır. Refah Partisi ile birlikte 1991 yılındaki yerel seçimlerle birlikte yükselişe geçen İslamcı siyaset, 1995 yılındaki genel seçimlerle birlikte Refah Partisini iktidara taşımıştır. Refah Partisi iktidarı boyunca yaşanan siyasi gelişmeler ile birlikte irtica polemğine neden olmuş ve laiklik karşıtı siyaset güttüğü sebebiyle askeriye karşılarına almıştır.

Erbakan Hükümetinin irtica faaliyetleri ile suçlanması sonucu ordu, öncelikli olarak medya ve diğer siyasiler ile bazı sivil toplum kuruluşları kullanarak silah kullanmadan bu darbe sürecini gerçekleştirmiştir. Refah Partili siyasetçilerin sürekli olarak yaptığı ve şeriat isteğini içeren konuşmaları ve bir dizi olay, Genelkurmay Başkanlığının çok sert tepki vermesine neden olmuştur. Bu tepkiyi meşrulaştıran Türk Silahlı Kuvvetleri’nin rejimi ve laikliği koruma görevini Anayasadan aldığı argümanı olmuştur. Sonuç olarak diğer darbelerle karşılaştırıldığında 28 Şubat Postmodern Darbesinin aynı gerekçeye sahip olduğu; ancak yönteminin farklı olduğu görülmektedir.

Gericilik faaliyetleriyle suçlanan Refah Partisinin bu süreçte askeriyeyle anlaşma, ortamı yumuşatma girişimleri de sonuçsuz kalmıştır. Medyanın uyguladığı psikolojik

baskının da etkisi ile Erbakan hükümeti istifa etmek zorunda kalmış ve ilerleyen süreçte Refah Partisi tamamen kapılmıştır. Seçimle işbaşına gelmiş olan bir siyasi partiyi medyanın gücünü kullanarak iktidardan uzaklaştırmayı meşrulaştırılan bir Postmodern darbe de elbette demokratik ilkelere uygun değildir. Başka bir ifadeyle Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan beri kendisini rejimin koruyucusu olarak gören ordu, 28 Şubat sürecinde bilinen anlamıyla darbe yapmak yerine medyanın gücünü kullanarak halk nezdinde meşru bir zemin oluşturmuştur ve hükümeti istifaya zorlamıştır.

Bu çerçevede 28 Şubat Postmodern Darbe sürecinde medyanın rolünü anlayabilmek ve açıklayabilmek amacıyla dönemin gazete haberleri ve manşetleri incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda, dönemin gazetelerinin ideolojileri doğrultusunda olan haberleri manşetlerine taşıdıkları görülmüştür. Bu durum, medyanın süreçteki önemli rolünün göstergelerinden biridir. Zaten izleyen dönemde, medyanın siyasetteki ve devlet-ordu ilişkilerindeki öneminin hızlı bir şekilde arttığı bilinmektedir. Özellikle sosyal medyanın da bu alanlara girmesi ve etkisini her geçen gün arttırması bu süreci güçlendirmiştir.

28 Şubat Postmodern Darbe sürecinde medya hükümet karşıtı yaptığı haberlerle kamuoyu oluşturmada başarılı olmuş, ana aktör ordu, medya aracılığı ile psikolojik olarak mevcut iktidarı istifaya zorlamış ve yaşanan darbe sürecini meşrulaştırmayı başarmıştır. Bu anlamda, 28 Şubat Postmodern Darbesi önceki darbelerde olduğu gibi ordunun sivil siyasete müdahale ettiği bir süreci ifade etmektedir; ancak bu müdahale ordunun silah ve zor kullanması yerine özellikle medyanın desteğini almasıyla gerçekleşmiştir. Sonuç olarak 28 Şubat sürecinde medya çok önemli bir rol üstlenmiştir ve izleyen dönemde medyanın siyaset üzerindeki bu etkisinin sosyal medyanın da ortaya çıkmasıyla arttığı bilinmektedir.

KAYNAKLAR

- Adaklı, G. (2006). *Türkiye’de medya endüstrisi neoliberalizm çağında mülkiyet ve kontrol ilişkileri*. Ütopya Yayınevi.
- Ahmad, F. (2015). *Demokrasi sürecinde Türkiye 1945-1980*. Hil Yayınları.
- Ağır, O. (2018). Türkiye’de askeri darbeler karşısında siyaset kurumunun tutumu. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 1-26.
- Akandere, O. (1998). *Milli şef dönemi: Çok partili hayata geçişte rol oynayan iç ve dış tesirler*. İz Yayıncılık.
- Akdağ, B. (2010). *28 Şubat askeri müdahalesi ve türk siyasetine etkileri, Türkiye’de asker-siyaset ilişkisinin tarihsel serüveni bağlamında bir inceleme*. [Yüksek Lisans Tezi]. Niğde Üniversitesi.
- Akşin, S., Tanör, B. & Boratav, (2004). *Türkiye tarihi 5, bugünkü Türkiye 1980-2003*. (5. Baskı). Cem Yayınevi.
- Alkan, T. (1977). *Gelişen ülkelerde aydınlar ve siyaset* (No. 29). Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Arcayürek, C. (1990). *Demokrasi dur 12 Eylül 1980*. Bilgi Yayınevi.
- Arcayürek, C. (1992). *Demirel dönemi 12 Mart darbesi 1965–1971*. Bilgi Yayınevi.
- Arcayürek, C. (1987). *Demokrasinin sonbaharı, 1978-1979*. Bilgi Yayınevi.
- Arcayürek, C. (1999). *Demokrasi dönemecinde üç adam*. Bilgi Yayınları.
- Akal, M. (2013). *12 Mart 1971 muhtırası, 12 Eylül 1980 darbesi ve 28 Şubat sürecinde bir politikacı olarak Süleyman Demirel’in farklı konum ve tepkileri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Akın, Ş. (2011). *28 Şubat süreci ve batı medyasındaki algılaması*. [Yüksek Lisans Tezi]. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi.
- Aksoy, E. (2000). *28 Şubat’tan Balgat’a Mücahit*. Ümit Yayıncılık.
- Akpınar, H. (2006). *28 Şubat postmodern darbenin öyküsü*. Bir harf Yayınları.

- Akpınar, H. (2001). *28 Şubat postmodern darbenin öyküsü*. Ümit Yayıncılık.
- Aktaş, E. (2011). *12 Eylül 1980 askeri darbesi ve tarih öğretimine etkileri*. [Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Aktaş, H. E. (2019). Askeri darbelerin sebepleri, dinamikleri ve ideolojik temelleri: Irak örneği. *Avrasya Etüdleri*, 56(2), 155-178.
- Altuğ, K. (1973). *12 Mart ve Nihat Erim olayı*. 7 Gün Yayınları.
- Arikan, N. (2011). *28 Şubat sürecinde medya: Arena programı ve medyanın siyasal sürece etkileri*. Okur Kitaplığı Yayınları.
- Arslan, A. (2004). Medya-politika ilişkisi üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *uluslararası insan bilimleri dergisi*, 1(1), 1-14.
- Arslan, M. (2014). *28 Şubat süreci ve ana akım medyanın siyaset mühendisliğindeki rolü*. [Yüksek Lisans Tezi]. Turgut Özal Üniversitesi.
- Aslan, S. (2012). *Osmanlı Devletinde siyasal iktidarın bölüşümüne bir bakış: Kapıkulu ocağı ve isyanları*. [Doktora Tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.
- Ataay, F. (2003). Tarihsel süreçte azgelişmişlik ve demokrasi. *Parksis, Sayı:10. Yaz-Güz*. 135-158.
- Ataay, F. (2005). *Kriz kısılacında CHP hükümeti (1978-1979)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Atagenç, İ. Ö. (2019). Ferruh Bozbeyli'nin siyasal düşüncesinde "Demokratik Sağ" kavramı. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 130-143.
- Avcıbay, Y. (2018). *II. meşrutiyetten günümüze Türk siyasal hayatında darbeler ve darbe girişimleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Aksaray Üniversitesi.
- Aydemir, S, S. (2014).12 Mart 1971 askeri muhtırasına giden süreçte üniversite olayları. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 46-48.
- Baharçipek, A., & Tuncel, G. (2011). Terörle mücadelenin zorlukları ve bu zorlukları aşmada farklı bir yaklaşım: demokratik mücadele yöntemi. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 2(2), 1-16.
- Bahçıvan, F. (2005). *27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 askeri müdahalelerinin Türk politik hayatına etkisi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Baransu, M. (2012). *Pirus: Devşirme orduların son savaşı*. Karakutu Yayınları.

- Bulut, F. (1997). *Tarikat sermayesinin yükselişi*. Öteki Yayınları.
- Batur, M. (1985). *Anılar ve görüşler: Üç dönemin perde arkası*. Milliyet Yayınları.
- Bayram, S. (2008). *12 Eylül'ün siyasal hayatımıza etkileri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.
- Bayramoğlu, A. (2001). *28 Şubat bir müdahalenin güncesi*. Birey Yayınları
- Bayramoğlu, A. (2007). *28 Şubat bir müdahalenin güncesi*. İletişim Yayınları.
- Bölügiray, N. (1999). *28 Şubat süreci I*. Tekin Yayınları.
- Bölügiray, N. (2000). *28 Şubat süreci II. Refah-Yol dönemi*. Tekin Yayınları
- Burak, B. (2009). *Türkiye'nin siyasal ve yönetsel yaşamında 28 Şubat sürecinin yeri üzerine bir inceleme*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Bilgiç, B. (2019). *Türk basınının 28 Şubat postmodern darbesi ve 15 Temmuz darbe girişimine yaklaşımı üzerine karşılaştırmalı bir inceleme*. [Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Birand, M. A. (1984). *12 Eylül saat 04:00*. Karacan Yayınları.
- Birand, M.A. (1997). *Ordu, siyasi hayata el koydu*. Sabah, 1 Mart Köşe Yazısı
- Birand, M. A., DüNDAR, C. & ÇAPLI, B. (2007). *Demirkırat: Bir demokrasinin doğuşu*. (16. Baskı). Doğan Kitapçılık.
- Birand, M. A. & Yıldız, R. (2012). *Son darbe 28 Şubat*. Doğan Kitap Yayınevi.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar: Türkiye'de siyasal ideolojiler*. İletişim Yayınları.
- Bulut, S. (2009). *Üçüncü dönem demokrat parti iktidarı siyasi baskılar ve tahkikat komisyonu*. Akademik Bakış, cilt II, sayı 4.
- Cem, İ. (1978). *Tarih açısından 12 Mart*. Cem Yayınevi.
- Cemal, H. (2010). *Türkiye'nin asker sorunu, ey asker siyasete karışma!*. Doğan Kitap.
- Cevizoğlu, H. (2001). *Generalinden 28 Şubat itirafı "Postmodern Darbe"*. (1. Baskı). Ceviz Kabuğu Yayınları.
- Cevizoğlu, H. (2001). *28 Şubat bir hükümet nasıl devrildi?*. Ceviz Kabuğu Yayınları.

- Çakırbaş, A. (2012). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi*. (Ed: Şakir Batmaz ve Serdar Sakin). Öteki Adam Yayınları.
- Çandar, C. (2001). *Çıktık açık alınla*. Timaş Yayınları.
- Çelebi, O. (2015). *Gazeteciliğe adanmış bir ömür: Metin Toker*. [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Çelik, N. (2004). *28 Şubat ve irtica tehdidi*. Sinemis Yayınları.
- Çemrek, M. (2011). *1980-2000'de Türkiye ekonomi politiği: Çalkantılı bir ekonomide İslamcı siyasetin yükselişi ve düşüşü, Osmanlı'dan ikibinli yıllara Türkiye'nin politik tarihi* (Edt: Adem Çaylak & Mehmet Dikkaya & Cihat Göktepe & Hüsnü Kapu). Savaş Yayınevi.
- Demir, V. (2007). *Türkiye'de medya siyaset ilişkisi*. Beta Basım Yayın.
- Deniz, M. (2017). *28 Şubat sürecinde medya ve siyaset ilişkisi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Bartın Üniversitesi.
- Devecioğlu, E. (2019). *28 Şubat sürecinde medya ve siyasal iktidar*. [Yüksek Lisans Tezi]. Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi.
- Devran, Y. & Özcan, F.(2017). 1960'tan 2016'ya asker darbe ve muhtıra metinleri, anlamlar, amaçlar, niyetler ve ideolojiler. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2(1), s7-20.
- Dilipak, A. (1991). *İhtilaller dönemi*. Beyan Yayınları
- Dursun, D. (2000). *Ertesi gün; Demokrasi krizlerinde basın ve aydınlar*. İşaret Yayınları.
- Dursun, D. (2005). Türk demokrasisinde kurumsallaşma sorunu ve krizleri çözme yöntemi olarak askeri. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 1(3), 175-196.
- Erdem, F. H. (2005). Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde sivil-asker ilişkilerinin genel görünümü. *Adnan Küçük ve diğerleri (der.)*, 21, 751-774.
- Erdin, M. (2010). *Silahsız kuvvetler: Medya*. Destek Yayınevi.
- Erdoğan, M. (1993). *Anayasacılık, parlamentarizm, silahlı kuvvetler*. Siyasal Kitabevi.
- Erdoğan, M. (2003). *Türkiye'de anayasalar ve siyaset*. (4. Baskı) Liberte Yayınları.

- Eroğul, C. (2003). *Geçiş sürecinde Türkiye*. (Der. İrvin C. Schick, E. Ahmet Tonak) (4. Baskı). Belge Yayınları.
- Ersin, İ. (2015). *Necmettin Erbakan'ın ekonomik söylem ve uygulamaları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Ertem, B. (2018). 28 Şubat 1997 “Post-Modern” askeri müdahalesi ve medya. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 311-318.
- Ertunç A. C. (2004). *Cumhuriyetin tarihi*. (2 .baskı). Pınar Yayınları.
- Evren, K.(1994). *Zorlu yıllarım*. Cilt 1. Milliyet Yayınları.
- Ezrow, N. M., & Frantz, E. (2011). *Dictators and dictatorships: Understanding authoritarian regimes and their leaders*. Bloomsbury Publishing USA.
- Finer, S. E. (2009). *The man on horseback: The role of military in politics*. (5.Baskı). New Brunswick (USA): Transaction Publishers.
- Gezgin, E. (2013). *Öncesi ve sonrasıyla 12 Eylül 1980 darbesinin Türk basınındaki yansımaları*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Gezgüç G. M. (2017). *Arjantin (1976), Brezilya (1964), Şili (1973) ve Türkiye’de (1980) askeri darbeler: Karşılaştırmalı bir inceleme* [Doktora Tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
- Göle, N. (2000). La laïcité, l’espace public et le défi islamiste en Turquie. *Confluences Méditerranée*, 33, 85-93.
- Göle, N. (2002). *Melez desenler, İslam ve modernlik üzerine*. Metis Yayıncılık.
- Gürses, E. (2012). *28 Şubat demokrasi ters şeritte*. Şule Yayınları.
- Gürkan, H. (2011). *28 Şubat sürecinin Türk eğitim sistemine etkileri ve iktidar muhalefet partilerinin tutumu*. [Yüksek Lisans Tezi]. Adana Çukurova Üniversitesi.
- Halaçoğlu, Y. (1991). *14. ve 17. yüzyıllarda Osmanlılarda devlet teşkilatı ve sosyal yapı*. (6.Baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hale, W. (1994). *1789’dan günümüze Türkiye’de ordu ve siyaset*. (Çev. A. Fethi). Hil Yayınları.
- Hale, W. (2014). *Türkiye’de ordu ve siyaset*. Alfa Yayınları.

- Hongur, A. (2006). *28 Şubat sürecinde ordu, medya ve siyasal iktidar*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Horkheimer, M. (1986). *Akıl tutulması*. Metis Yayınları.
- Huntington, S. P (1964). *Asker ve devlet: sivil-asker ilişkilerinin teorisi ve politikası*. Vantage Books: NewYork.
- Huntington, S. P. (1968). *Değişen toplumlarda siyasal düzen*. Yale Üniversitesi Yayınları
- Işık, M. (2002). *Kitle iletişim teorilerine giriş*. Eğitim Kitabevi.
- Işık, M. (2018). *28 Şubat Postmodern Darbe sürecinde rol oynayan aktörler hakkında bir değerlendirme*. [Yüksek Lisans Tezi]. Dicle Üniversitesi.
- İnce, D. (2014). 28 Şubat haberciliği: Bir meşruiyet restorasyonu. *Ankara Üniversitesi İlel Dergisi*, 1(1), 57-87.
- İnsel, A. (2012). *Destekler ve köstekler*. Radikal, 22 Nisan Köşe Yazısı.
- İşler, F. (2014). *Türkiye'yi 28 Şubat sürecine götüren gelişmeler ve medyanın 28 Şubat sürecindeki rolü*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- İz, Y. (2011). *28 Şubat sürecinde yazılı basın ve din*. [Yüksek Lisans Tezi] Selçuk Üniversitesi
- Karalı, H. (2005). *Medya imparatorluğu*. Truva Yayınları.
- Karataş, İ. (2017). *28 Şubat sürecinde muhafazakâr medyanın tutumu: Yeni Şafak ve Zaman Gazetesi örnekleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Karatepe, Ş. (1999). *Darbeler, anayasalar ve modernleşme*. (3. Baskı). İz Yayıncılık.
- Karpat, K. H. (2010). *Türk demokrasi tarihi*. Timaş Yayınları.
- Kaya, E. (2008). *Türk basınında 27 Mayıs ihtilali*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Kayalı, K. (2005). *Ordu ve siyaset: 27 Mayıs-12 Mart*. (3.baskı). İletişim Yayınları.
- Kazgan, G. (1988). *Ekonomide dışa açık büyüme*. Altın Kitaplar.

- Keskin, Y. Z. (2011). *27 Mayıs 1960 askeri darbesi ve 12 Mart 1971 muhtırasının Türk devlet teşkilatı ile siyaset hayatına etkileri*. [Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Kılınç, E. (2008). *İhtilal, ihtiras ve ideal 68 kuşağı hakkında*. Ötüken Yayınları.
- Kıyat, A. (2010). *Üç yıldız bir penaltı*. Yapı Kredi Yayınları.
- Kızılaslan, K. U. (2018). Sosyal bilimlerde bir araştırma alanı olarak sivil-asker ilişkileri. *Akademik Hassasiyetler*, 5(10), 1-30.
- Kim, J. (1993). *Güney Kore ve Türkiyede askerlerin siyasete müdahalelerinin karşılaştırılması (1960-1980)*. [Doktora Tezi] İstanbul Üniversitesi
- Kinzer, S. (1997). The New York Times, 14 Haziran 1997
- Klieman, A. S. (1980). Confined to barracks: Emergencies and the military in developing societies. *Comparative Politics*, 12(2), s143-163.
- Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı'dan 21. yüzyıla basın tarihi*. Pozitif Yayınları.
- Komşuoğlu, A. (2008). *Siyasal yaşamda bir lider Süleyman Demirel*. Bengi Yayınları.
- Kongar, E. (1999), *21. yüzyılda Türkiye*. Remzi Kitabevi.
- Korkmaz, H. (2021). *12 Mart 1971 muhtırası ile 12 Eylül 1980 askeri darbesi öncesi yaşanan öğrenci olayları ve etkileri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- Köse, S. (2010). *Türk demokrasi hayatında 12 Mart 1971 muhtırası*. [Yüksek Lisans Tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Kürel, Y. (2007). *1908-1914 yılları arasında Osmanlı'da hükümet darbeleri ve sonuçları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Luttwak, E. (1969). *Coup d'état a practical handbook*. New York: A.A. Knopf
- Mango, A. (2005) *Türkiye ve Türkler (1938'den Günümüze)*. (Çev: Füsün Doruker) (3.baskı). Remzi Kitabevi.
- McGowan, P. J. (2003). African military coups d'état, 1956–2001: frequency, trends and distribution. *The Journal of Modern African Studies*, 41(3), 339-370.

- Meredith, M. (2013). *The state of Africa: A history of the continent since independence*. London: Simon & Schuster.
- Nohutçu, A. (2012). *Kamu yönetimi*. Savaş Yayınevi
- Nordlinger, E. A. (1977). *Soldiers in politics: Military coups and governments*. Prentice Hall.
- Nurşen, M. (1988). *Türkiye'de askerî darbelerin sivil rejimler üzerindeki etkileri*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Örs, B. (1996). *Türkiye'de askeri müdahaleler*. Der Yayınları.
- Özakıncı, C. (2007). *İblisin kiblesi*. Otopsi Yayınları.
- Özcan, Z. (2010). *Arz ederim: 28 Şubat 1997/12 Eylül 2010, basın sendromu*. Kaynak Yayınları.
- Özdağ, Ü. (2004). *Menderes döneminde ordu siyaset ilişkileri ve 27 Mayıs ihtilali*. (2. Baskı). Boyut Kitapları.
- Özdemir, H. (2011). *Siyasal tarih (1960-1980)*. Cem Yayınevi.
- Özdemir, Ş. (1994). *Askeri darbeler üzerine sosyolojik bir inceleme ve Türkiye örneği*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Özdemir, Y. (2011). *Türk inkılâp tarihi*. Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi.
- Özgan, A. (2008). *Şubat sürecinin siyasal açıdan neden ve sonuçları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Muğla Üniversitesi.
- Özdemir Çolak, A. (2017). *Devletin işgal edilmiş hali: 12 Eylül 1980 ve 28 Şubat 1997'ye giden süreç*. [Doktora Tezi]. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü
- Özer, N. P. (2011). *Gazete haberlerinde manipülasyon: 28 Şubat örneği*. [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Özkır, Y. (2011). Military–Journal/ist relations from May the 27th to April 27th. *Turkish Journal of Business Ethics*.
- Öztürk, N. Z. (2006). *28 Şubat'a giden yolda Türk basını*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Öztürk, O. M. (1993). *Ordu ve politika*. Gündoğan Yayınları.

Perlmutter, A. (1969). The praetorian state and the praetorian army: Toward a taxonomy of civil-military relations in developing polities. *Comparative Politics*, 1(3), 382-404.

Robertson, D. (2004). *The Routledge dictionary of politics*. Routledge.

Safi, İ. (2019). Osmanlı Devleti'nden günümüze parlamentarizm ve parlamenter rejime müdahaleler-muhtıra, darbe ve darbe girişimleri üzerine bir analiz. *Ege Academic Review*, 19(1). s143-145

Sawo, A. (2018). *Burkina Faso'da askeri darbeler ve rejimler 1980-2015*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Sevimli, D. (2013). *Türkiyede basın ve demokrasi: 28 Şubat sürecinde Hürriyet Gazetesi (28 Şubat 1997-28 Şubat 1998)*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Ticaret Üniversitesi.

Soncan, E. (2006). *28 Şubat sürecinde medya*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Solak, M. E. (2019). *Türkiye'de askeri müdahalelerin ekonomik yapıya etkileri; 27 Mayıs 1960 – 27 Nisan 2007 dönemi incelemesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Sosyalizm Ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, (VII.Cilt). İletişim Yayınları.

Stepan, A. (1976). *Authoritarian Brazil: origins, policies, and future* (p. xi). A. C. Stepan (Ed.). New Haven: Yale University Press.

Tayyar, Ş. (2012). *Kıt'a Dur! 28 Şubat'tan 27 Nisan'a iktidar kavgası*. (8.baskı). Timaş Yayınları.

TBMM Tutanak Dergisi Dönem 5 Cilt 1 Birleşim 23, 27.07.1977.

TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, Süleyman Demirel, 7 Haziran 2012.

Temel, F. & Çelebi M. B. (2016). "28 Şubat sürecinde egemen güç ve basın", *I. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Müslümanlar Kongresi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi

Thomson, A. (2010). *An introduction to African politics*. Routledge.

Uzun, M. (2017). *Baharın ilk çiçeği Erbakan*. (1.Baskı). Ravza Yayınları.

Yavi, E. (2005). *İhtilâlcı subaylar*. 3. Kitap. Yazıcı Yayınevi.

Yayla, A. (2015). *Siyaset bilimi*. Adres Yayınları.

Yıldırım, S. (2006). Türkiye’de 24 Ocak 1980 öncesi ve sonrası sanayileşme ve ekonomik büyümeye etkileri, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (7), s.171-203.

Yüksel, E. (2004). *Medya güvenlik kurulu*. Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Zürcher, E.J. (1995). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İletişim Yayınları.

GAZETELER

Cumhuriyet Gazetesi, 25 Ocak 1971

Cumhuriyet Gazetesi, 19 Mart 1974

Cumhuriyet Gazetesi, 23 Şubat 1997

CumhuriyetGazetesi, 2 Mayıs 1977

Cumhuriyet Gazetesi, 2 Şubat 1997

Cumhuriyet Gazetesi, 8 Şubat 1997

Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mart 1997

Cumhuriyet Gazetesi, 12 Temmuz 1980

Hürriyet Gazetesi, 27 Mayıs 1968

Hürriyet Gazetesi, 5 Aralık 1996

Hürriyet Gazetesi, 7 Ağustos 1996

Hürriyet Gazetesi, 14 Ağustos 1996

Hürriyet Gazetesi, 4 Kasım 1996

Hürriyet Gazetesi, 7 Ocak 1997

Hürriyet Gazetesi, 13 Ocak 1997

Hürriyet Gazetesi, 29 Ocak 1997

Hürriyet Gazetesi, 2 Şubat 1997

Hürriyet Gazetesi, 5 Şubat 1997

Hürriyet Gazetesi, 13 Şubat 1997

Hürriyet Gazetesi, 26 Şubat 1997

Hürriyet Gazetesi, 2 Mart 1997

Hürriyet Gazetesi, 04 Mart 1997

Hürriyet Gazetesi, 6 Mart 1997

Hürriyet Gazetesi, 12 Haziran 1997

Hürriyet Gazetesi, 19 Haziran 1997

Milliyet Gazetesi, 06 Ağustos 1977

Milliyet Gazetesi, 30 Mayıs 1980

Milliyet Gazetesi, 8 Eylül 1980

Milliyet Gazetesi, 5 Ekim 1996

Milliyet Gazetesi, 14 Ekim 1996

Milliyet Gazetesi, 17 Ekim 1996

Milliyet Gazetesi, 18 Şubat 1997

Milliyet Gazetesi, 24 Şubat 1997

Milliyet Gazetesi, 25 Şubat 1997

Milliyet Gazetesi, 5 Mart 1997

Milliyet Gazetesi, 24 haziran 1997

Sabah Gazetesi, 30 Ağustos 1996

Sabah Gazetesi, 1 Eylül 1996

Sabah Gazetesi, 7 Ekim 1996

Sabah Gazetesi, 18 Şubat 1997

Sabah Gazetesi, 26 Şubat 1997

Sabah Gazetesi, 21 Mart 1997

Sabah Gazetesi, 22 Mart 1997

Sabah Gazetesi, 13 Mayıs 1997

Tercüman Gazetesi, 12 Mayıs 1968

Yeni Şafak Gazetesi, 23 Ocak 1996

Yeni Şafak Gazetesi, 11 Ocak 1997

Yeni Şafak Gazetesi, 13 Ocak 1997

Yeni Şafak Gazetesi, 20 Ocak 1997

Yeni Şafak Gazetesi, 6 Şubat 1997

Yeni Şafak Gazetesi, 5 Mart 1997

Yeni Şafak Gazetesi, 8 Mart 1997

Yeni Şafak Gazetesi, 4 Mayıs 1999

Yeniyüzyıl Gazetesi, 7 Ekim 1996

Yeni Yüzyıl Gazetesi, 5 Şubat 1997

Yeniyüzyıl Gazetesi, 4 Mart 1997

Zaman Gazetesi, 12 Kasım 1996

Zaman Gazetesi, 3 Şubat 1997

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

URL-1 <http://www.secim-sonuclari.com/1991> (Erişim Tarihi: 7.11.2021)

URL-2 <https://www.yenisafak.com/secim/bir-cicekle-bahari-getiren-lider-1995-genel-secimi-2629303> (Erişim Tarihi: 7.11.2021)

URL-3 <https://www.timeturk.com/tr/2009/06/09/13-yillik-erbakan-kaddafi-krizinin-sirri.html> (Erişim Tarihi: 2.12.2021)

URL-4 <https://www.habersitesi.com/skandal-aciklamalariyla-tepki-toplayan-muslim-gunduz-kimdir-iste-hakkinda-merak-edilen-tum-detaylar-221121h.htm> (Erişim Tarihi: 13.2.2022)

URL-5 <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1550156/A-history-of-Turkeys-coups.html>, 30 Apr 2007 (Erişim Tarihi: 16.4.2022)

URL-6 http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/48025.stm, January 17, 1998 (Erişim Tarihi: 17.4.2022)

URL-7 <http://www.guardian.co.uk/world/1998/jan/17/turkey?INTCMP=SRCH>, Chris Morris, 17 January 1998 (Erişim Tarihi: 17.4.2022)

URL-8 http://www.zeit.de/1997/08/Erbakans_Provokation (Erişim Tarihi: 18.4.2022)